

M revue

Časopis
Moravského
zemského
muzea
2/2024

Chorvatské výtvarné umění

20 a 21. století

Moravské zemské muzeum,
Dietrichsteinský palác,
Zelný trh 8, Brno

8. 11. 2024–21. 2. 2025

Vážení přátelé a příznivci Moravského zemského muzea,

s blížícím se koncem roku 2024 opět držíte v rukou nové číslo časopisu M revue. Na jeho stránkách se Vás v pravidelné dávce zpráv snažíme informovat o výsledcích naší práce a úvahách nad cíli, směřováním i úspěchy či neúspěchy naší instituce a muzejní práce obecně. Taktéž druhá polovina roku byla naplněna novými výstavami, přednáškami, výzkumy a zajímavými akcemi.

Inspirativní výstava **Boty. Odras tradice** představuje veřejnosti málo známý a dosud samostatně neprezentovaný fond tradiční a dobové módní obuvi ze sbírky našeho Etnografického ústavu a jím inspirované tvůrčí výstupy studentek a studentů všech ročníků ateliéru Design obuvi. Stejně spektakulární se stala rovněž výstava zahájená v listopadu v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea: **Chorvatské výtvarné umění 20. a 21. století**, představující díla ze sbírek Varaždinského městského muzea a vycházející z vazeb mezi chorvatskou a českou výtvarnou scénou, za nimiž stálo celoživotní přátelství Vojtěcha Hynaise a rovněž v Praze působícího Vlaho Bukovace. M-revue se však pouze neohlíží za již proběhnuvšími či aktuálními akcemi. Na následujících stránkách vám rovněž umožníme nahlédnout vzhledem ke kulatému výročí objevu Věstonické venuše, které připadá na příští rok, také do blížících se oslav **Venuše 100** včetně chystané výstavy věnované jednomu z nejcenějších a neznámějších archeologických předmětů světa, zapsanému rovněž na seznamu národních kulturních památek České republiky. Projekt Venuše 100 bude ve veřejném prostoru rezonovat hned od začátku roku 2025.

Přestože i v druhém pololetí zůstával rámeček naší činnosti složitý, zejména v kontextu domácího ekonomického vývoje, tak se nám (i díky porozumění

našeho zřizovatele, ale rovněž vysokému nasazení lidí v muzeu, kterým za to patří dík) dařilo naplňovat široké portfolio nejrůznějších aktivit, které jsme prezentovali veřejnosti a za nimiž se na stránkách tohoto časopisu s uspokojením můžeme ohlednout. Například přesahy dlouhodobé sbírkotvorné činnosti řady našich pracovišť, zde spojené s výstavou **Nastoupil jsem co redaktor...**, věnovanou 130. výročí založení Lidových novin, výjimečného periodika a symbolu prvorepublikové žurnalistiky, k jehož historii, a to i té novodobé, dosud nepříliš zmapované, se vrací text Michala Příbáně *Konec Lidovek? Jméno držely, odkaz nikoliv...*

Mezinárodní dosah aktivit MZM v činnosti našeho centra Mendelianum představuje předání letošní Mendlovy pamětní medaile profesoru Danielu Hartlovi v sálech ctihodné Harvardské univerzity v Bostonu na počátku května letošního roku. V profilovém rozhovoru M revue se tentokrát představuje vedoucí Literárního oddělení Uměnovědného muzea a přední znalec českého komiksu Tomáš Prokůpek.

Vědecko-výzkumné aktivity reprezentuje nálezově bohatý a poznáním nasycený výzkum mimořádné archeologické lokality na ulici Vídeňské, jehož paleolitickou část, realizovanou pracovníky Moravského zemského muzea, přibližuje text Zdeňky Nerudové, či zamýšlení Martina Olivy nad jedinečným exponátem Pavilonu Anthropos, opětovně představeným veřejnosti v letošním roce – tzv. tsantsou – zmenšenou lidskou hlavou. Dominantně obsahově archeologicky laděné vyznění tohoto čísla dotváří také rozbor Hany Čižmářové, která porovnává roli a dopad využívání detektorů kovů v současné archeologické prospekci a shrnuje jeho klady a negativa, nebo text Milana Salaše o jedné letošní mimo-

řádné akvizici našeho Archeologického ústavu.

Pevně věřím, že se nám i v roce 2024 podařilo udržet nejvyšší možné standardy vědecké a muzejní práce nabízené veřejnosti. A Vám všem, naši milí čtenáři, bych zde rád poděkoval, že jste nadále s námi. Zůstávám trvale v naději, že se brzy setkáme na některé z připravovaných akcí Moravského zemského muzea v první polovině roku 2025 i měsících následujících. Čeká nás rok století Věstonické venuše, a tak jsem přesvědčen, že nejenom ve spojení s tímto tématem se máme na co těšit...

S úctou

Jiří Mítáček
generální ředitel

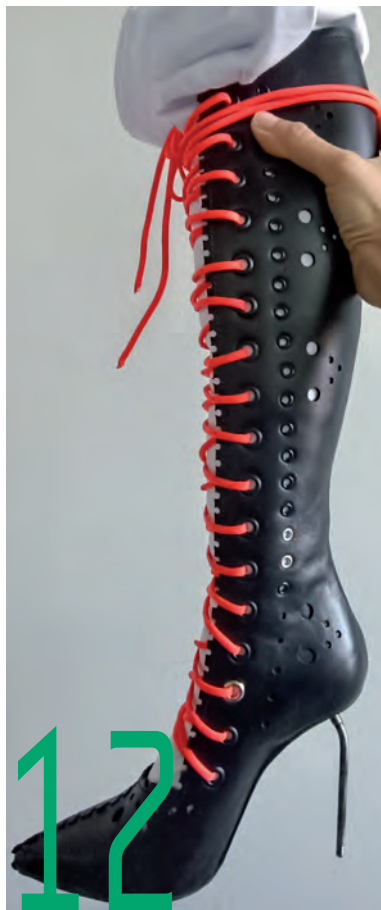

1 M úvodník:
Vážení přátelé a příznivci
Moravského zemského muzea,

4 M téma:
Rok venuše 2025.
Patřit bude té Věstonické

12 M událost:
Obuv. Odraz tradice
v designu dneška

22 M výstavy:
Po Vídni či Budapešti lze
vidět to nejlepší z chorvat-
ského výtvarného umění
v Brně / Série výstav ozvlá-
štnila festival Janáček Brno
2024 / Tržní síla papoušcích
tulipánů očima Veroniky
Lukášové

26 M report:
Akvizice (nejen) zlatého
šperku z doby bronzové
(s nádechem trochu detektiv-
ním) / Etnografky spolupra-
cují s městskou částí na pro-
pagaci lidové kultury /
Detektory kovů pomáhají
archeologům. V nepovolaných
rukou mohou škodit / Konfe-
rence Textil v muzeu se po-
prvé konala v MZM / Dolní
Věstonice se před sto lety
staly lákadlem pro světové
odborníky / Literární podzim
2024: tři možnosti, jak se
setkat s autory

39 M názor:
M. Příběh – Konec Lidovek?
Jméno držely, odkaz
nikoliv

42 M příběh:
Komu asi patřila?
Nikdo se nic nedozví...

44 M profil:
Tomáš Prokůpek:
Komiks už začíná být
staromódní médium

**54 Před oponou,
za oponou:**
Metodiky pomohou edukáto-
rům a dalším pracovníkům
muzeí a galerií / Česká náro-
dopisná společnost ocenila
publikaci představující fajáns
/ Děti i dospělí obdivovali mi-
strovství rezbářů / Do portfo-
lia Etnografického ústavu
MZM přibyl nový časopis /
Na výstavě byly k vidění
houby z různých ročních
období

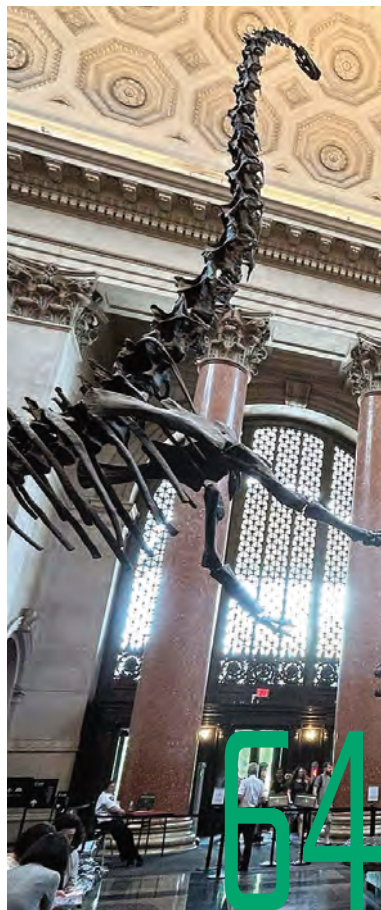

58 Na moravském písččku:
Mamutí ráj v Brně: sídliště jejich posledních lovců

64 My a svět:
Mendelova pamětní medaile zamířila z Brna na Harvard

71 Pod čarou
... dann sofort Liška!

73 M panorama:
Věda není nuda, přesvědčovali nejen děti také muzejníci / Fenomén spjatý s Brnem. Art Protis slaví šedesát / Senioři se vydali po stopách královských rodů / Chleborádovu vilu, v níž je uložen Janáčkův archív, získalo Brno / Tisíc tvář Amazonie, to jsou i dílny či přednášky / Velká voda v září uzavřela Pavilon Anthropos

77 M knihovna:
Nakladatelské počiny

78 M Chef d'oeuvre:
Pohrobek německé preciznosti – opakovací puška VG-2

Obálka

1. a 4. strana
Vysoká šněrovací obuv inspirovaná pryžovými krci ze sbírky EÚ MZM, autorka Amálie Magdaléna Mičochová. Foto: FMK UTB.

Jeden z kostýmních návrhů Eduarda Miléna pro premiéru Janáčkovy opery Příhody lišky Bystroušky z roku 1924 prezentovaný na výstavě ve foyer Dietrichsteinského paláce. Foto: Jan Čága.

2. strana
Obraz Koupající se ženy Ivo Režka na výstavě Chorvatské výtvarné umění 20. a 21. století v Dietrichsteinském paláci MZM (ze sbírek Městského muzea ve Varaždinu).

3. strana
PF 2025

M revue
Časopis
Moravského zemského
muzea v Brně

Šéfredaktor: PhDr. Jiřina Veselá
Layout a technická redakce: Milan Mačinec
Obálka: Milan Mačinec
Fotografie: Archív MZM
(pokud není uvedeno jinak)

Redakční rada:
RNDr. Barbora Onderková – předsedkyně
PhDr. Jaroslav Blecha, Mgr. Vladimír Hrazdil,
Mgr. Marek Junek, Ph.D., Milan Mačinec,
Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D., doc. PhDr. Martin Oliva,
Ph.D., DSc., Mgr. Hana Svanovská

Redakce: M revue, Zelný trh 6, 659 37 Brno,
e-mail: jvesela@mzm.cz

Vydává a tiskne: Moravské zemské muzeum,
Zelný trh 6, 659 37 Brno

Distribuce: neprodejné, direct mailing
Vychází dvakrát ročně

V evidenci periodického tisku pod číslem
MK ČR E 21957

ROK VENUŠE 2025.

Patřit bude té Věstonické

Vejde se do dlaně. Její skutečný význam i samotný „rodokmen“ ji ale délkou mnohonásobně přesahuje a cena snad ani nejde vyčíslit. Její jméno přitom znají i ti, kteří se o historii lidstva, ani umění zrovna moc nezajímají... Věstonická venuše. Třináctého července 2025 uplyne rovných sto let od jejího objevu. A není proto divu, že Moravské zemské muzeum, které má tuto národní kulturní památku České republiky ve svých sbírkách pod evidenčním číslem DV 30000, se pečlivě na nastávající „Rok venuše“ připravuje. V jeho průběhu se chystají v souvislosti s výročím objevu nejen výjimečné výstavy, ale také třeba premiéra filmu věnovaného magické figurce.

Soška, která přepsala dějiny ▼

Výzkum, který prováděl tým profesora Karla Absolona od roku 1924 mezi Pavlovem a Dolními Věstonicemi na jižní Moravě, patřil k těm důležitým a významným. Nálezů, dokumentujících pravěké osídlení, při něm bylo (postupně až do roku 1938) odhaleno mnoho, od mamutích kostí přes části nástrojů až po hrob ženy. Všechny však předčil jediný, který významně zasáhl do dějin archeologie: v centrálním ohništi v horní části stanice v Dolních Věs-

tonicích vyzvedl Emanuel Dania, preparátor a technický vedoucí výzkumů Karla Absolona, dne 13. července 1925 zpodobnění nahé ženy. Následně se ukázalo, že jde o sošku z pálené hlíny – a domněnky, že v paleolitu lidé keramiku ještě neznali, vzaly jednou provždy za své.

„Projekt **Venuše 100** bude ve veřejném prostoru rezonovat hned od začátku roku 2025 a vyvrcholí v létě v období od 18. června až 13. července 2025. Všechny hlavní akce se budou odehrávat v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu a v přílehlém Biskupském dvoře v centru Brna,“ shrnuje základní harmono-

gram oslav náměstkyně MZM pro vnější záležitosti Barbora Onderková a dodává: „Společný jmenovatel všech připravovaných akcí je jasný: chceme představit jeden z nejcennějších a nejznámějších archeologických předmětů světa veřejnosti tak, jak jej většinou ještě ani mnozí neměli možnost vidět, a navíc v nejrůznějších souvislostech.“

Ukáže se i zezadu ▼

Stěžejní částí projektu Venuše 100 se stane především stejnojmenná výstava zpřístupněná veřejnosti zřejmě od 20. června 2025. V Dietrichsteinském paláci návštěvníci dostanou zatím stále spíše výjimečnou příležitost vidět venuši v originále. „Zvolená forma prezentace však umožní, na rozdíl od podobných příležitostí v posledních letech, její prohlídku ze všech stran. Návštěvníci tedy budou moci prozkoumat i její zadní část, která bývá skryta z důvodu ochrany figurky v originální krabičce,“ upřesňuje Barbora Onderková. Důležitou součástí výstavy budou i panely, které ukotví nález do období lovců mamutů,

100

...spojujeme minulost s budoucností...

1925—2025

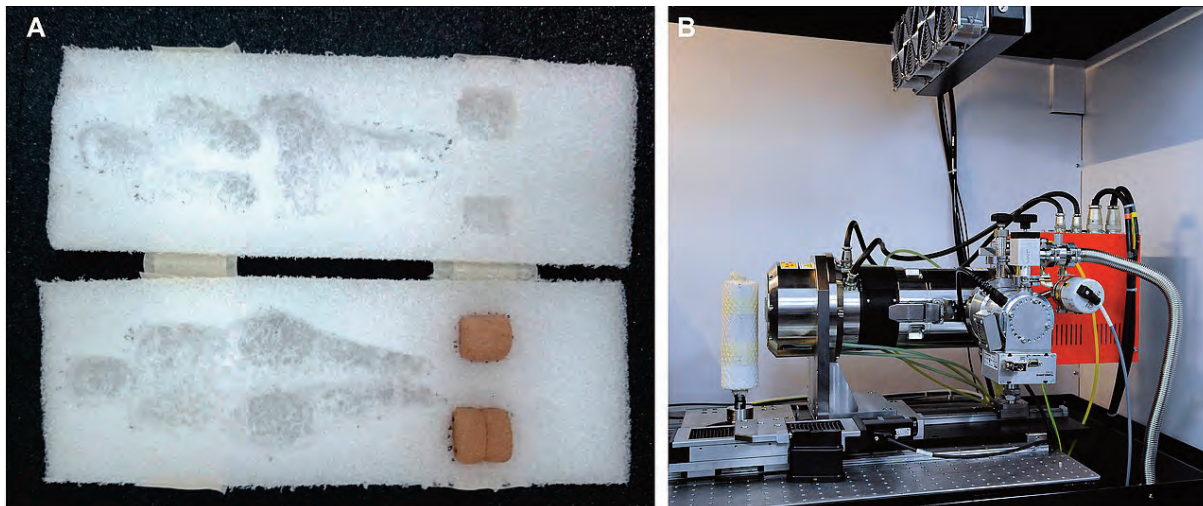

Samozřejmostí při vystavování Věstonické venuše je použití speciální vitríny s mnoha bezpečnostními prvky. ▲

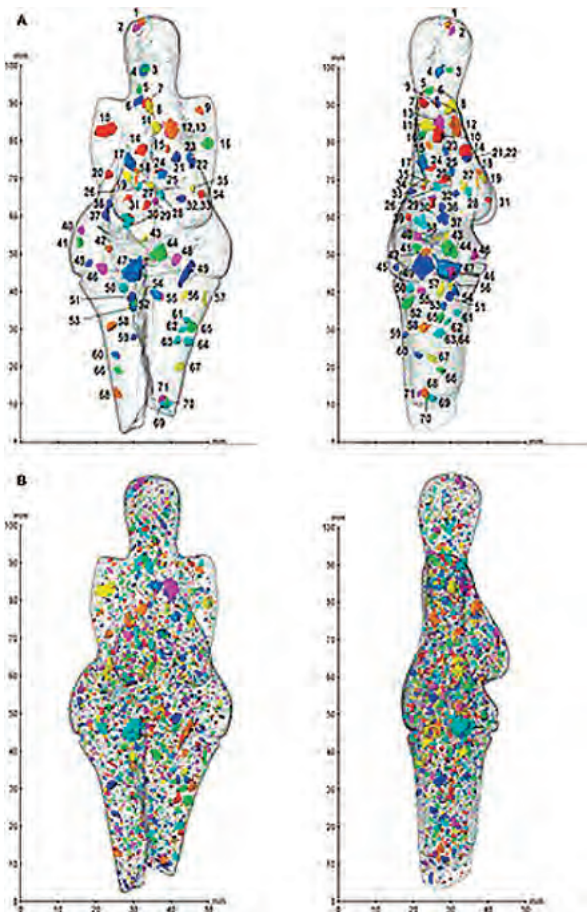

◀ Běžně se Věstonická venuše vystavuje v krabičce, kterou pro její uchování nechal vyrobit Karel Absolon. V roce 2025 to bude trochu jinak.

Válec z polyetylénové pěny s prostorem pro venuši a dvěma referenčními vzorky (A) byl umístěn na standardní držák vzorků ve skenovací komoře tomografu.

Mapa pevných částic v keramické hmotě venuše.

Věstonická venuše na dobové fotografii se zbytky popela a karbonátovými vysráženinami na povrchu (A) a její současný stav (B).

seznáří návštěvníky s historií objevu i nejnovějšími výsledky zkoumání venuše pomocí mikro-CT. Teprve letos na jaře totiž vědecký tým, mezi jehož členy patří také odborní pracovníci MZM archeolog Petr Ne-

ruda a Martin Oliva, publikoval v odborném textu v časopise *Journal of Archaeological Science* 169 (2024) výsledky několikaletého výzkumu, který probíhal ve spolupráci s brněnskou pobočkou firmy Thermo Fisher

Scientific, při němž byla Věstonická venuše prozkoumána moderní metodou nedestruktivní analýzy. „Nepochybovali jsme o tom, že soška je z hlíny, ale chtěli jsme definitivně vyvrátit předpoklad Karla Absolona,

že byla vyrobena ze směsi rozdrčené mamutoviny a mamutích kostí. Surovinu získal její tvůrce před třiceti tisíci lety někde v prostoru sídliště, venuše je vyrobená ze spráše a obsahuje jen úlomky hornin a drobné jurské fosilie,“ objasnil vedoucí Ústavu Anthropos MZM Petr Neruda. Odborníky překvapilo také zjištění, že celá soška byla vyrobena z jednoho kusu keramického těsta, což vyžadovalo značnou zručnost a výtvarné cítění. Nesmírně důležitý je nález rozsáhlých puklin uvnitř těla sošky. „Díky výzkumu tedy můžeme upravit způsoby manipulace a eliminovat její případné poškození,“ zdůraznil Petr Neruda.

Součástí výstavy bude audiovizuální prezentace, interaktivní akce pro děti, stejně jako možnost prozkoumat tvar venuše dotykem. Za tímto účelem bude využita kvalitní kopie venuše. Ty představilo a nabídlo zá-

jemcům i k prodeji MZM poprvé na sklonku roku 2022. Vznikají ojedinělou metodou na základě prototypu vytvořeného metodou 3D tisku sochařem Jiřím Pecem. Každá kopie má své pořadové číslo i certifikát a jejich unikátnost spočívá i v použitém materiálu, neboť směs se barevností i váhou velmi blíží skutečnosti.

V rámci vernisáže bude představena stříbrná mince, kterou vydává ku příležitosti sta let od objevu Česká národní banka. Ta bude pro zájemce v prodeji rovněž na pokladně MZM. K výstavě bude vydána knižní monografie o Věstonické venuši.

Na 20. června 2025 je ve spolupráci s Českou televizí zatím plánována předpremiéra filmu Karla Špalka o tajemstvích a výzkumu Věstonické venuše. Součástí programu bude představení tvůrců a aktérů filmu, ke slovu se dostane i pravěká hudba.

Venuše kam se podíváš. Po středověké vesnici přijdou neolitické krásky ▼

Ikonickou krásku z Věstonic doplní také její další kolegyně. Výstavu Venuše 100 instalovanou v sále Karla Valocha o dvě patra výše doplní v druhém pololetí dlouhodobá výstava neolitických venuší, která nahradí dosavadní expozici věnovanou středověké vesnici. Jedny z nejceněnějších sbírkových souborů MZM zahrnují totiž rovněž rozsáhlé kolekce archeologických nálezů z období mladší doby kamenné – tzv. kultury s moravskou malovanou keramikou z 5. – 4. tisíciletí př. n. l. Mezi ty neznámější z nich, a to i z učebnic dějepisu, patří například venuše z Hlubokých Mašůvek, Střelic a z dalších lokalit. „Řádově se jedná o desítky až stovky kusů, které v současnosti

Na území Střelic u Jevišovic bylo nalezeno venuší hned několik, tato je jedna z nich. ▼

Neznámější z moravských neolitických venuší byla nalezena v roce 1934 v Hlubokých Mašůvkách na Znojemsku. ▶

Pro tvorbu přesných kopií se dnes používá digitální model venuše vytištěný na 3D tiskárně.

I přes roušku se právě Věstonická venuše stala více než výmluvným symbolem pro dobu covidovou v muzeu.

Ochraně Věstonické venuše je vždy věnována mimořádná pozornost. Při transportu spolupracuje MZM s Policií ČR.

uchovávané v trezoru. Když se nyní nabídla ta možnost, chceme návštěvníkům zpřístupnit tyto nálezy poprvé a navíc v nevídaném množství v originále a vysvětlené v širším sociokulturním kontextu. O tom, že i v tomto případě se bude jednat o jedinečnou příležitost, svědčí i fakt, že například zmíněná venuše ze Střelice byla před dvěma lety ústředním exponátem na výstavním turné věnovaném počátku zemědělství a neblahých dopadů tohoto způsobu života na naši planetu ve francouzském Lyonu a belgickém Liège. A nejslavnější venuše z Hlubokých Mašůvek byla veřejnosti v originále představena pouze ve výjimečném případě před sedmi lety, když

byla získána do sbírek Moravského zemského muzea, a od té doby je trvale uschována v trezoru," uvedl vedoucí Archeologického ústavu MZM Petr Kostrhun a dodal: „Ze stejné doby pochází rovněž „nejkrásnější keramika našeho pravěku“ zdobená atraktivní polychromovanou výzdobou, bohatou na symbolické aspekty včetně vyobrazení výjevů jednotlivých postav či „hieros gamos“. Ty skýtají vedle venuší řadu interpretačních možností, třeba i v současnosti akcentované archeologie genderu.“

Současně budou na této výstavě komentovány dva další výrazné fenomény této doby – rozsáhlé kruhové areály, tzv. rondely (středoevrop-

ská „Stonehenge“) poskytující pohled do náboženských a společenských systémů této evropské pravěké civilizace, podobně jako rozsáhlé těžební areály na kamennou surovinu, zkoumané odborníky z MZM v posledním období, se zřetelnými doklady kultovní činnosti, jak o tom svědčí nálezy lidských obětí. Expozice poskytne nejen atraktivní setkání s běžně neprezentovanými vzácnými originály, ale také současné interpretační přístupy výrazných fenoménů středoevropského pravěku. Využití budou aktuální formy muzejní prezentace přitažlivé pro návštěvníky, ať už se jedná o rekonstrukce nebo videomapping.

Další akce

V červenci, kdy byla Věstonická venuše objevena, se bude konat **Den s Věstonickou venuší** s bohatým programem v podobě komentovaných prohlídek, přednášek a dětských dílen. Termín bude ještě upřesněn.

V září proběhne v MZM **odborná konference** věnovaná problematice výzkumu uměleckých předmětů se zaměřením na vyobrazení člověka.

Projekt oslav Venuše 100 v Moravském zemském muzeu je zároveň propojen s výstavní akcí **Regionálního muzea v Mikulově a Archeoparku Pavlov** s názvem **Druhý život Věstonické venuše** a **Festivalem designu Křehký Mikulov**.

Věstonická venuše

je figura z pálené hlíny o rozměrech 111 x 44 x 26 mm, rozlomená na dvě části, bez chodidel, na temeni jsou viditelné 4 široké mělké vpichy a nad levou hýždí otisk dětského prstu. Jedná se o nejstarší umělecký předmět z keramiky na světě, z období lovců mamutů starší doby kamenné (paleolit – gravettien), stáří 27–29 tisíc let.

100

1925–2025

...spojujeme minulost s budoucností...

Patřit jí bude takřka celý rok 2025. Přijďte i vy oslavit sté narozeniny Věstonické venuše do Moravského zemského muzea.

Boty.

Odras tradice v designu dneška

*Zaujal mě tvar a jednoduchost... Můj „Vlašák“ je inspirovaný dětskou obuví s dřevěnou dělenou podešví a usňovým svrškem ze třicátých let 20. století z oblasti Žďárska. (...) Jednou z hlavních a následně také aplikovaných myšlenek bylo dosažení takového dojmu díky dřevu, které na mé obuvi nese vizuální podobu téměř až šperku... Více než roční spolupráce mezi Etnografickým ústavem Moravského zemského muzea a Fakultou multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně vyvrcholila v Dietrichsteinském paláci v polovině října vernisáží mimořádné výstavy s jednoduchým názvem: **Boty. Odras tradice.***

Časově rozpětí exponátů od sebe dělí i více než století. Výstava totiž představuje jak tradiční a dobovou módní obuv z muzejní sbírky textilu, tak tvorbu studentů ateliéru Design obuvi FMK UTB, kterým se staly sbírkové předměty inspirací. Ve zmíněných počinech šlo o ztvárnění a prezentaci osobního vztahu autora–designéra k tradiční lidové kultuře obecně, k čemuž muzeum poskytl teoretický rámec a výstavní prostory. „Chtěli jsme, aby studenti měli možnost čerpat inspiraci a pracovat s konkrétními sbírkovými předměty, k nimž si na základě rešerší, konzultací a hlubšího studia vytvářeli vztah. Zda bude jejich inspiračním zdrojem materiál, forma, způsob řemeslného zpracování, výzdobné prvky, příběh nositele, byl

li k dispozici, či celkový dojem z muzejního objektu, již bylo ponecháno zcela na nich,“ vrací se na začátek ojedinělého projektu kurátorka výstavy Gabriela Rožková z Etnografického ústavu MZM.

Význam „tradice“ se však začal měnit ve chvíli, když se studenti s velmi různorodým dědictvím etnografického kolekce začali seznamovat. „Samotná sbírka je totiž obrazem uživatelské šíře a rozmanitosti. Připomíná ono lidské kolotání na náměstích či na tržišti nebo na hodech, kam přijedou lidé v krojích i v městských botkách, zhotovených jednou u ševce, jednou za malý peníz v továrně u Batů. Některé jsou zděděné, jiné přešité, mnohokrát podbité anebo dodatečně ozdobené k nějaké slavnostní příležitosti. Právě

tento charakter sbírky ukázal studentům obuv v její žité podobě. Při takové příležitosti, kdy mohli nahlédnout do procesu hledání mnohdy nouzového materiálu, výroby, úpravy i zacházení majitele či majitelky s botou, se jim pod rukama rodil příběh a před očima ožívali všichni, kteří se na podobě obuvního páru podíleli: Švec nebo výrobce, ten, který boty koupil, ten, který je měnil, ochodil, a nakonec i odevzdal do sbírky instituce s vědomím váhy dědictví, které předává,“ dodává ředitelka kabinetu Fakulty multimediálních studií Helena Maňasová Hradská.

Na vlastní oči, vlastníma rukama, pro vlastní nohy

Designéři a designérky si z prezentované sbírky vybrali pro svůj projekt jeden pár a během dvou semestrů akademického roku vytvářeli jeho alter ego, vlastní, novodobý protějšek, který vede s původním exponátem sbírky dialog. Bylo zcela na nich, jaké téma rozvedou či akcentují, zdali půjde o původní materiál nebo tradiční technologie, motiv ozdoby nebo příběh majitelky střevíce.

Pohled do instalovaných výstavních prostor. Foto: Marie Zdráhalová, FMK UTB.

„Musel však vzniknout nositelný pár, kterými budou schopni obout své vlastní nohy,“ zdůrazňují základní podmínku projektu Gabriela Rožková i Helena Maňasová Hradská.

Studenti si nejprve muzeální pár prohlíželi podle jeho vzezření a kategorie vyplývající ze základního určení páru (např. ženské vrapené holínky z Moravy nebo mužské krpce z Valašska z počátku 20. století). Dostali za úkol se hlouběji seznámit s osudem vybraného páru, včetně jejich tradiční technologie, lokalizace a habitu, jakým se boty používaly. Do procesu tak vstupovala jak vizuální podoba originálů, včetně výrobní tradice, tak představa a příběh, na něj mnohdy navazovala další muzejní dokumentace a archivní prameny (fotografie původních majitelů, dobové módní návrhy a střihy v odborných časopisech, mapa Rakouska-Uherska, a to i jeho německých jazykových oblastí).

Od shrnovaček po rajdy, od kůže po pryžové duše pneumatik

Na kolekci pracovali mezi třemi až šesti měsíci, výsledkem jsou originální, rozmanité modely, které odrážejí osobité pohledy mladých tvůrců na tradiční řemeslo. *Kordybánky, šliffre, střívjata, brynelky, lazórke, shrnovačky, vrapenice, krabůvky, hósůuche, šópáke* či picórové střevíce se přetvořily. Budoucí návrhaři a návrhářky představují Vlašák – pánské dřeváky, Brokát – minimalistické sandály s historickým nádechem, ale taky poněkud extravagantní Folklorní rajdu – dámské kozačky. V konečném výsledku výstava v Dietrichsteinském paláci představuje na sedm desítek párů obuvi – těch tradičních i těch nových, které jsou jak na hranici módního výstřelku, tak lákají k obutí, aby se staly originálním doplňkem současného oděvu. Minimalistické nazouváky s podešví

vymodelovanou pomocí 3D technologií a vyfrézovanou z krásného ořechového dřeva. Efektní vysoké boty inspirované muzejními krpce vyrobenými z náhražkového materiálu – pryžové duše pneumatiky. Šněrovací polobotky z recyklovaných usňových a textilních materiálů, které kladou důraz na ekologický přístup k obuvnické výrobě. Nechybí ani tenisky zdobené prošíváním, vycházející z dobové dětské domácí obuvi zhotovené ze zbytků někdejších brněnských textilních továren.

Různorodost zvolených muzejních předloh i následných designérských realizací neumožňovala chronologické či typologické řazení exponátů. Proto autorky výstavy využily členitost výstavních prostor. „Jednu část jsme se rozhodli ztvárnit jako situaci, které se fiktivní nositelé vystavované obuvi, tradiční i designové, mohli či mohou účastnit. Touto dějovou linkou se stala hodová zábava, v minu-

losti i dnes oblíbená společenská událost. Organizačním kritériem v druhé části výstavy je pak vztah mezi inspiračním zdrojem, tj. předmětem z muzejního fondu, a konkrétní realizací studenta. Vystavené předměty jsou doplněny o informace přibližující jejich historický kontext, proces výroby, cestu od inspirace a návrhu až ke konkrétní realizaci,“ popsala Gabriela Rožková i originální prezentační řešení výstavy. Výstavu doplňuje různorodý doprovodný program zahrnující rukodělné aktivity v rámci výstavního prostoru, prvky podávající zpětnou vazbu tvůrcům, panelovou diskuzi se současnými obuvními designéry, komentované prohlídky či třeba také tvořivou dílnu s výrobou vlněné obuvi zapiastkovou technikou.

„Naši studenti dostali výjimečnou příležitost seznámit se detailně s konkrétním exponátem a stopovat tak svého profesního předchůdce doslova při práci. Na druhé straně sbírkové předměty muzea byly takto zkoumány praxí, komparovány s dnešními koncepty a technologiemi. Zhodnocení různorodých postupů, improvizovaných i tradičních technik a lokálních materiálů se tak dělo přímo v ruce studentů, prostřednictvím jejich hledání vlastní verze toho kterého páru,“ zdůrazňuje Helena Maňasová Hradská význam projektu důležitý pro obě zúčastněné strany. „Pro nás jako pro muzejní instituci tato spolupráce přinesla také nové přístupy k výstavním realizacím, pomáhá jejich zatraktivnění, a tak napomáhá i k přitažlivosti širším návštěvnickým skupinám,“ míní Rožková a dodává: „Myslím, že se nám podařilo naplnit původní záměr po-

◀
Tenisky, Adrián Franko, 1. roč. BC.
 Foto: Marie Zdráhalová, FMK UTB.

Ženské boty, Moravské Kopanice, 1. polovina 20. století, EÚ MZM.
 Foto: Karolína Macháčková, MZM.

Ženské šněrovací střevíce, Hlubočany, konec 19. století, EÚ MZM.
 Foto: Karolína Macháčková, MZM

Diva Hřebečská - lakované baleríny na platformě, Emily Danny Zima, 1. roč. BC.
Foto: archiv designérky.

„Folklorní rajda“ – dámské kozačky, Amálie Magdaléna Mlčochová, 1. roč. MGR.
Foto: archiv designérky.

Reversed – dámské vysoké boty, Karolína Poslušná, 2. roč. BC.
Foto: Marie Zdráhalová, FMK UTB.

skytnout návštěvníkům výstavy pohled na obuv jako na dílo, které může být nástrojem kulturního vyjádření, a současně odrážet dlouhou historii její řemeslné výroby. Zdůraznit důležitost zachování obuvnických tradic, a zároveň oslavit inovace v designu, které obohacují tento tradiční průmysl. Vlastně projekt Boty. Odras tradice zcela naplňuje i motto Moravského zemského muzea o propojování minulostí s budoucností. Příběh výstavy od zrodu po prezentaci expozitů se stal především příležitostí pro

dialog, který zdůrazňuje spojitost mezi tradicí a současným designem.“

Součástí výstavy je katalog tvořený odbornou textovou částí, kterou svými příspěvky zaštitili kurátorky EÚ MZM a pedagogové FMK UTB, druhou část tvoří fotografie expozitů s krátkým komentářem.

Výstava vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum. (red)

*Střívje, Valašsko, počátek 20. století, EÚ MZM.
Foto: Karolína Macháčková, MZM.* ▲

Soubor obuvi je součástí sbírky textilu, největšího sbírkového fondu EU. Jeho historie se začala psát na konci 19. století, kdy byly zahájeny cílené a odborně vedené terénní sběry oděvních kompletů po celém území Moravy. I v současnosti má tato sbírka potenciál se nadále rozrůstat a být účinně doplňována a rozšiřována. Veškerá sbírková obuv je uložena v depozitářích v centru Brna, které předmětům poskytují nejlepší podmínky pro dlouhodobé uchování.

Fond obuvi svou strukturou kopíruje uspořádání celé sbírky textilu. Tvoří jej tři hlavní okruhy – fond tradiční obuvi, kolekce městských bot a soubor současné designové obuvi inspirované tradiční lidovou tvorbou. Ve správě EÚ je také fond z produkce někdejšího ÚLUV, který obsahuje rovněž výrobky tvůrců krojové obuvi coby dokladu o zachování tradiční technologie.

Kolekce tradičního obutí zahrnuje mužskou, ženskou i dětskou obuv, kterou typově zastupují vysoké holínky, nízké střevíce či polovysoká šněrovací obuv. Sbírkou obsahuje také krpce různého provedení, papuče kombinující soukenný a pletený materiál nebo pracovní boty s dřevěnou podešví.

Soubor městské obuvi shromažďuje doklady obutí středních vrstev městského obyvatelstva ve všech rovinách jeho života. Obsahuje obuv mužů, žen i dětí pro běžné, sváteční i zvláštní příležitosti. Převažují nízké střevíce různých stříhů, většinou v lodičkovém, sandálovém nebo polobotkovém provedení. Sbírkou má několik příkladů kotníkové vysoké zimní obuvi, sportovních a turistických bot. Reprezentativní je soubor ženské svatební obuvi.

Sbírkou tak obsahuje novodobou obuv, jejíž tvůrci byli inspirováni nejrůznějšími prvky tradiční lidové kultury. Její součástí je například obuv z kolekce Memory I. módní návrhářky Liběny Rochové či měkká sportovní obuv vytvořená obuvníkem Miroslavem Šomanem pro nástupovou kolekci účastníků OH v Tokiu 2020.

Etnografický ústav Moravského zemského muzea dlouhodobě rozvíjí koncept nazvaný *Tradice a design*, jehož cílem je propojení muzejních sbírkových fondů se současnou kulturou. Designéřská tvorba se zde nabízí na prvním místě. Iniciátorkou konceptu, v jehož rámci již byly na pracovišti realizovány výstavy MEMORY - Liběna Rochová - reflexe tradic v oděvních objektech, Brno, MZM, 2012, Budoucnost tradice I., Brno, MZM, 2015, a Budoucnost tradice II., Mikulov, Regionální muzeum v Mikulově, 2016 (obě ve spolupráci s FMK UTB Zlín, ateliér Design oděvu) a autorské vstupy do výstavních prostor MZM: Intervence I. - Jídelní židle Máňa, autorka: Miriam Danielková. Halabala festival 2022, Brno Art Week, 2023 a Intervence. - Florální objekt, autor: Přemysl Hytych. Brno Art Week, 2024, je emeritní vedoucí Etnografického ústavu Hana Dvořáková.

Kordybánky - ženské střevíce, Nový Hrozenkov, počátek 20. století, EÚ MZM.
Foto: Karolína Macháčková, MZM.

Pro budoucí designéry by měla být spolupráce s muzei nepostradatelná

Současné obory designu čelí mnoha nátlakům a úskalím vázaným na udržitelnost organizace a výroby. Jsou to požadavky na lokální zdroje, dlouhodobá udržitelnost použití výrobku, redukce ekologické stopy výroby (vč. získávání a barvení materiálu), etika práce při výrobě, masivní cenová převaha velkovýrobní (globální) konkurence, konzumní návyky zákazníka, dědictví a situace obuvnického průmyslu v ČR. To všechno klade vysoké nároky nejen na samotné designéry, ale nejprve na ty, kteří je do budoucí praxe připravují: vysoké umělecké školství. Již v 19. století se evropská muzea uměleckoprůmyslová (či muzea umění a řemesel) snažila být mostem mezi profesním vzděláváním a hospodářskou produkcí země. Přehledka úspěchů průmyslových odvětví podporovala význam odborného a uměleckého (umělecko-řemeslného) školství. Jedno druhému bylo argumentem a současně i smyslem existence (zejména v kontextu subvencí). Současné vysoké školství v poněkud vnučené touze po rychlém transferu státní investice ku hospodářskému zisku zapomíná občas na muzea, která jsou nepostradatelnou součástí výzkumného procesu každého designéra. Ne proto, aby uměl vyjmenovat historické epochy a krojované regiony, ale aby se mohl znovu a znovu setkávat s úložištěm kolektivní paměti, jímž každý jednotlivý exponát je.

Zkoumání sbírkového předmětu se podobá detektivní práci. U designéra je to zejména stopování pracovního postupu původního tvůrce, který už tu není, patří sem ale také odhadování uživatelských zásahů a jejich příčin, vč. sledování tak intimních detailů, jako je návyk chůze, stavba chodidla, nestandardní podoba prstů, zlovyky při nazouvání aj. Je to právě ona dohadová metoda, kterou popsal Carlo Ginsburg ve svých úvahách o metodách vědeckého a jiného (dohadového) čtení, tedy zkoumání světa. Designér se tak setkává se svým „kolegou“ i jeho zákazníkem z minulosti, a tak říkajíc s nimi konzultuje otázky, z nichž některé zůstávají stále stejné a nabádají k zachování kontinuity lokálního „know-how“, využívání místních surovinových zdrojů, jiné se mění a skutečně potvrzují cílenou nutnost inovace. Tak se nakonec v mysli designéra proplétá původní zpracovatelská a tvůrčí znalost a praxe se světem 21. století. Staré nápady jsou jednou replikovány, jindy transformovány novou technologií, novou potřebou i novým uživatelským habitem. Přitom je však míra takové „novosti“ vyargumentovaná mnohými ověřeními – jedno z nich je ověření časem, dlouhodobě udržitelnými postupy.

Helena Maňasová Hradská.

ředitelka kabinetu Fakulty multimediálních studií UTB

Ženská obuv s vrapenou holení, Nivnice, počátek 20. století, EÚ MZM.
Foto: Karolína Macháčková.

Vlašák – pánské dřeváky, Pavel Ochonský, 2. roč. MGR.
Foto: Marie Zdráhalová, FMK UTB.

Boty. Odraz tradice

18. 10. 2024 – 13. 4. 2025

*Vernisáž výstavy - kurátorky Helena Maňasová Hradská,
Lucie Trejtnarová a Gabriela Rožková s moderátorkou
Karolinou Antlovou. Foto: Archiv MZM.*

Po Vídni či Budapešti lze vidět to nejlepší z chorvatského výtvarného umění v Brně

Nejen doba rakousko-uherské monarchie... S Chorvatskem toho spojuje Českou republiku mnohem více a obě země si stále mají co nabídnout. I to byl jeden z důvodů, proč Moravské zemské muzeum otevřelo v listopadu výjimečnou výstavu **Chorvatské výtvarné umění 20. a 21. století**, na níž je zastoupeno na sedm desítek malířských a sochařských děl nejvýznamnějších umělců země. Návštěvníci se tak v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu mohou až 21. února 2025 seznámit s reprezentativním vzorkem vybra-

ných děl, která dokládají nejen rozvoj chorvatské výtvarné scény, ale zachycují i její postavení v evropském výtvarném kontextu. Kolekci ze sbírek Galerie výtvarného umění Varaždinského městského muzea již mohli zhlédnout zájemci například v evropských metropolích Vídni, Budapešti, Bratislavě nebo Sofii. Brno je prvním českým městem, kde je možné výstavu vidět.

Výstava je rozdělena do čtyř částí a v prezentovaných dílech je patrná blízkost a vzájemnost česko-chorvatských vztahů. Úvodní část nese titul „Český profesor a jeho student / Vlaho Bukovac a Ivo Režek“. Ta se právě cíleně zaměřuje na intenzivní vazby mezi výtvarníky obou zemí, za nímž stojí celoživotní přátelství Vojtěcha Hynaise a Vlaho Bukovace,

zakladatele chorvatské moderny, utužené během jejich společných studií v Paříži. A právě Bukovacův návrat z Francie do vlasti na sklonku 19. století je považován za bod zlomu pro chorvatské výtvarné umění. V roce 1903 se pak na základě pozvání a doporučení svého pražského uměleckého souputníka stal Bukovac profesorem na Akademii výtvarných umění v Praze, kde působil až do své smrti v roce 1922. Bukovacovým studentem byl Ivo Režek, rodák z Varaždinu. Duch a atmosféra města Prahy formovaly jeho stylistický projev směrem k neoklasicismu, jehož výrazným představitelem byl.

Druhá část výstavy se věnuje období přelomu 19. a 20. století, kdy zažívalo chorvatské malířství boom. Došlo k radikálním změnám ve vztahu k tradici, a to díky mladým talentovaným umělcům, kteří se vzdělávali v evropských kulturních centrech, vedle Prahy ve Vídni, Mnichově, Berlíně, Paříži, Miláně a Benátkách. Tato éra se nesla ve znamení secese a ozvěn symbolismu (V. Bukovac, O. Iveković, E. Vidović). Následovalo mimořádně produktivní období magického realismu, neoklasicismu a kritického realismu (M. Kraljević, M. Uzelac, V. Becić, Lj. Babić, I. Režek, O. Mujadžić). Stejně tak se uplatnily vlivy expresionismu (O. Herman) a intenzivní koloristické období tzv. „koloristického cézanismu“ (V. Filakovac, M. Tartaglia).

Další část představuje tvorbu 2. poloviny 20. století. Po druhé světové válce se chorvatští umělci připojili k mezinárodním abstraktním trendům – organické abstrakci, abstraktnímu expresionismu a neformálnímu umění (Art Informel). Dílo řady umělců formoval latentně přítomný expresionismus a angažovaný a humanistický vztah k realitě (Š. Perić, E. Murtić a další).

V rámci posledního celku instalace jsou představena díla dokumentující nejnovější proudy v současném chorvatském umění. „Vybíráme pouze ty umělce, kteří se vztahují

k malbě a sochařství, anebo se aktivně podílejí na utváření umělecké scény Chorvatska a světa, jako jsou Z. Vehabović, D. Rogina, M. Zeman, S. Macolić, G. Kovačić Macolić, Z. Kopljar nebo A. Kos. Každé dílo samo o sobě vypovídá o kontinuitě, duchu doby a zralosti našich umělců, kteří kvalitou a stylem soupeří se svými uznávanými evropskými kolegy," upřesnil Miran Bojanić Morandini, ředitel Městského muzea ve Varaždinu.

„Spolupráce s Městským muzeem Varaždin vznikla na popud chorvatské velvyslankyně v ČR paní Ljiljany Pancirov. Chorvatské výtvarné umění je totiž u nás až na pár jmen, jako je například Ivan Meštrović, relativně neznámé a rádi ho pro české publi-

kum objevíme," přiblížil Marek Junek, ředitel Historického muzea MZM. „Věříme, že tímto počinem začne bližší spolupráce našich muzeí, obě mají např. rozsáhlé entomologické sbírky," doplnil.

Městské muzeum Varaždin založené v roce 1925 sídlí v současnosti v historickém jádru města ve třech budovách. Díla mistrů chorvatského výtvarného umění 20. století a starých evropských mistrů ze sbírek Galerie výtvarného umění jsou vystavena v barokním Paláci Sermage. Skutečnými perlami jsou dvě umělecké rarity: Madona s klasy z 15. století a portrét z Rubensovy výtvarné dílny.

(red)

Foto: Archív MZM

Série výstav ozvláštnila festival Janáček Brno 2024

Leoš Janáček patří k nejvýznamnějším osobnostem spjatým s Brnem. Letošnímu stému výročí uvedení jeho opery *Příhody lišky Bystroušky* se tak dostalo v moravské metropoli zaslouženého připomenutí. Mezi organizátory zajímavých akcí nemohlo chybět ani Moravské zemské muzeum. Především v rámci mezinárodního hudebního a operního festivalu Janáček Brno 2024 připravilo řadu výstav, které proběhly od října do prosince 2024 a staly se zároveň příspěvkem k Roku české hudby.

Lišce Bystroušce patřilo foyer Dietrichsteinského paláce

Jako první byla 30. října zpřístupněna ve vstupní hale Dietrichsteinského paláce výstava **Příhody lišky Bystroušky – 100 let**, odkazující právě k výročí světové premiéry slavné opery, tehdy pod názvem *Liška Bystrouška*, která se stala vrcholem oslav Janáčkových sedmdesátin. Brněnské divadlo věnovalo přípravě světové premiéry mnoho úsilí. Hudebního nastudování se ujal šéf opery, vynikající dirigent František Neumann, režie mladý Ota Zítek a scénu spolu s nezapomenutelnými kostýmy navrhl malíř Eduard Milén. Premiéra se konala 6. listopadu 1924 v Městském (dnes Mahenově) divadle a měla obrovský úspěch. Janáčka toto nastudování natolik okouzilo, že je uváděl jako vzorové. Výstava, kterou připravil Jiří Zahradka z Oddělení dějin hudby MZM a přední znalec Janáčkovy díla mezinárodního formátu, představila velkoformátové reprodukce dobových dokumentů včetně fotografií z představení a kostýmních návrhů. Doprovodily ji rekonstrukce Milénových kostýmů.

Věc Janáček. Tehdy a teď

Věc Janáček v Památníku Leoše Janáčka nabídla různé podoby Leoše Janáčka, jak jej očima malířů, kteří

měli tu čest potkat se s ním osobně, a naopak malířů současných. Janáček byl za svého života prokazatelně ztvárněn osmi výtvarníky, dvěma sochaři a šesti malíři. Poprvé na této výstavě byly prezentovány dva dlouhá léta neznámé portréty: První z nich, tušová kresba Eduarda Miléna z roku 1925, se stala základem známého grafického listu, druhým je olejomalba významného malíře Františka Ondrúška, jemuž Janáček seděl modelem v roce 1926. Právě tato malba se stala základem pozdějšího Ondrúškova oficiálního portrétu skladatele, který dnes visí na brněnské konzervatoři. A jak vidí Janáčka současní výtvarníci? S pietou i úsměvem, v nejrůznějších technikách a přístupech. Na výstavě byli zastoupeni výtvarníci Petr Lysáček, Christian Macketanz, Vendula Chalánková, Monogramista T.D, Marian Palla, Hana Svobodová a Jiří Šigut. Kurátorem byl rovněž Jiří Zahradka. Výstava byla zahájena 31. října a trvala do 1. prosince 2024.

Výlety páně Broučkovy si znovu hledají cestu k divákům

Jiří Zahradka připravil rovněž výstavu velkoformátových fotografií dokumentů vztahujících se k další, byť poněkud opomíjenější Janáčkově opeře *Výlety páně Broučkovy*. Její nová inscenace souboru opery Národního divadla Brno letos zahájila festival Janáček Brno a netra-

diční odvážné pojetí tvůrčího týmu vyvolalo zasloužený ohlas. Ve foyer Janáčkovy divadla si návštěvníci festivalových produkcí mohli prohlédnout mimo jiné reprodukce Janáčkových rukopisů, scénických a kostýmních návrhů Josefa Čapka atp.

V roce 1908 si Janáček vybral ke zhudebnění populární prózu z pera Svatopluka Čecha *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*. To jistě netušil, že práce na opeře mu zabere celých devět let. Hlavní překážkou se stalo libreto, respektive zdramatizování literární předlohy. Janáček na libretu spolupracoval s celou řadou spisovatelů: Karlem Maškem, Josefem Holým, Zikmundem Jankem, Františkem Gellnerem, Jiřím Mahenem, Viktorem Dykem, Františkem Serafínským Procházkou a Maxem Brodem. Práci tak dokončil až rok po úspěšné premiéře *Její pastorkyně* v pražském Národním divadle, v dubnu 1917. V témže roce ještě rozšířil Broučkův měsíční výlet o výlet do 15. století. Premiéra bilogie *Výlety páně Broučkovy* se konala v Národním divadle v Praze 23. dubna 1920 v nastudování dirigenta Otakara Ostrčila a režiséra Gustava Schmoranze, za scénické výpravy Karla Štapfera. Přijetí bylo nejednoznačné a skladatel je dával za vinu popisné režii a scéně. Další, mnohem šťastnější nastudování, se konalo v brněnském Národním divadle pod taktovkou Františka Neumanna v režii Oty Zítka a scénické výpravě

Josefa Čapka. Brněnská premiéra opery v upravené verzi s názvem *Výlet pana Broučka do Měsíce* se konala 15. května 1926.

Jako Janáček sem jel, jako doktor se vracím

V rámci doprovodných aktivit organizace TIC BRNO k festivalu Janáček Brno navíc Moravské zemské muzeum spolupracovalo na výstavě „**Jako Janáček sem jel, jako doktor se vracím**“ v Čítárně a kavárně kaFFe na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. K vidění zde jsou až do konce ledna 2025 reprinty ilustrací výtvarnice Venduly Chalánkové s motivy portrétů Janáčka a jeho blízkých podle fotografií uložených v Archivu Leoše Janáčka. Výstava akcentuje rovněž blížící se 100. výročí slavnostní promoce Leoše Janáčka čestným doktorem Masarykovy univerzity, která se konala 28. ledna 1925, a připomíná jak letošní 170. výročí Janáčkovy narození, tak století od světové premiéry Janáčkovy opery *Příhody lišky Bystroušky*.

Festival připomněl i Šarlatána Pavla Haase

Ve výčtu akcí, jimiž se Moravské zemské muzeum zapojilo do pořádání festivalu Janáček Brno, nesmíme opomenout ani výstavu, věnovanou jinému významnému skladateli spjatému s Brnem – Pavlu Haasovi (1899–1944) a jeho opeře *Šarlatán* instalovanou ve foyer Mahenova divadla. Návštěvníkům nabídla velkoformátové reprodukce unikátních pramenů, které souvisí se vznikem tohoto díla a jeho světovou premiérou. Ta se uskutečnila v dubnu roku 1938 v Zemském divadle v Brně, tedy na scéně dnešního Mahenova divadla. Opera *Šarlatán* byla jedním z posledních děl Pavla Haase před německou okupací Československa, během níž byl skladatel kvůli svému židovskému původu vyloučen z veřejného života, internován v terezínském ghettu a následně zavražděn v osvětlovských plynových komorách. Na vý-

stavních panelech našli příchozí re-produkce skladatelových originálních notových skic, finální rukopis partitury i libreta opery, scénické a kostýmní návrhy, které pro premiérové uvedení vytvořil jeden z předních českých výtvarníků 20. století František Muzika, dobové fotografie z premiérové inscenace roku 1938 a řadu dalších zajímavých dokumentů. Výstavu připravil vedoucí Oddělení dějin hudby MZM Ondřej Pivoda.

(red)

Foto: Archív MZM

Tržní síla papouščích tulipánů očima Veroniky Lukášové

Fotografka a teoretička Veronika Lukášová absolvovala nejprve v Brně hudební vědu a bohemistiku

a po odchodu do USA se začala naplno věnovat fotografii. Ochutnávku její tvorby nabídla na přelomu září a října výstava v Památníku Leoše Janáčka Moravského zemského muzea **MARKET FORCES (PARROT TULIPS)**.

Série fotografií odvozuje svůj název od pojmu „tržní síla“ v souvislosti se specifickou odrudou papouškovitých tulipánů, charakteristickou výrazně roztrženými okvětními lístky, deformovanými poupaty a listy a podobně jako peří papoušků zářivými a pestrými barvami. Tento druh tulipánů má původ v 17. století v Holandsku, kde byly různé podivné variace původních tulipánů, oblíbených u tureckých panovníků a dovezených do Evropy ze střední Asie, považovány za vrchol luxusu a společenského postavení. Byly také oblíbeným námětem holandských ma-

lířů tzv. zlatého věku, kteří ve svých působivých olejomalbách poprvé povýšili květinová zátiší na úroveň portrétu.

Jak mohly původní druhy tulipánů dospět k takové výrazné proměně se podařilo vysvětlit až na počátku 20. století. Jejím původcem je mšice přenášející mozaikový virus, který se ukládá do DNA další generace rostlin a způsobuje tak „rozbitou“ odrůdu tulipánu. Pěstitelé tulipánů v 17. století ovšem věřili, že efekt vzniká díky tomu, že cibulky tulipánů jsou při výsadbě zasypávány barvou. Papouščí tulipány jsou tak ojedinělým příkladem procesu, kdy byla mutace (živého) objektu příslibem zvýšení jeho tržní hodnoty, propojené s kulturním statutem. Účelové vylepšování přírody pokračovalo ruku v ruce s rozmachem kapitalismu. Například v období atomového věku od 40. let 20. století probíhaly experimenty s radioaktivním ozařováním semen za účelem vytvoření nových rostlinných odrůd.

Fascinace autorky fotografií tímto zvláštním druhem květin začala náhodným setkáním v botanické zahradě. Sama je pak pěstovala na terase bytu v Londýně a při fotografování zkoumala a jejich dramatické, zdeformované, a přitom nádherné tvary a barvy.

Veronika Lukášová pracovala jako nezávislá fotografka pro New York Times a Washington Post, studovala fotografii na University Arts London a pokračovala doktorátem na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně. Žije střídavě v Londýně a v Brně. Ve své tvorbě zkoumá otázky vědeckého a technického pokroku v kontextu politiky, historie a umění, zabývá se problematikou přístupu člověka k přírodě a zamýšlí se nad naším postavením ve vesmíru - od základních stavebních kamenů života až po meziplanetární cestování. Je členkou skupiny Nuclear Culture Group a podílela se na její publikaci Nuclear Culture Source Book (2016).

(tz)

Foto: Jan Cága

Akvizice (nejen) zlatého šperku z doby bronzové

[s nádechem trochu detektivním]

Akvizice Archeologického ústavu MZM jsou v posledních letech povětšinou odkázány na přírůstky z vlastních výzkumů, vzácněji na odkup starších nálezů, a téměř výjimečně na bezplatné dary. Ty jsou o to více unikátní, obsahují-li nálezy ze vzácných materiálů a drahých kovů.

Pan Tomáš Červinka z Kobylnic provádí od 90. let 20. století opakované povrchové sběry na pozemku v blízkosti svého bydliště v trati Rozdíly při severovýchodním okraji stejnojmenné obce. Nasbíral zde postupně kolekci zlomků keramiky, kamenných, broušených i štípaných nástrojů, která dokládá opakované osídlení lokality v mladší době kamenné, konkrétně kulturou s vypíchanou a s moravskou malovanou keramikou. S tímto souborem předal v dubnu 2024 do sbírek Archeologického ústavu naprosto nezištně také unikátně dochovanou celou vlasovou ozdobu, tzv. záušnici, ze zlatého dvojitého drátu se zpětnou klíčkou a volnými konci. V bronzovém provedení se tento druh drobného šperku poměrně často vyskytuje v hrobových výbavách kostrových pohřbů únětické kultury starší doby bronzové (2000-1700 př. n. l.), záušnice zhotovené ze zlatého drátu jsou

však na Moravě známy pouze v několika exemplářích.

Jeden skvost, tři hypotézy

Jak se ale zlatá záušnice na poli u Kobylnic ocitla? Rekonstruovaný příběh je tak trochu detektivní. Na stejném poli se totiž nenachází pouze neolitické sídliště, ale také právě pohřebiště únětické kultury, ze kterého bylo v r. 1937 prozkoumáno 22 kostrových hrobů. Výzkum provedl amatérský archeolog A. Procházka, tehdy povoláním řídící učitel ve Slavkově, který všechny své nálezy včetně těch z hrobů v Kobylnicích původně soustředil ve své sbírce, v r. 1938 předané na Oddělení moravského pravěku Zemského muzea. Zlatá záušnice, nalezená při povrchovém sběru T. Červinkou, tedy téměř jistě souvisí s tímto pohřebiš-

těm. Pro přesnější vysvětlení jejího původu se nabízí několik hypotéz. Nejpravděpodobněji pochází z některého již dříve, tedy před výzkumem v r. 1937, rozoraného hrobu, i když je s podivem, že v souboru z Červinkových sběrů se jinak žádné nálezy únětické kultury nenacházejí. Možnost, že by záušnice tvořila součást výbavy některého hrobu odkrytého A. Procházkou a byla při výzkumu přehlédnuta, nelze při tehdejší exkavační metodice zcela vyloučit, je to však hypotéza méně pravděpodobná.

Podobně je tomu s třetí, nicméně nejlákavější hypotézou. Ta vychází ze skutečnosti, že hroby únětické kultury byly ještě ve starší době bronzové druhotně otevírány. Příčinu takového zdánlivě nepietního zacházení badatelé hledají buď ve specifiku pohřebního ritu a socio-kulturních rituálech, nebo v prostém vykrádání hrobů. Takto druhotně otevřené hroby jsou totiž často násilně rozrušené, pozůstatky skeletů jsou rozházené a z hrobové výbavy byly vyjímány především bronzové a – pokud byly přítomny – také zlaté předměty. Co když byla zlatá záuš-

nice z některého hrobu takto vyjmuta a vzápětí na nekropoli samotné zase ztracena, zvláště pokud to bylo při spěšném a tajném vykrádání hrobů?

Každopádně jsou na celém příběhu pozoruhodné především dvě skutečnosti. Zlatá záušnice prodělala neobvyklou anabázi: počínaje její výrobou a používáním v živé kultuře, přes archeologizaci uložením do hrobu a její záměrné původní nebo naopak neúmyslné recentní vytržení z tohoto archeologického kontextu až po náhodné novodobé objevení. Opětovné ukotvení skvostu v souboru původních hrobových výbav v podobě sbírkového muzejního fondu pak jeho klikatou cestu uzavřelo.

Druhou pozoruhodnou skutečností příběhu je samotná osoba nálezců Tomáše Červinky. Jeho mimořádně uvědomělý, zodpovědný a nesobecký přístup k veřejnému kulturně-historickému dědictví by se měl stát pozitivním a následování hodným příkladem pro všechny objevitele archeologických nálezů z řad laické veřejnosti.

Milan Salaš,
Archeologický ústav MZM

Zlatá vlasová ozdoba (záušnice) z dvojitého drátu z Kobylnic (6,52 g; v. 13 mm, průměr max. 16 mm). Foto J. Cága.

Etnografky spolupracují s městskou částí na propagaci lidové kultury

Zlepšit, posílit a propojit propagaci jednotlivých akcí s tradiční lidovou kulturou v centru města. Taková je nová koncepce spolupráce mezi městskou částí Brno-střed s Etnografickým ústavem Moravského zemského muzea.

Prvotní účel tohoto spojení byl záměr vedení Brna-střed rozšířit akce konané na náměstí Svobody o edukativní část. Kurátorky fondů řemesel a zvykosloví z Etnografického ústavu Věra Colledani a Jana Poláková se chopily příležitosti seznámit širokou veřejnost s vybranými sbírkovými předměty etnografické podsbírky Moravského zemského muzea, popularizovat výsledky svých výzkumů a v neposlední řadě pozvat prostřednictvím panelů umístěných v prostoru probíhajících slavností zájemce k návštěvě stálé expozice Etnografického ústavu MZM Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času. Po přispění obou kurátorek k vizualizaci celých Slavností Brno, při nichž se objevují motivy převzaté z bohaté kolekce barvířských forem, mohli Brňané výsledky spolupráce poprvé ocenit v rámci Májových slavností 2024. Dle dohody s orga-

nizátory se na velkém pódiu představili zástupci Hanáckého Slovácka, tedy regionu, který Etnografický ústav celoročně prezentoval v rámci svého projektu Za humny II. Návštěvníci se měli možnost také seznámit s obřadním tancem zavádka, který z Hanáckého Slovácka pochází a v roce 2023 byl za přičinění Etnografického ústavu zapsán na Seznam nemateriálních statků České republiky. Texty na informačních panelech, které jsou nezbytnou součástí všech uskutečněných slavností, stručně představily tanec, vysvětlily nářeční výrazy a seznámily zájemce s obřadním lidovým oděvem dané oblasti.

Další v řadě následovaly Svatojanské slavnosti, kdy se probíhající akci podařilo propojit s organizátory Mezinárodního festivalu ve Strážnici. Informační panely se věnovaly pranostikám, světcům, a především kolekci

modrotiskových forem. V rámci Dožíněk, Vinobraní i poslední společné akce roku 2024, kterou organizátoři nazvali Nevinnosti sv. Martina, se návštěvníci slavností seznámili s fotografiemi, keramikou, podmalbami a mnohými dalšími sbírkovými předměty spolu s doplňujícími krátkými texty zainteresovaných kurátorek, jež plně využily příležitost představit tradiční lidovou kulturu v celé její šíři.

Podařilo se také podpořit mnohé řemeslníky, kteří mají možnost nejenom prezentovat své výrobky, ale také vést přímo na pódiu workshopy.

Výsledky a dopad této úvodní fáze spolupráce čeká po ukončení posledních slavností důkladná evaluace. Již však byla vypracována možná témata pro prezentaci v dalších letech, ve kterých by se chtěly kurátorky i nadále věnovat popularizaci lidové kultury. Na vytváření podoby důstojných slavností spolupracují zástupci městské části Brno-střed také s Káveeskou nebo marketingovou firmou Break point communications, s.r.o.

Věra Colledani

Informační panely na náměstí Svobody.
Foto: Jana Poláková.

City light. Foto: Věra Colledani

Díky spojení s organizátory MFF ve Strážnici tančily na slavnostech i zahraniční soubory.
Foto: Městská část Brno-střed.

Detektory kovů pomáhají archeologům. V nepovolaných rukou mohou škodit

Historie přístrojů schopných detekovat kovové předměty sahá již do 19. století a souvisí s objevem principu elektromagnetické vodivosti. Detektory kovů našly později uplatnění primárně pro armádní účely, již koncem první světové války a ve větším měřítku i během druhé světové války pomáhaly vyhledávat nevybuchlé bomby a čistit minová pole. Na jejich využití v archeologii jsme si u nás museli počkat do 80. – 90. let 20. století, skutečný boom však nastal až po přelomu milénia, kdy vznikla potřeba oboru reagovat na intenzivní rabování archeologických lokalit nelegálními hledači. V dnešní době jsou kvalitní analogové i digitální detektory poměrně snadno k sehnání a obliba tohoto outdoorového koníčku rok od roku vzrůstá, i když se tato zařízení bohužel ne vždy dostanou do správných rukou.

Pracovníci Archeologického ústavu Moravského zemského muzea ve spolupráci s Ústavem archeologické památkové péče Brno dlouhodobě věnují preventivním detektorovým prospekčním na vybraných lokalitách doby laténské. Nově jsme se také od letoška přidali k projektu „Společnými silami za poznáním společného archeologického dědictví“ garantovanému Archeologickým ústavem AV ČR, který počítá se zapojením dobrovolníků z řad občanských spolupracovníků. Výsledky takto navázané spolupráce bude možné kom-

plexněji shrnout až po ukončení první testovací sezóny, nicméně už teď je evidentní rozšíření fondů MZM o zajímavé nálezy a report podáme v některém z budoucích čísel M-revue.

Preventivní sběry omezují ztráty

Mezi nejvíce exponovaná naleziště na Moravě, jež se pravidelně potýkají s aktivitami nelegálních hledačů s detektory, patří bezesporu obchodní

a výrobní centra z mladší doby železné – Němčice (ca pol. 3. – pol. 2. stol. př. Kr.) a Staré Hradisko (ca pol. 2. – pol. 1. stol. př. Kr.). Obě lokality leží na střední Moravě v okrese Prostějov a jsou proslulé bohatými doklady dálkových kontaktů, specializovaných řemesel (včetně zpracování baltského jantaru) a lokální ražbou zlatých i stříbrných mincí. Právě poslední jmenovaná skupina předmětů je nejohroženější a představuje pro mnohé lákadlo a vidinu snadného zisku, a to i přes skutečnost, že jde o kulturní památky, kde je neodborné vyhledávání archeologických nálezů striktně zakázáno. Není v silách Policie ČR, ani samotných archeologů, aby těmto situacím (prohánajícím často v nočních hodinách) zcela zabránili, nicméně jako poměrně účinný nástroj přispívající k omezení ztrát našeho kulturního dědictví se ukázaly být pravidelně organizované povrchové sběry. Těch se běžně účastní nižší desítky hledačů s detektory kovů z řad „našich“ spolupracovníků, tak i dobrovolníků navázaných na jiná muzea a instituce, někdy se k nim v rámci časových možností připojí i sami přespolní kolegové archeologové a všem

patří velké poděkování. Ačkoli se na první pohled zdá, že jde o činnost spojenou převážně s mužskou částí populace, i zde se situace postupně mění a součástí týmu je i několik příslušnic něžného pohlaví (asi nepřekvapí, že jde většinou o partnerky hledačů ☺).

Každý nalezený artefakt je označen vlajkou a ponechán na místě, kde je následně archeologem vyhodnocen (např. zda není novodobý) a zaměřen ručním GPS přístrojem. S ohledem na harmonogram zemědělských prací je nutné se přizpůsobit období, kdy nastávají ideální podmínky pro sběry, což bývá brzy na jaře po rozpadu ornice, ihned po zasetí, případně válcování (konec února – začátek dubna), v létě po sklizni, na podzim po podmítce nebo seti ozimu, a to vždy v závislosti na vývoji počasí. K rozložení sil nám pomáhá odlišná geomorfologická poloha nalezišť, jelikož Němčice jsou umístěné v nížinném regionu Hané, zatímco oppidum Staré Hradisko bylo vybudováno ve vyšší nadmořské výšce na samém okraji Drahanenské vrchoviny, takže i agrární práce zde probíhají v lehkém časovém odstupu a je tak možné stihnout prohledat více ohrožených polí. Okrajově jsme se v minulých letech věnovali i dalším sídlištním lokalitám, případně zjišťovacím výzkumům některých výšinných poloh (např. hradíště Ježkovice „Černov“, Kyjov-Bohuslavice „Hradiska“), nicméně hlavní prioritou zůstávají výše uvedená keltická centra.

Mezi dnes již stovkami až tisíci archeologických nálezů převažují zlaté a stříbrné mince, bronzové předměty a jejich zlomky, např. spony, náramky, součásti řetězových opasků, amulety, drobné zvířecí plastiky, skleněné šperky apod. Z letošních nálezů z Němčic lze vyzdvihnout např. bronzové mincovní razidlo nebo unikátní miniaturní bronzovou hrací kostku.

Hana Čizmářová,
Archeologický ústav MZM

Spolupracovník Karel Borecký našel v Němčicích zlatý statér. Foto: HČ.

Výběr zlatých mincí z oppida Staré Hradisko. Foto: HČ.

Drobné bronzové a skleněné nálezy z jarní prospekce na oppidu Staré Hradisko. Foto: HČ.

Konference Textil v muzeu se poprvé konala v MZM

Pro českou i slovenskou odbornou obec je konference Textil v muzeu již etablovanou událostí, na niž se sjíždí kolegové z muzeí, galerií, památkových ústavů, vysokých škol, církevních institucí a dalších organizací, jejichž cílem je studium či péče o textilní předměty uchovávané ve sbírkách. V tomto roce se konference poprvé odehrála v Moravském zemském muzeu. Na jubilejním 20. ročníku se ve dnech 12. a 13. června sešlo téměř devadesát odborníků z mnoha oborů pracujících na poli výzkumu, ochrany a prezentace kulturního dědictví s převažující složkou textilního materiálu nejrůznějšího původu a stáří, kteří se v rámci tohoto mezioborového setkání mohli společně zamyslet a nahlédnout téma ze široké perspektivy, což je vždy obohacující a mnohdy objevné.

Pro rok 2024 bylo vybráno téma *Obuv a oděvní doplňky z usní v perspektivě dějin módy*. To reflektovalo badatelskou práci Etnografického ústavu Moravského zemského muzea, které bylo hlavním pořadatelem konference. Téma bylo zvoleno v návaznosti na přípravu výstavního projektu *Boty: Odras tradice*, věnující se transferu hodnot obuvní tradice v případě lidové obuvi. Inspirace sbírkou obuvi EÚ MZM zapracovali do své tvorby studenti Fakulty multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a přenesli do obsahu zmíněné výstavy.

V anotaci konference pořadatelé připomněli postavení usní v historické perspektivě. Usně patřily k důležitým materiálům k výrobě nejrůznějších produktů a na ně byla navázána mnohá řemesla. Kromě výrobců obuvi a opravářů obuvi byly usně důležitým materiálem také pro řemeslníky zabývajícími se zhotovováním pracovních pomůcek (chomoutů, bičů, klínových řemenů, spolek aj.), doplňků oděvu v podobě funkčních detailů (přezek, poutek, olůvek) či oděvních doplňků (váčků, pásů, pásků). Byly rovněž kombinovány s dalšími materiály, což mohlo

ovlivnit nejen funkčnost a estetiku výrobku, ale i volbu výrobní technologie. Dnes mohou tyto skutečnosti přinést zvláštní požadavky z hlediska muzejního provozu, např. ve formě preventivní konzervace, kdy je nutné zvolit optimální klima v expozicích či ve výstavě, vhodný způsob adjustace pro vystavení ale i pro uložení, či vhodnou interpretaci předmětu v procesu fotodokumentace aj. Proto byly avizovány tyto tematické okruhy pro přednášející: Obuv jako ne/zbytná součást šatníku pohledem dějin módy; Komparace změn v technologii výroby obuvi a zpracování usní; Focus do sbírkových kolekcí institucí; Příklady a zásady péče paměťových institucí o předměty s podílem či převažujícím obsahem usní; Nové výstavní a publikační počiny; Sbírkový online prostor.

Zahájení konference se neslo v duchu zdravic pořadatelů. Nejprve se ujal slova ředitel Historického muzea MZM Marek Junek. Další podporu konferenci stvrdila ze strany Pracovní skupiny Textil působící pod Komisí konzervátorů-restaurátorů AMG Jindřiška Drozenová z Muzea hl. města Prahy, která připomněla

minulé ročníky konference a jejich témata. Svůj podíl mezi pořadatelé okomentovala Helena Maňasová Hradská z Fakulty multimediálních komunikací UTB ve Zlíně. Význam a vývoj časopisu *Textil v muzeu*, který je historicky spojen s konferencí, analyzoval Vlastimil Havlík z Univerzity Hradec Králové, jako člen redakční rady daného periodika, a zdravotice uzavřela Petra Mertová jako hlavní pořadatelka konference.

Na úvod vystoupila Helena Maňasová Hradská s příspěvkem nazvaným *Technologické implementace v designu. Vize, utopie a dědictví* zaměřeným na historii výstavních aktivit věnujících se designu a dobové průmyslové výrobě. Veronika Pilná z Národního památkového ústavu se věnovala v přednášce *Druhá do páru. Valdštejnské dámské střevíce* putování střeviců připisovaných Alžbětě z Harrachu do sbírek na zámku Frýdlant a ve Valdštejnském paláci v Praze. Kateřina Cichrová a Milena Hajná (obě z Národního památkového ústavu) popsaly a identifikovaly původní účel zástupců kolekce obuvi ze sbírky garderoby na zámku v Českém Krumlově. Markéta Grill Jantová a Alena Samohýlová z Uměleckoprůmyslového musea v Praze se soustředily v příspěvku *Obutí pro šlechtičnu i svatou* na dámskou obuv s otevřenou patou typu „mules“ spojenou s barokní módou a patřící k nejstarší obuvi evropského původu, jež opatruje UPM. Zajímavou analogii našli v církevním prostředí, kam daná obuv doputovala pravděpodobně jako votivní dar. Pavel Kopeček (z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci) přednesl přednášku s názvem *Ceremoniální obuv církevních hodnostářů ve Vatikáně*

ských sbírkách, kde rekapituloval vývoj obuvi určené či užívané v nejvyšších církevních kruzích. Vanda Marešová z Národního muzea připravila prezentaci s názvem *Poslední kroky Marie Riegrové Palacké* (1833-1891), jejímž prostřednictvím mohli posluchači nahlédnout až do botníku této významné osobnosti českých dějin. Šárka Rámišová z Národního muzea referovala o specifické skupině obuvi určené pro sportovní výkony v příspěvku s názvem *Sportovní obuv a její důležité krůčky k úspěchu*. Po druhém bloku referátů zazněl komentář posterové prezentace konzervátorské-restaurátorské práce Pavliny Koubové z Muzea hl. města Prahy *Kam kráčíš, Jezulátko?*

Třetí blok přednášek zahájila Miroslava Burianová z Národního muzea s přednáškou *Květiny pro první dámu. Usňové brože Hany Benešové*, v níž poukázala na oděvní doplňky první dámy Hany Benešové, která je dokázala mistrně kombinovat. Radek Polách z Muzea Novojičínska se v referátu *Kožené podšívky klobouků a pokrývek hlavy z 19. a první třetiny 20. století* věnoval jejich významu pro dataci a identifikaci sbírkových předmětů. Lucie Žáková z Městského muzea Moravská Třebová představila etnografickou sbírku muzea v přednášce *Kožené doplňky lidového kroje ve sbírce Městského muzea Moravská Třebová*. Alena Samohýlová z Uměleckoprůmyslového musea v Praze zvolila v přednášce s názvem *Sláma a její uplatnění ve výzdobě textilních předmětů*, pohled na nezvyklou součást muzejních sbírek.

Následující den konference čekal na účastníky nabitý program. Gabriela Rožková v příspěvku *Výstavní projekt Boty. Odras tradice* prezentovala chystanou výstavu s katalogem. Anna Brotánková a Dana Hradilová z Muzea Českého krasu komentovaly koncepci výstavní sezóny muzea pro rok 2024 v referátu s názvem *Ševci, svrškaři a příštipkáři. Výstava o ševcovském řemesle v Městském muzeu v Žebráku*. Marta Kondrová ze Slovákckého muzea v Uherském Hradišti rekapitulovala přípravu a realizaci

Konference Textil v muzeu se konala v Dietrichsteinském paláci MZM. Foto: K. Macháčková, 2024

Prezentace posteru *Kam kráčíš, Jezulátko?* Pavliny Koubové. Foto: K. Macháčková, 2024

Účastníci konference Textil v muzeu během prezentace posteru *Kam kráčíš, Jezulátko?* Pavliny Koubové. Foto: K. Macháčková, 2024

Záběr do konferenčního sálu v Dietrichsteinském paláci na účastníky konference *Textil v muzeu*, v popředí Pavel Kopeček. Foto: K. Macháčková, 2024

Společenský večer, který byl součástí konference, hostily reprezentační prostory městské části Brno-střed. Foto: K. Macháčková, 2024

výstavy kožichů v příspěvku s názvem *Lidové kožichy ze Slovácka. Proběhlá výstava a připravovaná publikace*. Vlastimil Havlík z Univerzity Hradec Králové představil projekt NAKI s názvem *Vlákna paměti. Minulost a současnost vamberšského krajčářství*. V rámci přestávky mohli posluchači vyslechnout referát Kristiny Krutnorád Ketmanové k posteru s názvem *Korzety v Čechách a na Moravě*.

Druhý blok referátů obsahoval archeologické a konzervátorské příspěvky. Stříhová analýza dochovaných kožených měšců byla hlavním tématem referátu Jany Obročnickové s názvem *Podšívky textilních měšců nebo usňové měšce?* Aleš Hoch z Muzea Vysočiny Jihlava se zaměřil v přednášce s názvem *Archeologické nálezy středověké obuvi na území České republiky* na typologii dochované středověké obuvi v českých sbírkách. Detailní stříhová i materiálová analýza oděvní součástky byla tématem referátu *Módní doplňky renesančního Benátčana v odkazu Heinricha von Liebiega* Tomáše Pražáka z Národního muzea. Třetí blok ob-

sahoval referáty završující téma konference a posouvající se do dalších oblastí mezioborového zájmu konference. Valérie Záhonová ze společnosti materiO Prague představila stejnojmennou organizaci, která buduje knihovny materiálů v několika městech, mimo jiné také v Praze. Dalibor Badal popsal proces identifikace stříhů opasek vyšíváných pavím brkem a výrobu kopie, a to v přednášce *Pavím brkem vyšíváné opasky ze sbírky Kroužku divadelních ochotníků „Vrchlický“ v Lezníku a Rekonstrukce malohanáckého opasku vyšíváného pavím brkem*.

Účastnice a účastníci konference využili nabídku doprovodného programu v podobě komentovaných prohlídek výstav. Nastoupil jsem co redaktor... *Literatura a literáti v Lidových novinách 1893-1939, Příběh paláce šlechticů*. 370 výročí založení Nadace Panny Marie školské v Brně a expozice *Lidová kultura na Moravě v zrcadle času*.

Konference ukázala, že mezioborový pohled je velmi přínosným směrem výzkumů. Takto nahlížené otázky nabízí nejen nové podněty

k vědeckému výzkumu, identifikaci materiálů ale i netradiční úhly pro prezentační aktivity. Dané téma tak bylo nahlíženo z široké časové perspektivy a díky aktivní účasti badatelů z mnoha vědních oborů se dalo zpracovat z různého pohledu a do hloubky. Přínosný byl vklad referátů o nových trendech v oblasti výzkumu nových technologií a materiálů. Pro muzejníky to může být vodítkem k přípravě na nové akviziční výzvy v budoucnosti. Tištěným výstupem konference budou recenzované texty a materiálové příspěvky v časopisu *Textil v muzeu*, který bude od roku 2024 vycházet pod křídly MZM ve dvou číslech.

Petra Mertová,
Etnografický ústav MZM

Dolní Věstonice se před sto lety staly lákadlem pro světové odborníky

Právě před stovkou let byly zahájeny profesionální výzkumy ústředního komplexu stanic lovců mamutů u Dolních Věstonic. Téhož roku došlo i k návštěvě zahraničních badatelů, která do té doby neměla sobě rovné. Překonala ji až účast na světovém kongresu UISPP v Praze roku 1966. V roce 1924 se v Praze konal II. kongres mezinárodního institutu antropologického, který měl svou pobočku ve Vídni. A právě odtud dorazili 19. září věhlasní zahraniční archeologové na Moravu, nejprve do Brna a následujícího dne do Dolních Věstonic. Byl to výsledek aktivity novopečeného vedoucího výzkumu Karla Absolona z Moravského zemského muzea, který tím jméno Dolních Věstonic roznesl do celého světa, nebo alespoň do západní Evropy. Málo známý kraj, který se v té době zmítal třenicemi mezi místními Němci a oficiální českou správou (a nyní i vědou), se tím dostal do povědomí evropské vědecké veřejnosti.

Na zmíněné naleziště se tehdy dostavilo 78 badatelů, mezi nimi Dorothy Garrodová, Henri Bégouën, Miles C. Burkitt, Louis Capitan, Józef Kostrzewski, Eugène Pittard, Albín Stocký, Jindřich Matiegka a Leon Kozłowski, pozdější polský premiér. O prvních dvou z nich ještě uslyšíme, Burkitt byl profesorem v Cambridgi a autorem knih o pravěku středomoří a světovém paleolitu, Absolonův přítel Capitan, francouzský lékař, se stal spoluobjevitelem malovaných jeskyní v Périgordu a spoluautorem příslušných monografií, J. Kostrzewskiho, nestora polské archeologie, je zby-

tečné připomínat, E. Pittard působil v Ženevě a stal se ředitelem Mezinárodního antropologického ústavu v Paříži, a Albín Stocký s Jindřichem Matiegkou zaujali významná místa v dějinách naší archeologie a antropologie. Pozoruhodnou postavou byl Leon Kozłowski (1892-1941), autor knih o starší i mladší době kamenné v Polsku, který se posléze stal polským premiérem, což si za stalinismu odpykal dlouholetým vězením. Na často reprodukováném snímku vědci zkoumají kulturní vrstvu na Hebauerově poli nad někdejší cestou. Ke svému uspokojení

přitom nacházeli (a poté si odnášeli) mnoho pazourkových nástrojů, což je zřejmě naplnilo nadšením, zejména když mohli obdivovat i mamutí kel s kazetovitým ornamentem a keramickou hlavičku medvěda (dnes nezvěstnou), které byly objeveny během téže sezóny. Jak to tak bývá, k interpretaci lokality nijak nepřispěli, ale tím více ocenili půvaby svého pobytu na Moravě. Již předchozího dne v Brně navštívili hrad Špilberk, muzeum a augustiniánský klášter. Exkurzi zakončili 21. září návštěvou hodů a vinných sklepů v Lanžhotě. Tím došlo k mezinárodnímu sbratření badatelů, a tedy i k naplnění odvěkého hlavního účelu podobných konferencí.

Málo známou skutečností zůstává, že nejméně dvě z největších celebrit tehdejší vědy o paleolitu zůstaly na Moravě déle, aby navštívily i Předmostí, jež bylo z původního programu kvůli hodům vypuštěno. První z nich byla Dorothy Annie Elisabeth Garrodová (1892-1968), profesorka univerzity v Cambridgi, která jako první definovala gravettien (k němuž patřily i věstonické stanice), tvořící do té doby v Breuilově schématu mladší fázi aurignacienu, a zkoumala jeskyně na Gibraltaru a na hoře Karmel v Palestině. Jméno staršího z těchto

badatelů, Henri Bégouëna (1863-1956), je u nás díky populárním knížkám Josefa Augusty ještě známější. Tento profesor univerzity v Toulouse a pozdější Absolonův přítel byl současně hrabětem a majitelem zámku nad ponornou říčkou Volp pod Pyrenejemi, na níž se vytvořily proslulé jeskyně Tuc d'Audoubert, Trois Frères a Enlène. Postupně je objevovali hraběcí synové, kteří také tatínka jednou protáhli úžinou zvanou *La Chatière* (díra pro kočku), aby se dostal do sálu s unikátními hliněnými zubry. A to je právě příčina popularity oné historiky, protože korpulentnější hrabě měl v díře nechat kalhoty. Trojice bizonů (pár a mládě) měla být obklopená válečky hlíny, jež se pokládaly za znázornění penisů,

a stopami pat mladých lidí, kteří tu měli při nějakém zasvěcovacím obřadu tančit. Zdá se, že legenda žije vlastním životem dodnes, i když má jít o stopy dětí, příliš malých na jakékoli zasvěcování. Na popud evropských badatelů byli do jeskyně pozváni tři zkušení stopaři z etnika tzv. Křováků, podle nichž tu jeden dospělý s dítětem odebírali a přnášeli hlínu na plastiky, a po patách chodili možná proto, aby nebyli dle stop k poznání. Domnělé hliněné plastiky penisů byly asi pouhými válečky modelářské hlíny.

O návštěvě těchto světoznámých vědců na jiné důležité lokalitě gravettien v Předmostí svědčí jen dochované fotografie. Slavné naleziště bylo sice zkoumané (a z větší části

zničené) již dříve, ale právě v té době se tam z odkopávaného profilu vynořila lebka mamuta, která patří k vzácnostem. Na jednom snímku oba badatele poznáváme. Vedle nich stojí amatérský archeolog z Přerova Antonín Telička, a vpravo sedí Karel Absolon.

Martin Oliva,
Ústav Anthropos MZM

Dolní Věstonice I. Účastníci antropologického kongresu v poli nad cestou 20. 9. 1924. Vpředu Henri Bégouën, Eugène Pittard, Louis Capitan (všichni s plnovousem), za nimi Józef Kostrzewski a Leon Kozłowski (oba s knírem) a Miles C. Burkitt, stojící zprava Jan Knies, Jindřich Matiegka a Václav Čapek. Foto K. Absolon.

Přerov-Předmostí, dva dělníci, Antonín Telička, Dorothy Garrodová, Henri Bégouën a Karel Absolon (sedící) nad průkopem sprašemi. Foto E. Dania.

Literární podzim 2024:

tři možnosti, jak se setkat s autory

Každoroční tradice Literárních podzimů, připravovaných Oddělením dějin literatury MZM, nabídla letos tři pořady tak odlišné, že mohly oslovit kohokoli z milovníků psaného slova: sympozium, podvečerní pořad v Muzejním klubu a procházku městem.

Literárně historické sympozium **Max Brod. Židovsko-křesťanské křížovatky** se u příležitosti 140. výročí autorova narození uskutečnilo 1. a 2. listopadu (MZM bylo jedním z pěti organizátorů). Přednáškový sál Dietrichsteinského paláce se stal svědkem šesti poutavých vystoupení. Páteční setkání zahájila Ingeborg Fialová-Fürst, profesorka Univerzity Palackého, příspěvkem na téma Židovsko-křesťanské křížovatky v pražské německé literatuře. Max Brod a ti druzí – věci zjevné a věci skryté; připomněla, že Max Brod, považovaný za nejvýznamnějšího sionistu v Čechách, měl stejně významné, ne-li výraznější souputníky, Franze Werfela nebo Ludwiga Windera. Jiří Munzar, profesor Masarykovy univerzity, se zabýval postavou Ježíše v moderní literatuře, od kritického osvícenství až po 20. a 21. století, která přináší do tématu psychologizující dimenzi, populárně teologický přístup, ironii nebo hravost. Eleonora Jeřábková, předsedkyně Německého kulturního spolku region Brno (emeritní vedoucí ODL MZM), představila svou práci na prvním českém překladu románu Maxe Broda *Der Meister* z roku 1952,

zachycujícím poslední část Ježíšova života. Druhý den zahájil spisovatel Milan Uhde: promluvil na téma Franz Kafka a smysl jeho díla, upozornil na Brodovo pojetí a úpravy Kafkových prací a na teoretické stati Milana Kundery. Holokaust: křížovatka pro židy a křesťany - tak znělo téma profesora Jiřího Hanuše, církevního historika Masarykovy univerzity: historik se ptá na podíl viny, teolog se táže po smyslu utrpení. Jako poslední vystoupil Bernd Posselt, původním povoláním novinář, dnes křesťansky orientovaný politik. Téma jeho příspěvku vystihl obsáhlý titul: *Můj vztah k Maxi Brodovi, k židovskému příspěvku k naší společné kultuře a ke snahám organizátorů brněnských sympozií o návrat německy píšících autorů do českého povědomí*. Obecenstvo odcházelo s příslibem dalšího setkání, tentokrát na téma Jürgen Serke a jeho *Böhmische Dörfer* – knihy, která stála jako inspirace na počátku těchto podniknutí.

Úterý 12. listopadu nás pozvalo ke zcela jinému zážitku: po živých diskusích ve velkém sále usedli jsme v křeslech Muzejního klubu na návštěvě u literárního historika, bohe-

misty a germanisty (od jehož úmrtí letos uplynulo 85 let) v pořadu **Arne Novák: strážce tradice**. Literární historik František Schildberger nás seznámil s inspirujícím prostředím jeho rodiny, se studiem doma i v zahraničí; káva a sušenky pak doprovodily symbolické listování rodinným albem. Zásadní samozřejmě bylo setkání s Novákovým dílem. Až mladá Československá republika umožnila vznik druhé české univerzity, připravovaný vědeckými a pedagogickými osobnostmi od 90. let. Arne Novák proslovil vůbec první přednášku na půdě této školy (o moravské literatuře). Mluví charakterizoval tři aspekty Novákova díla: jeho vztah k tradici, národu a katolické církvi, jeho důraz na povinnost, na etickou stránku rozhodnutí a závazku pracovat pro zvolené společenství. Novákovy Přehledné dějiny literatury české ze 30. let, dodnes největší literární dějiny, které máme, by dnes musel vytvořit celý vědecký ústav. Pedagog, vědec a plodný literární kritik, přispěvatel Lidových novin, profesor Masarykovy univerzity Arne Novák zemřel v nedožitých šedesáti letech. Nebývá obvyklé, aby básník psal o kritikovi: Nováka obdivně oslovil Viktor Dyk a posmrtně pak Karel Toman. Závěrem zazněly překvapivě aktuální úryvky z Novákovy instalační rektorské řeči proslovené v lednu roku 1939, apelující na zodpovědnost inteligence, která se ne-

smí stát nástrojem zájmových skupin; citujme alespoň krátce: „Lidstvo přestalo státi o svobodu a zatoužilo především po autoritě, jsou ochotno přiznati jí i právo násilí, ať nekrvavého, ať krvavého.“

Sobota 16. listopadu pak – zcela v duchu činorodé osobnosti Jiřího Mahena – nás vyvedla na procházku podzimmím městem. Pořad **Jiří Mahen stále aktuální** vedla kurátorka ODL Hana Kraflová, předsedkyně Společnosti Jiřího Mahena; členka Společnosti paní Eva Kokešová se svými studenty z Gymnázia T. G. Masaryka v Zastávce u Brna připravila úryvky z Mahenových textů, které oživily jednotlivá stanoviště. Prošli jsme ulicí Českou přes Jakubské náměstí do parku u Janáčkova divadla, kolem divadla Mahenova na Kobližnou a Radnickou k Redutě – a cestou potkávali Mahenova bydliště, působiště (sídla městské knihovny), místa redakčních setkání (nejen Lidové noviny), restaurace a kavárny, kde v oné době vřel duchovní kvas, knihkupectví, kde Mahen nakupoval, a divadla, kde se hrálo dle jeho kvalitní dramaturgie. Zazněl patetický Pozdrav svobodné vlasti z roku 1918, úryvky z dramatu i ušlechtilé myšlenky z Knížky o čtení praktickém. A závěrem citujme vzdorné mahenovské zvolání, hovořící k dnešku stejně jako slova Novákova: „Maloměstáctví zírá na vás ze všech koutů. Proto se tak těžko duševně vybrušujeme. Proto nemůžeme veseleji kupředu. Proto na sebe jenom štekáme a za zády se sobě pošklebujeme. Proto nedoutnáme, nehoříme a neplápoláme. Opravdu, čert už aby to vzal!“

(lit)

Milan Uhde, moderátorem sympozia Mojímírem Jeřábekem představený jako iniciátor těchto setkání, inspirovaný loňským sympoziem k výročí Hermanna Ungara a Franze Kafky (foto: Leopold Hrabálek)

Herec Igor Dostálek čte projev Arna Nováka na závěr pořadu v Muzejním klubu (foto: Hana Kraflová)

Studenti Gymnázia TGM ze Zastávky u Brna při své mahenovské produkci (foto: Eva Kokešová)

Konec Lidovek?

Jméno držely, odkaz nikoliv...

Jen o několik dnů dříve, než se počátkem září zavřely brány za posledním návštěvníkem výstavy MZM „Nastoupil jsem co redaktor... Literatura a literáti v Lidových novinách 1893–1939“ v Dietrichsteinském paláci, vyšlo možná poslední číslo listu, jemuž byla expozice věnována. Deník, který bývá navzdory pětatřicetileté vydavatelské přestávce považován za významnou a tradiční tribunu české žurnalistiky 20. století, byl v kritických dobách našeho státu závislý na dramatickém politickém vývoji, několikrát dokonce zanikl, ale vždy se dočkal svého zmrtvýchvstání. Jenže ačkoli *Lidovky*, jejichž nejen brněnskou historii nám představila zmiňovaná výstava, nesly stejný název jako list, který v srpnu 2024 ve své tištěné podobě zanikl, mnoho společného s nimi neměly.

Deník honosící se jmény Adolfa a Jaroslava Stránského, Arnošta Heinricha, Eduarda Basse, Karla Čapka, Rudolfa Těsnohlídka, Františka Šelopy či K. Z. Klímy se tradici demokratického listu poprvé zpronevěřil na počátku německé okupace v roce 1939. Vycházet, a přitom nekolaborovat, nebylo za Protektorátu možné, byť tomuto údělu mnozí redaktori čelili statečně i s nasazením vlastních životů. Právě toto období *Lidovky* málem nepřekaly: nová „košická“ vláda rozhodla o jejich zastavení bezprostředně po osvobození a číslo připravené k vydání na 10. května vyjít nemohlo. Eduardu Bassovi a jeho přátelům a někdejší kolegům se sice ještě v květnu 1945 po-

dařilo tento verdikt zvrátit založením „nového“ deníku nazvaného *Svobodné noviny*, jenže ani šéfredaktor Ferdinand Peroutka, ani ta část žurnalistické elity, která přežila německou okupaci, nemohli odolat politickým tlakům nové doby. Pokud redaktori po únoru 1948 nechtěli převlékat kabát, museli zavčas uprchnout do exilu, anebo se brzy dočkali vyloučení z novinářského syndikátu, ztráty zaměstnání ve své profesi, popřípadě i horších osudů. Za těchto okolností se *Svobodné noviny* vrátily k původním názvu, ale už to nebyly ony. Vydávání komunistických *Lidovek* převzal Syndikát, resp. Svaz československých spisovatelů a v šéfredaktorském křesle se zabydlel Jan Drda, který však jejich budoucnost doslova prohrál. Nicméně přiznat bankrot v období plánovité ekonomiky možné nebylo, a tak v únoru 1952 kdysi slavný deník již podruhé zanikl proměnou v týdeník *Literární noviny*.

Právě na půdě Svazu československých spisovatelů měly být v osmašedesátém roce *Lidové noviny* obnoveny. Redakci měl vést populární, v té době už nejen filmový publicista A. J. Liehm, první číslo mělo vyjít v říjnu 1968 k 50. výročí vzniku republiky a počítalo se s tím, že *Literárky* se stanou jejich sobotní přílohou. Jenže dříve, než se tak stalo, přijela do Československa po třia dvaceti letech znovu sovětská armáda a *Lidové noviny* zanikly potřetí – paradoxně dřív, než mohly být vzkříšeny.

Na příští pokus bylo třeba počkat téměř dvacet let. Idea nového nezávislého měsíčníku se zrodila v prostředí pražského disentu v roce 1987, kdy někdejší novináři Jiří Ruml a Rudolf Zeman připravili jeho první nulté číslo. Název *Lidové noviny* se sice neobjevil v hlavičce titulní strany, v redakčním úvodníku i v článku Václava Havla však již byl zmíněn. Volba názvu zde explicitně vysvětlena není, její důvody jsou ovšem pochopitelné. Nový časopis se chtěl přihlásit k tradici svobodné žurnalistiky předkomunistické éry, kterou právě tento název srozumitelně symbolizoval, nikoli jen k progresivní novinářině pražského jara 1968, z níž „vzešli“ jeho zakladatelé. A ačkoli nebylo možné za daných podmínek počítat s tím, že by se nový časopis kvalitě *Lidovek* v jejich nejlepších časech být jen přiblížil, cíle si redaktori kladli nemalé. Jejich záměrem bylo vydávat samizdatový měsíčník a šířit ho za hranice disentu, tedy přinejmenším do takzvané šedé zóny občanů prozatím jen „nesouhlasně mlčících“. Společnost tehdy trpěla informační nouzí: oficiální média psala v duchu komunistické ideologie a informace cenzurovala, zachytit rušené vysílání Svobodné Evropy bylo velmi nesešné, ovšem rozšiřovat mezi milióny obyvatel téměř policejního státu nezávislý časopis, navíc bez finančního zázemí, bez tiskařských strojů a bez funkční distribuční sítě, to byl plán vpravdě heroický. A kupodivu úspěšný. Samizdatové *Lidovky*

Zpečetěno... Možná symbolicky... Na výstavě bylo možno zhlédnout i pečetítko Lidových novin (nedatováno, uloženo v Oddělení dějin literatury MZM, věnoval režisér Pavel Jirásek, stálý spolupracovník muzea).

byly v utajení rozmnožovány do slova pod svícem, kde i tehdy byla největší tma – v jednom ze studií normalizační Československé televize, odkud jejich redakce vypouštěla pouhých 400 exemplářů. Tento skromný náklad však čtenářská samoobsluha pomocí různých podnikových kopírek znásobila až k odhadovaným deseti tisícům kopií každého čísla. Do novin přispívali nejen představitelé tehdejší opozice, ale i novináři a umělci působící veřejně – novináři psali většinou pod pseudonymy, ale umělci, stvrzující legitimitu listu třeba pouhou odpovědí v anketě, svá jména neskrývali. Redaktoři Ruml a Zeman byli zatčeni překvapivě až v říjnu 1989 – a propuštěni již o měsíc později rovnou do víru revolučních událostí.

Na počátku roku 1990 se tak před nimi otevřela otázka, jak dál. Chyběl kapitál, nebyly redakční prostory, a pokud měl dosavadní měsíčník nyní vycházet opravdu denně, chyběli i redaktoři. Mnozí z těch, kteří vytvářeli samizdatový časopis, zamířili do politiky (a nevyčítejme jim to, naopak, jejich vůli vzepřít se vlastnímu pohodlí a nepředat veslo mocichtivým kariéristům je myslím i po letech nutno ocenit), jiní se chtěli uplatnit ve svých profesích. Nechybělo však čtenářské očekávání. Po

tříměsíčním období, kdy vycházely dvakrát týdně, se *Lidovky* odhodlaly k deníkové periodicitě. Na prvních číslech sice bylo vidět, že konkurenční deníky mají lepší technické i organizační zázemí, ale étos samizdatových *Lidovek* měl svou hodnotu a čtenáři na něj slyšeli. Postupem času se však ukázalo, že noviny jako by nevěděly, čím přesně chtějí být: zda esejistickým a komentářovým časopisem, vycházejícím denně, anebo listem poskytujícím bohaté a nezávislé zpravodajství, tedy to, co od nich čekala většina čtenářů. Navzdory všem změnám šéfredaktorů (obsazení této funkce se v prvním období měnilo vlastně každý rok) se dlouhodobě prosazovala první koncepce a *Lidovkám* kontinuálně klesal náklad. Po rozdělení Občanského fóra do několika pravicových, středových i levicových stran se ani „hradní deník“ nevyhnul otázce, za kterou z nich bude nyní „kopat“. Zatímco *Mladá fronta Dnes*, kterou tehdy redakce vnímala jako největšího konkurenta, vsadila na profesionálně řízené zpravodajství, *Lidovky* jako by podléhaly závazkům tradic – intelektuální žurnalistice svých prvorepublikových jmenovkyň i onomu disidentskému étosu, který – vtělen do mimoparlamentního Občanského hnutí – postupně ztrácel na váze.

Snad právě pocit závazku ke starší z obou tradic přivedl vedení *Lidovek* k rozhodnutí obnovit i brněnskou redakci. Do celostátního vydání již v roce 1990 přispívali Kristián Chalupa, František Schildberger a Jaroslav Kuchař, který jako jediný v redakci coby elév pracoval již v časech Peroutkových. Na počátku roku 1991 pověřil šéfredaktor Zeman rozšířením redakce Jiřího P. Kříže, kterého veřejnost znala především jako vcelku odvážného kulturního redaktora *Brněnského večerníku*. Odtud do *Lidovek* přišli také Pavel Galík s Ivanem Nezvašem (jehož brzy vystřídal Ivo Horák), z *B-revue* přišel Jan Chmelíček (působící předtím například v *Rovnosti* a Českém rozhlasu) a jako jediní praktickými žurnalistickými zkušenostmi nepoznamenaní nastoupili do druhého poschodí v Opletalově 6 Ludmila Čechová a autor těchto řádků. Jiří P. Kříž měl však v té době více profesních i neprofesních zájmů, a tak ho v roce 1992 ve funkci vedoucího redaktora nahradil Jan Chmelíček. V příštích letech se členy redakce stali Jiřina Veselá, Karel Škrabal, Luboš Mareček či Martin Reissner a nakrátko též Petr Jokeš, mimo jiné redaktor zaniklé *Lidové demokracie*. A zapomenout nesmím ani na fotografie Přemysla Janíčka a Michala Růžičku.

Personální obměny pražské redakce byly mnohem četnější a několikrát se změnil i vlastník *Lidovek*. Zahraniční majitelé byli sice o zvláštních tradicích deníku informováni, avšak jeho ekonomický vývoj je nespokojoval. Disidentský étos ustupoval z povědomí čtenářů a pomalu vyprchával i z redakce. Když v roce 1995 nastoupil do funkce šéfredaktora Libor Ševčík, někdejší redaktor *Mladé fronty* v jejím svazáckém období, bylo zřejmé, že přinejmenším jedné ze svých tradic se *Lidovky* zříkají. Od té doby se také postupně zužovala brněnská redakce se zázeminím v budově na Moravském náměstí 13, případně v domovech redaktorů. Na stránkách novin se objevují texty Ivo Horáka, Igora Maukše a v roce 2002 ještě Dušana Stuchlíka. Změna nastává v roce 2005, kdy *Lidové noviny* obnovují moravskou redakci se sídlem na České 19. Do té z *Rovnosti* nastupují redaktori Miloš Šenkýř a Jiřina Veselá, fotografem se stává Tomáš Hájek. Jde o poslední záchvěv rozšířeného zájmu titulu o Moravu a obecně o mimopražské dění – v Brně vznikají po většinu období dvě strany regionálních informací, jedna pro jihomoravskou metropoli a okolí, druhá pro zbytek Moravy. Mezi stážísty a juniorními redaktory se ob-

jevují jména jako Petr Albrecht (v roce 2024 jmenovaný ředitelem brněnského studia ČT). Posléze však LN opět moravskou redakci uzavírají, jako poslední odchází v roce 2014 (s odkoupením společnosti Mafra jako vydavatele koncernem Agrofert tehdy ovládaných Andrejem Babišem) Miloš Šenkýř. Historie moravské redakce se uzavírá. Také v pražské redakci se od poloviny první polistopadové dekády vystřídalo několik dominantních skupin, jejichž vzájemné vztahy nebyly (a dodnes nejsou) příliš srdečné. Všechny sice odváděly více či méně dobrou novinářskou práci, ale pozdvihnout *Lidovky* na evropskou úroveň, jak o tom v roce 1990 snili jejich zakladatelé, se jim nepodařilo; nebyli ostatně tak naivní, aby o to vůbec usilovali. Od chvíle, kdy *Lidové noviny* spolu s *Mladou frontou Dnes* koupil Andrej Babiš, fungovala disidentská tradice už jen jako výčitka přizpůsobivším se redaktorům. I poté sice bylo možné přečíst si v novinách mnoho zajímavých článků, ale to, co vytváří takzvaný profil listu, tedy kvalita zpravodajství a úroveň argumentace v informačně podložených komentářích redaktorů, žádnou z těch lepších tradic *Lidových novin* (až na výjimky) nepřipomínalo. V posled-

ních letech tak zbyl *Lidovkám* už jen ten název.

Lidové noviny nejspíš nejsou posledním tištěným periodikem, které v blízké době zmizí z pultů trafik, a jejich pokračující internetová podoba je spíše než vlivným webem jen cenou útěchy pro sentimentální čtenáře. V mnoha a mnoha veřejných ohlasech jejich zániku nenacházíme příliš mnoho stesku a smutku; oplakávány bývají jen jako symbol lepších časů. Ty však odešly dřív než *Lidové noviny*. Vliv na veřejné mínění se dnes vytváří jinými cestami než prostřednictvím tištěného deníku a veřejné debaty by při své současné úrovni smysl práce každého nového Peroutky znehodnotily stejně jako exprezident Miloš Zeman smysl práce toho starého, skutečného.

Jiné časy si určitě vyžádají nové, jiné publikační tribuny. Bude-li se však v budoucnu někdo chtít vrátit k tradici *Lidových novin*, pro čtenáře bude nejpodstatnější, kterou si vybere: zda tu tvůrčí heinrichovskou, nebo profesionální peroutkovskou, zda statečnou disidentskou, anebo babišovskou. Nechme se překvapit.

Michal Přibáň, literární historik
Ústavu pro českou literaturu AV ČR,
redaktorem LN byl v letech 1991–95
Foto: Jan Cága

Takřka ve stejnou dobu, jako skončily Lidové noviny ve své tištěné podobě, se uzavřela výstava MZM. Nastoupil jsem co redaktor sledující historii deníku od jeho založení před 130 lety.

Komu asi patřila? Nikdo se nic nedoví...

Objevené poklady, věnované pozůstalosti, aukční nákupy... Vzácné věci se do muzejních sbírek dostávají různými cestami, které bývají mnohdy klikaté a překvapivé. Anebo skoro banální...? Podobně, jako tomu bylo u zmenšené lidské hlavy, takzvané tsantsy, která se řadí možná ne k nejvzácnějším předmětům Moravského zemského muzea, ale v každém případě patří mezi ty nejvýraznější a nejnezapomenutelnější. A i ta banálnost je pouze zdánlivá, protože také právě kvůli tomu tajemství svého původu tsantsa pravděpodobně již nikdy nevydá...

Málokoho nechává pohled na ni lhostejným a málo z těch, kteří tsantsu spatřili, pak ten pohled lehce pustí z hlavy. Tak už to ale s lidskými pozůstatky bývá. Dokazuje to i zájem návštěvníků, kteří míří do Pavilonu Anthropos, kde tsantsa doplnila jednu z vitrín Galerie Zdeňka Buriana. Proslulý malíř a ilustrátor si totiž válečnou trofej (samozřejmě ne tu vystavenou) vybral jako motiv pro jeden ze svých obrazů. Současně je tsantsa i symbolickým mostem k výstavě Tisíc tváří Amazonie v přízemí pavilonu, neboť geograficky je spojována především s touto tajemnou a touto pro nás magií opředenou částí Jižní Ameriky.

Tsantsy, zmenšené hlavy zabitých nepřátel, jsou typické pro lid Jívaro (čti *chívaro*) z ekvádorského kraje Morona-Santiago, ležícího u řek Upano, Pute a Zamora na rozhraní Amazonie a And. Po bojích se Španěly se počet příslušníků této jazykové skupiny zmenšil z dvou stovek tisíc duší asi na polovinu, ale stále jde o velmi životné etnikum. Místo poněkud zkompromitovaného názvu Jívaro se jeho příslušníci dnes raději nazývají Shuar, což jako v mnoha jiných případech znamená prostě „lidé“. Na první pohled to zní ušlechtilé (nikdo se tu přece nevyvyšuje nad ostatní) nebo alespoň neutrálně, ale je to myšleno tak, že je-

diní lidé jsou právě jen oni (a co je jim po ostatních podlidech). Nevím, jestli tedy není lepší ponechat si zažité a méně výlučná etnonyma, i když je vymysleli běloši nebo sousedé (třeba termín Eskymáci prý znamená „jedlíci syrového masa“ a měli se jim tak posmívat indiáni, zatímco oni sami si říkali Inuit, tedy zase jen „lidé“).

Buď jak buď, spojitost s tsantsami už Jívarům nikdo neodpáře. Aby se mladík lidu Jívaro stal mužem, musel přinést hlavu nepřítele. Její přetrvávající magickou moc bylo nutné uchovat, ale zase co s tolika hlavami. Takže se stáhla kůže z lebky (která se hodila do vody anakondě, ztělesňující božstvo), asi půl hodiny se vařila v louhu z bylinek, obsahujících tanin, plnila se horkým páskem a oblásky, udila a natírala popelem. Celý proces trvanlivého zmenšování hlavy zabral asi šest dní. Poté se vzadu sestehovala a nakonec se sešily i rty, aby z nich neunikala duše. Provázkem od zašitých úst nebo z temene hlavy se pak pověsila na ráhno, případně napíchla na tyč, ozdobil květy či pery a slavila se vítězná bitka. Takže se hodovalo, kouřilo a pila se zkvašená čiča. Taky se hrálo, zpívalo a tančilo, aby se zlá duše nepřítele upokojila a nevyhlázala ven, kde by mohla obcházet a škodit. Tsantsa se pak někam pověsila a do-

kud se neodhodila do řeky, měla ochrannou moc.

Při nedostatku pobitých nepřátel, ale možná také z jiných důvodů – časem jistě i obchodních – zmenšovali Jívarové rovněž hlavy opic nebo tvarovali hlavičky ze zvířecí kůže. Hlavami žen pohrdali, protože ty neměly tu správnou duši, a běloši zase budili pochybnost, zda vůbec nějakou duši mají. I tak se právě mezi bělošskými sběrateli staly tsantsy velmi oblíbeným předmětem a každý cestovatel do Jižní Ameriky jich musel několik přivést. S pozůstalostmi se časem dostávaly do muzeí, kde se těšily velké pozornosti. Náprstkovo muzeum jich má celou řadu a kriminalisté zjistili, že sedm z nich pochází skutečně z lidí, i když dle haploskupin jsou jen čtyři z nich přímo od Jívarů...

Nepopíratelnou hrůznost a odpudivost těchto předmětů vyvažuje obdiv nad tím, jak lze při osminásobném zmenšení uchovat charakteristické rysy obličeje a jak roztomile tenounké mohou být vlasy a vousy. V koncentračních táborech proto docházelo ke zvrhlým pokusům o zmenšování hlav mrtvých vězňů a jedna z nich byla při Norimberském procesu předložena jako důkaz nacistické bestiality.

Putování tsantsy zůstává zahaleno tajemstvím ▼

Odkud pochází hlavička, uložená ve sbírkách Moravského zemského muzea, nemáme ponětí. A jak se vůbec dostala do Evropy? Pořídil ji nadšený sběratel v zahraničí? Převezl ji přes hranice a propašoval možná i železnou oponu nadšený cestovatel? Uchovával ji někdo desetiletí doma

jako dědictví po předcích a dostal strach? To už se zřejmě nikdy zjistit nepodaří. Jisté je, že lidské rysy jí nelze upřít, takže o napodobeninu asi nepůjde. Znamé ale je, odkud se do sbírek Ústavu Anthropos MZM dostala. V roce 1990 se na muzejníky obrátili zástupci starožitnictví z pasáže Beta s oznámením, že mají tsantsu „na skladě“. Vzhledem k požadované ceně 5 tisíc korun si ji muzeum obratem pořídilo. Asi to bylo velké štěstí, dnes bych si ji za ty peníze koupil sám, ale lze soudit, že cena za uplynulé tři dekády výrazně vzrostla... Na jinou podobnou je pyšné muzeum v Třebíči a před několika lety ji v prostorách konferenčního sálu MZM vystavovalo.

Ještě k té prezentaci pro veřejnost... S vystavováním a někdy i samotným přechováváním lidských pozůstatků často vyvstanou nesnáze etického rázu. Ambiciózní zástupci zbytků různých domorodých populací, k podobným otázkám obvykle zcela lhostejných, poukazují na to, že účelem pohřbívání jejich zesnu-

lých nebylo studium a vystavování jejich koster a jiných pozůstatků ve vitrínách platicímu publiku. Jenomže to bychom pak my, archeologové, nemohli vystavovat nic, protože to zmíněné nebylo účelem ani žádné pravěké či etnohistorické výroby. Naše vlastní výrobky, pokud za to stojí, přitom klidně vystavu-

jeme a prodáváme. Ne tak ovšem naše mrtvé, takže ta hranice asi povede jinudy – a pokud ji respektujeme v naší vlastní společnosti, měli bychom ji vycítit i u našich předků a zanikajících sousedů.

Martin Oliva,
Ústav Anthropos HM MZM

Někdy se tsantsy nastřádaly „do foroty“...

Obvykle bývá uložena v depozitáři MZM, nyní lze tsantsu vidět v Pavilonu Anthropos. Foto Jan Cága

Tomáš Prokůpek:

Komiks už začíná být staromódní médium

- vedoucí Oddělení dějin literatury MZM
- historik komiksu se zaměřením na střední Evropu
- autor a kurátor řady výstav představujících český komiks a ilustraci (Signály z neznáma, Ondřej Sekora: Mravenčí a jiné práce, Český komiks a jeho svět aj.)
- jako editor připravil mnoho antologií domácího komiksu (Josef Lada: Nezbedné komiksy, Ondřej Sekora: Ani Muk v Africe, Miloš Novák: Velká kniha komiksů aj.)
- je autorem několika monografií a četných studií
- třikrát obdržel ocenění Zlatá stuha, naposledy za monografii Kulihrášek: Kompletní příhody a příběh jeho tvůrců

AQUÍ Y AHORA

EL CÓMIC CHECO
CONTEMPORÁNEO

Desde el 29 de febrero de 2024
Casa del Lector

CENTRO CHECO
MADRID

Ministerio de Cultura
España

CASA
DEL LECTOR

Ministerio de Educación
España

Ministerio de Sanidad
España

Ministerio de Asuntos
Europeos
España

mataderomadrid.org

MADRID

.....

Titul inženýr architekt bych u vedoucího oddělení dějin literatury úplně nečekala...

No, já taky ne.

.....

A jak se to tedy stalo?

Jak dlouhý ten příběh může být?

.....

Přiměřeně...

Tak mě zastavte, až to bude moc nudné. Po gymnáziu jsem udělal přijímací zkoušky na žurnalistiku i na architekturu a dost váhal, kam nastoupit. Nakonec jsem absolvoval tu druhou školu, ale po promoci stejně převládla potřeba psát a já začal pracovat jako redaktor v architektonickém časopise Era 21. Tam jsem myslím mohl na české architektuře napáchat nejmenší škody (☺).

.....

A kde se na této cestě vzaly komiksy?

Už během studia architektury jsem začal se spolužákem a kamarádem Tomášem Kučerovským vydávat komiksový fanzin AARGH!, z nějž se postupně stal regulérní, jednou ročně vydávaný sborník, který připravujeme dodnes. Když jsem přítom zjistil, že historie českého, nebo spíše československého komiksu je do značné míry stále terra incognita, začal jsem pátrat v knihovnách, navštěvovat pamětníky a publikovat texty na toto téma v AARGH!u. Na základě mých článků mne oslovili kolegové z akademického prostředí, kteří se chystali požádat o grant na sepsání dějin československého komiksu. Byla to nabídka snů, že bych se na tom mohl podílet. Grant od GAČRu jsme pak opravdu dostali, a tak jsem odešel z Ery 21... Potom, co vyšla naše sedmikilová publikace mapující vývoj tuzemského komiksu ve 20. století, jsme zkusili požádat o další grant, protože před rokem 1900 se v domácím obrázkovém seriálu také zjevně odehrávalo mnoho zajímavého. I tenhle grant jsme získali, a tak jsme s Martinem Foretem napsali ještě knihu Před komiksem,

kteřá prozkoumala úplné počátky kreslených příběhů u nás. Potom následoval ještě třetí grant, v jehož rámci jsme se s Martinem snažili podchytit vztah komiksu a reklamy, ale to už jsem si říkal, že do konce života asi z grantů žít nemůžu. A tehdy se mi naštěstí ozvali z Moravského zemského muzea, ve kterém právě získali velkou část pozůstalosti Ondřeje Sekory. Ta logicky skončila v Oddělení dějin literatury, kde ovšem opět logicky pracovali sami bohemisté. Protože specializací tehdejšího ředitele Martina Reissnera byla dětská literatura a ilustrace, znal moje texty a na jejich základě usoudil, že bych mohl být muzeu prospěšný, jelikož získaný Sekorův fond tvořily kromě textů převážně originály kreseb. A tak mi nabídl místo.

.....

Další nabídka snů?

Přesně tak. Takže jsem v roce 2016 nastoupil do Oddělení dějin literatury a začal zpracovávat Sekorovu pozůstalost. Což byla a je úžasná práce. A pokud bych se měl vrátit k tomu vedoucímu, stal jsem se jím především díky mé předchůdkyni v této funkci, Ele Jeřábkové, která mi před třemi roky oznámila, že už oddělení vést nechce, a napůl se mě zeptala a napůl mi nakázala, abych to převzal po ní.

.....

Její láskou a specializací byla spisovatelka Marie von Ebner-Eschenbachová a její tvorba. Uspořádala výstavu, na kontě má práce věnované životu a dílu této literátky... Nakolik se mohu specializace nebo zájmy vedoucího promítnout do chodu oddělení? Nastane teď obrat a budete dělat jen výstavy o komiksu?

Tuším, že přetvořit ODL na Oddělení dějin komiksu by mi neprošlo (☺). Každý z pracovníků oddělení má pochopitelně svoje úkoly spojené se zpracováním konkrétního fondu a s tematickými okruhy, na něž se zaměřuje. Kolegyně Hanka Kraflová se zabývá především Lidovými no-

vinami a Rudolfem Těsnohlídkem, František Schildberger zpracovává pozůstalost Oty Filipa, fond Pavla Kohouta po Ele Jeřábkové převzala nová kolegyně Jana Damcová. Já se soustřeďuji na ilustraci a komiks, ale nemyslím, že by teď tato oblast ve výstupech našeho oddělení převažovala, i když jsem už dvě výstavy související s mou specializací připravil a mezi novými akvizicemi se objevují i výtvarné originály.

.....

Obvykle s ostatními vedoucími narazíme také na problém, že by aktivity MZM měly být cíleny na Moravu... Má komiks moravská specifika?

Co se samotné literatury týče, tam je určitě potřeba, aby ODL fungovalo v rozumné symbióze s pražským Muzeem literatury, s Památníkem národního písemnictví na Moravě a dalšími podobně zaměřenými sbírkotvornými institucemi, abychom si takřkajíc zbytečně neležli do zelí. V případě komiksu je to ale tak, že se jím žádná jiná tuzemská instituce kromě MZM nezabývá, navíc žádná moravská specifika komiksu určitě neexistují.

Obecně jsem spíš příznivcem propojování témat do přirozených větších celků, kdy z něčeho regionálního může to nadregionální vyplynout zcela přirozeně. Jako hezký příklad z poslední doby může posloužit Liška Bystrouška, u níž jsme si letos připomínali 100. výročí premiéry Janáčkovy opery, na což i MZM reagovalo sérií pořadů. Bystrouška krásně propojuje hned tři oddělení našeho Uměnovědného muzea – díky mezinárodně proslulému Janáčkovu dílu je to téma pro hudební i divadelní oddělení a díky Těsnohlídkově próze samozřejmě také pro literární. Jenomže z literárního pohledu je mimořádně zajímavý i podíl pražského židovského spisovatele Maxe Broda, který Janáčkovu libreto přeložil do němčiny, k čemuž se dochovala pozoruhodná korespondence mezi ním a skladatelem. A to už úplně regionální téma není.

Vernisáž výstavy Ondřej Sekora: Mravenčí a jiné práce v MZM, 2019 (Foto archiv MZM)

Z mého pohledu je pak fascinující i obrázkový seriál Stanislava Lolka, ze kterého Těsnohlídek při psaní své prózy vycházel a který vznikl velmi pravděpodobně v Praze. Díky tomuto seriálu je možné Bystroušku přirozeně propojit i s „comics studies“. A když jsem se mimochodem pustil do zkoumání toho, jak to s Lolkovým obrázkovým seriálem přesně bylo, docela překvapeně jsem zjistil, že v řadě ohledů jinak, než se traduje.

Jak to tedy bylo s Liškou Bystrouškou?

Stručně řečeno Lolek vytvořil dokonce dvě verze, přičemž ta druhá, publikovaná vznikla o několik let později, než se v literatuře uvádí. Taky to nebyl jen náhodný výstřel naslepo, Lolek během svého života podobných obrázkových seriálů vytvořil víc. Pokud by někoho zajímaly detaily, napsal jsem o tom delší studii do třetího čísla letošního ročníku časopisu Opus Musicum.

Pokračuje digitalizace fondů Oddělení dějin literatury?

Aktuálně jsme digitalizovali asi tři a půl tisíce filmů a negativů. Vzhledem k rozsahu našich fondů a relativně malému počtu úvazků nepostupujeme závratně rychle, ale snažíme se.

Nějaké zajímavé přírůstky z poslední doby?

Osobně jsem měl velikou radost z nedávné koupě dvaceti osmi scénografických návrhů Ondřeje Sekory, které vytvořil na konci třicátých let pro nakonec nerealizovanou divadelní hru ze světa ptáků. Ty kresby byly osmdesát let u někoho doma a je skvělé, že nyní rozšířily sbírky Moravského zemského muzea. Taky se nám podařilo získat originál kresby Eduarda Miléna, co vznikl pro knižní vydání Lišky Bystroušky v padesátých letech. Ale naše podsběrka se rozšířila například i o další části pozůstalosti Oldřicha

Mikuláška nebo Rudolfa Těsnohlídka. Moc mě taky potěšilo, že u nás právě teď skončila pozůstalost Vlasty Tylové, zapomenuté básničky, která za komunistického režimu nemohla publikovat a za celý život jí vyšla jediná básnické sbírka. Zemřela velmi předčasně v roce 1986 a svou literární pozůstalost odkázala kamarádce. Zeť oné kamarádky se na nás teď obrátil, jestli bychom o pozůstalost neměli zájem, takže příběh Vlasty Tylové má alespoň jeden dílčí šťastný konec.

Obracejí se na vás často lidé, kteří podobné unikáty vlastní a chtějí je poskytnout muzeu?

Je to jedna z věcí, která mne velmi těší a někdy až dojíhá. V dnešní době, kdy se dá přes internet prodat v podstatě cokoliv, se mi zdá skoro neuvěřitelné, že se ozývají například i majitelé vzácných výtvarných originálů, které by mohli prodat za vyšší desítky tisíc, a nabídnou nám je jako

S Ferdou Mravencem před pařížským Louvrem, 2016 (Foto archiv Tomáše Prokůpka)

dar. Takto se na nás například obrátila jistá dáma, jejíž dědeček byl za války v pracovním táboře s Ondřejem Sekorou, odkud si pak přivezl dvě jeho kresby. Ona dáma je zdědila a usoudila, že nejlépe jim bude v Moravském zemském muzeu. Podobné příběhy mne naplňují optimismem, že to s lidstvem ještě není tak špatné a že muzejní práce má skutečně smysl.

Jaké jsou nejbližší plány vašeho oddělení? Chystáte nějakou výstavu?

V době vzniku tohoto rozhovoru se zčásti chystá a z části už proběhl další ročník Literárního podzimu, jak říkáme bloku přednášek a vystoupení, které organizujeme na konci každého roku. Tentokrát jsme se zaměřili na Maxe Broda, Lišku Bystroušku, Jiřího Mahena a Arne Nováka. Několik větších výstav teď

máme za sebou, tak asi zase chvíli budeme muset přenechat omezený výstavní prostor jiným oddělením. Co se publikací týče, kolegyně Hanka Kraflová připravuje antologii nepublikovaných a méně známých textů Rudolfa Těsnohlídka, já pracuji na monografii ilustrátora Artuše Scheinera.

Co vás přivedlo ke komiksu?

Odmalička jsem měl rád ilustrované knížky. Ondřeje Sekoru jsem miloval ještě dřív, než jsem se jako čtenář dostal ke komiksu. Knížka Ferdou Mravence byla ta vůbec první, kterou jsem četl. Jsem jednoduše z generace, která třeba právě Sekorovi asi ani nemohla uniknout. Co se přímo komiksů týče, přitahovaly mě stejně jako asi většinu mých vrstevníků vyrůstajících v osmdesátých letech, kdy jsme je vnímali jako cosi

zapovězeného, nedostupného až magického. Já pak jen na rozdíl od většiny svých kamarádů nějak propásl ten moment, kdy jsem měl s jejich čtením přestat (©). Ze západních komiksových časopisů se dal v socialistickém Československu legálně sehnat jen francouzský Pif, za nímž stálo nakladatelství propojené s tamní komunistickou stranou, takže byl u nás shledán ideologicky nezávadným. Vyrůstal jsem v Rožnově, a když můj táta jednou za čas jezdil na služební cestu do Prahy, vždycky mi tam číslo Pifa koupil. Byl jsem jím úplně uhranutý, nevadilo mi, že nerozumím jazyku a že nevím, co se odehrálo v epizodě v předchozím čísle. Fantazie se zapojovala na plné obrátky a děj jsem si domýšlel. I to byl určitě jeden z důvodů, proč mě komiks přitahoval. No a jak jsem byl od dětství zvyklý se po komiksech pít a neustále se k nim dostávat přes

různé překážky, vlastně jsem jen v dospělém věku plynule navázal na to, co jsem dělal vždycky. Nicméně nezabývám se jen komiksem, stejně mě pořád zajímá i ta už zmiňovaná knižní ilustrace. V českém prostředí se ostatně najde jen minimum tvůrců, kteří by se věnovali komiksu a ilustraci ne.

Je fakt, že dětská literatura a úroveň vydávaných knížek byla i za socialismu mimořádná.

Určitě netrpím nostalgii po období před rokem 1989, ale je pravda, že v době mého dětství u nás vycházely nádherně ilustrované knížky, protože tu tenkrát sice byly značné tlaky ideologické, ale mnohem menší byly ty komerční. Spousta výborných autorů se tak dokázala uživit knižní ilustrací, což už dnes možné není. Myslím, že ty výpravné, krásně graficky zpracované knihy mě hodně formovaly a ovlivnily.

Udělejme si prosím jasno v terminologii. Co je vlastně komiks?

Když se řekne komiks, asi každý ví, co si představit – sérii obrázků, která vypráví děj. Je to ale mnohem méně intuitivní forma, než by si člověk myslel, a její jednotlivé charakteristické prvky se ustavovaly postupně. Jako širší pojem se někdy používá termín obrázkový seriál – tam třeba patří starší vývojové formy, které ještě nepracovaly s promluhovými bublinami a ve kterých byl text doplněn v podobě krátkých komentářů pod jednotlivými výjevy. Termínem komiks se pak obvykle označuje ta moderní, současná forma s bublinami, citoslovci, čarami naznačujícími rychlost a podobně.

Před muzeem komiksu ve filipínské Manile, 2018 (Foto archiv Tomáše Prokúpk)

Obálka komiksového sborníku AARGH! č. 10 s Ferdou Mravencem jako superhrdinou, kresba Václav Šlajch, 2010

.....
A je komiks pro děti, nebo pro dospělé?

Komiks samozřejmě může nést jakýkoli obsah, tedy jak ten určený dětem, tak ten určený dospělým. U nás ale pořád dožívá předsudečná představa z dob komunismu, který přiřkl komiksu roli čehosi intelektuálně podradného, méněcenného, vhodného pro děti nebo pologramotné. Důležitý impuls, který pomohl nastartovat změnu myšlení také v našich končinách, přišel vlastně až s vydáním českého překladu grafického románu Maus Arta Spiegelmana, který vypráví velmi silný, vypjatý příběh o holocaustu a řadu intelektuálů přiměl víc přemýšlet o tom, že komiks je jen forma a záleží pouze autorovi, co a jak poutavě a rafinovaně jejím prostřednictvím dokáže vyprávět.

.....
Přiznávám, že komiksu až tak neholduji. Mám pocit, že u nás nastartoval a prožil svůj první boom během první republiky, kdy byl asi

na světové úrovni, ale po roce 1948 to šlo zase dolů. Na druhé straně, v 70. letech nechyběl ani v těch nejpionýrštějších časopisech, jako byly Ohníček či Sedmička...

Obrázkový seriál se u nás plynule vyvíjí zhruba od poloviny 19. století a tehdy byl určen převážně dospělým. Nejprve se objevoval především v satirických a humoristických časopisech, protože v té době představoval ještě ne úplně vydělenou podmnožinu kresleného humoru. České satirické a humoristické časopisy ale byly za časů Rakouska-Uherska pod značným tlakem cenzury a jejich vydávání často představovalo docela riskantní podnik, vydavatelé mohli poměrně snadno skončit ve vězení. Od osmdesátých let 19. století se nicméně začal obrázkový seriál zabydlovat rovněž v dětských periodikách. Po roce 1918 a konsolidaci nového státu se velmi dařilo českojazyčnému tisku a zvláště ve druhé polovině dvacátých let 20. století díky tomu zažívaly i kreslené příběhy velký rozmach, stále ale vycházely

především v novinách a časopisech. Jako samostatné publikace v podstatě vůbec. Hospodářská krize na počátku třicátých let znamenala první propad, II. světová válka pak pochopitelně další. Po komunistickém puči v roce 1948 byl komiks na čas úplně zakázán. Byl interpretován jako nástroj určený k ohlupování dělnických mas a k propagaci amerického imperialismu a svým způsobem sloužil jako symbol „zlé a pokleslé“ západní kultury. Když ale i u nás proběhla po roce 1956 kritika kultu Stalinovy osobnosti, komiks se postupně opatrně vrátil alespoň do dětských a mládežnických časopisů, kde byl více méně trpěn.

.....
Velké oživení nastalo v 60. letech.

Ano, i když dost krátké. Společnost toužící po západní popkultuře okouzly práce Káji Saudka a komiks byl najednou žánrově, výtvarně i námětově mnohem pestřejší. Jenže pak přijely sovětské tanky a bylo po radosti. Na jednu stranu tak byla

Prezentace publikace Kulihrášek v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského, 2022 (Foto David Webr)

Vernisáž výstavy Ondřeje Sekory v Českém centru v Tokiu, 2019 (Foto archiv Tomáše Prokůpka)

česká popkultura opět odříznuta od té západní, ale na druhou zůstal komiks trpěný nadále v mládežnických a dětských časopisech, nesměl se ale příliš inspirovat domácími meziválečnými nebo dokonce zámořskými vzory. Vyvíjel se v izolaci bez konkurenčních tlaků. Přinášelo to i jisté paradoxy, například v časopise ABC, který měl statisícové náklady, byl šéfredaktorem Vlastislav Toman, což byl kovaný komunista, ale měl rád komiksy, takže si je dokázal na stránkách Ábíčka obhájit. Dalším dobovým paradoxem bylo, že před rokem 1989 byl komiks velmi dobře honorovaný, takže na jednu stranu se mu sice nemohli věnovat ti, kteří ho měli velmi rádi – jako třeba Kája Saudek, ale na druhou stranu ho někdy kreslili (často vynikající) výtvarníci, kteří k němu neměli velký vztah, ale přinášel jim pravidelný vysoký příjem. Za jednu stránkovou epizodu měli tolik, kolik činil měsíční plat dělníka. Do této kategorie patřili třeba Adolf Born nebo Theodor Pištěk.

.....

A po roce 1989?

Na rozdíl od ideologických omezení se velmi rychle určujícími stala ta

ekonomická. Komiksový boom těsně po listopadu 89 netrval dlouho. Naplno se projevilo, že počet čtenářů na domácím trhu je příliš malý, aby uživil specializované časopisy a na ně napojené autory. V druhé polovině devadesátých let se původní česká tvorba takřka vytratila. S novým tisíciletím ale přišla nová vlna tvůrců a od té doby se tuzemský komiks plynule rozvíjí.

.....

Jaká je úroveň našeho současného komiksu?

Zvláště nejmladší generace tvůrců vnímá komiks jako zcela přirozenou formu, nic magického a nedostupného, ale naopak něco, co se dá dobře použít, když chcete zpracovat téma rezonující v dnešní společnosti. A pokud takové téma najdou, jejich grafický román nezůstane jen okrajovou četbou pro skupinu milovníků komiksu, ale oslovuje i čtenáře napříč kulturní veřejností primárně svým obsahem. Názornou ukázkou je například grafický román Srdcovka Štěpánky Jislové, autofikční komiks o zkušenosti s dospíváním ve stále značně patriarchálně nastavené společnosti. Je skvělé, že takové tituly

vznikají, protože znovu dokazují, že s pomocí série obrázků lze vyprávět jakýkoliv příběh, a současně pomáhají i autorům samotným, protože díky úspěchu jednoho komiksu lze v nakladatelstvích snadněji prosadit další.

.....

Jak dopadne srovnání Česko a zahraničí?

Naše omezení velikostí trhu se bohužel nezmění, takže opravdu úplně minimum vydaných komiksů si na sebe dokáže vydělat. Je proto skvělé, že na ministerstvu kultury funguje komise, které přidělují granty komiksovým projektům. Řada klíčových domácích děl vznikla jen díky tomu. Autory, kteří se teď u nás uživí jen komiksem, bych spočítal na prstech jedné ruky. A ještě by mi některé zbyly volné. Ale naštěstí se tu pořád najde dost lidí, jimž stojí za to hledat cesty, jak svými dalšími aktivitami sponzorovat svou komiksovou tvorbu... Sympatické také je, že se tady během posledních patnácti let objevila silná vlna ženských autorek, v nejmladší generaci je určitě víc tvůrkyň než tvůrců, což s sebou přináší zase nový pohled na zpracovávaná témata.

.....
To je spíš kvantitativní měřítko, můžeme se srovnávat kvalitou?

Podobná srovnání jsou relativní. Kdybychom se chtěli měřit s Francií nebo jí podobnými zeměmi s dlouhou komiksovou tradicí a obrovským trhem, vyšli bychom z toho poměrně neslavně. Ale kdybychom ten kontext omezili dejme tomu na postkomunistické země, tak s výjimkou Polska si troufám říct, že se u nás komiksu ve srovnání s nimi vlastně dost daří. Vzhledem k Polsku, které má s čtyřnásobným počtem obyvatel čtyřnásobný potenciál čtenářů i autorů a kde měl komunismus trochu jinou podobu než u nás, si můžeme říkat, že by to u nás mohlo být lepší. Porovnáme-li se ovšem třeba se Slovenskem, uvědomíme si, že i s komiksem bychom na tom mohli být mnohem hůř... V Česku vydávaný komiks má mimochodem na Slovensku pořád velký dopad. Dcerka mého slovenského kamaráda komiksy miluje, sama je i kreslí, a protože většina těch, které přečetla, byla v češtině, píše tímto jazykem i texty do bublin, protože jí to jednoduše připadá přirozené.

.....
Vyvezl jste Ondřeje Sekoru do Japonska. Co se v této vzdálené a kulturně zcela odlišné zemi na šikovném mravenci s červeným šátkem líbí? Vždyť jeho výtvarné pojetí je zcela jiné než u japonských ilustrací i komiksů.

Mám-li být upřímný, není to tak, že by výstava věnovaná Ondřeji Sekorovi změnila chod japonských dějin. Ale v určité malé skupině japonských znalců má české ilustrace stále skvělý zvuk a Sekorovo jméno jim není neznámé. Navíc se v japonštině podařilo po roce 2000 vydat trilogii knížek s Ferdou Mravencem, takže bylo výstavu k čemu vztáhnout. Také je skvělé, že v Tokiu funguje České centrum, které toho pro propagaci české kultury udělalo už opravdu hodně a které si výstavu vzalo pod svá křídla. Obecně pak platí, že Japonci mají jistou slabost pro rozto-

milé kreslené hrdiny, takže jsem nakonec měl pocit, že si Sekorova výstava své spokojené návštěvníky našla.

.....
Z legend nemůžeme vynechat Rychlé šípy...

Rychlé šípy, jejichž první epizoda vyšla už v roce 1938, samozřejmě představují jeden z milníků domácího komiksu. Při jejich vzniku došlo k mimořádně šťastnému setkání velmi nadaného scenáristy, jímž byl Jaroslav Foglar, a neméně nadaného kreslíře Jana Fischera. Společně vytvořili specifický subžánr „klubáckého“ komiksu, který jinde nemá obdobu. A Rychlé šípy byly mimochodem prvním opravdu úspěšným českým komiksem, který pracoval s promluvovými bublinami a který tak ukázal, že umožňují svižnější tempo vyprávění. Jen měly Rychlé šípy tu smůlu, že byly dvěma různými totalitami hned třikrát zakázány.

.....
Vy sám teď prý pracujete na komiksově adaptaci románu Záhada hlavolamu?

Záhadu hlavolamu do podoby komiksového scénáře přepracoval na konci šedesátých let sám Jaroslav Foglar a ten pak nakreslil Marko Čermáka. Z dnešního pohledu je už ale takhle adaptace zastaralá, především proto, že je zhuštěná do pouhých 24 stran, není v ní moc prostoru pro vizuální naraci a jednotlivé panely jsou často přeplněné textem. Takže když se na mě obrátil Roman Šantora ze Skautské nadace Jaroslava Foglara s dotazem, jestli bych nevěděl o nějakém vhodném scenáristovi, řekl jsem mu, že mě jeden nadějný napadá... Roman mi dal šanci, připravil jsem synopsi a nad ní jsme došli k tomu, že jsou naše představy kompatibilní. Už jsem odevzdal scénář k osmdesátistránkovému komiksu a jeho psaní mě strašně bavilo, vyzkoušel jsem si při tom, co obnáší přeložit románové vyprávění do obrazového. Bylo to mnohem méně mechanické a mnohem více tvůrčí, než jsem si na začátku před-

stavoval. Tvrdé jádro Foglarových fanoušků s výsledkem možná úplně spokojené nebude, protože bylo nutné některé detaily upravit, aby byl příběh životný i dnes. Přesto si myslím, že jsem k předloze přistupoval s dostatečnou pokorou. Výtvarnicí bude Renata Wilfling, z čehož mám velkou radost, protože je to skvělá kreslířka a v pohledu na Foglara si dobře rozumíme. Vydání je plánováno na Vánoce příštího roku, tak snad vše klapne...

.....
Taky jste začal přispívat do časopisu Čtyřlístek, další vysněná práce, je tak?

Je, připravuju scénáře pro komiks Zuzka a Špunťa. Někdo řeší krizi středního věku tím, že si koupí motorku, já začal psát scénáře pro Čtyřlístek. Myslím, že mé ženě takhle varianty vyhovuje víc (☺). Skvěle se u toho bavím a doufám, že se podobně baví i malí čtenáři. Koncept série je takový, že si vždycky vyberu nějakého hrdinu z historie domácího komiksu a vymyslím příběh, ve kterém si pohrávám se syžety z příhod té původní postavy. Kreslím je Honza Pomykač a spolupráce s ním je moc příjemná. Finální komiks ale samozřejmě musí především fungovat sám o sobě, protože nemůžu počítat s tím, že by děti znaly původní předlohu.

.....
Původem jste z Valašského Meziříčí, jaká cesta vás zavedla do Brna a do Moravského zemského muzea?

Ve Valašském Meziříčí jsem se jen narodil, protože tam byla nejbližší porodnice, ale bydleli jsme v Rožnově pod Radhoštěm. Do Brna jsem přišel studovat, ale mám tady část rodinných kořenů, a tak to byl tak trochu návrat ztraceného syna. A s Moravským zemským muzeem jsem popravdě řečeno spojený už od počátku tisíciletí. Po absolvování vysoké školy se mi totiž nechtělo do armády, a tak jsem v roce 2000 shodou okolností skončil v muzeu na civilní vojenské službě. Na fakultě architek-

tury jsem totiž předtím měl trochu roupy a chtěl jsem jako diplomovou práci dělat něco fakt divokého, co bych pak po škole určitě vyprojektoval nemohl. Prosadil jsem si jako téma diplomové práce pohanskou svatyni, a když jsem pak na jejím návrhu pracoval, sprátelil jsem se s archeology z filozofické fakulty, ke kterým jsem chodil na konzultace. Takže mě pak napadlo, jestli by nešlo absolvovat civilní službu u nich. Ujal se mě pan profesor Podborský a jako kreslič mě posadil do depozitáře archeologického ústavu v Moravském zemském muzeu. Takže jsem už tehdy poznal některé své dnešní kolegy – třeba Honzu Břečku nebo Jirku Mitáčka. A Petra Kostrhuna si ještě pamatuji jako studenta archeologie, s tím jsem se seznámil na vykopávkách v Těšeticích-Kyjovicích, kde jsem se jako kreslič archeologických nálezů taky na čas ocitl.

Vy jste sám zřejmě schopen nejen psát, ale taky si komiks nakreslit? Několik let jsem kreslil vlastní sérii Klacek a Fracek, ale to už je docela dávno. Poslední čistě autorský komiks jsem, pokud si dobře vzpomínám, vytvořil před asi deseti lety na jednom workshopu v Polsku. Postupně jsem totiž zjistil, že v mém okolí je dost lidí, kteří kreslí mnohem lépe než já, tak raději nutím je, aby mé příběhy obrazově ztvárnili, a soustředím se na scénáře, které snad jdou lépe mně.

Je výhoda, když má komiks jednoho autora?

Určitě je skvělé, když dokážete vymyslet geniální příběh, pak si ho i geniálně nakreslíte a nikoho dalšího k tomu nepotřebujete. Tedy v něčem je to skvělé. Ona je tvorba komiksu jako řada jiných kreativních disciplín poměrně osamělá aktivita, člověk se v tom lehce ztratí, takže spolupráce může věci posouvat vpřed. Při brainstormingu scénáristy s kreslířem mohou vykristalizovat nápady, které by každého zvlášť ne-

napadly. V mainstreamovém americkém komiksu se to ale někdy překlápí do druhého extrému: jeden připravuje podkresbu v tužce, druhý ji vytahuje v tuši, třetí koloruje, čtvrtý píše písmo do bublin, podobně i vznik scénáře je rozdělený mezi několik lidí... Z mého pohledu je ideální najít si ke spolupráci člověka stejné krevní skupiny, s nímž si rozumíte a vzájemně se inspirujete.

Není to tak dávno, co u nás přestaly vycházet první tištěné noviny... Jak vidíte budoucnost papírových knih, a tudíž i komiksů?

Myslím, že brzo bude čtení komiksu téměř stejně elitářská zábava jako

čtení knih. Konzumovat audiovizuální obsah na internetu je mnohem méně náročné. Při recepci komiksu si musíte propojit text s obrazem, musíte si domýšlet ty záběry, které výtvarník nenakreslil. Nechtěl bych být staromilský škarohlíd, dnešní děti pořád mají komiksy docela rády a velmi pravděpodobně jich přečtou víc než běžných knížek, ale přesto už komiks pomalu začíná představovat staromódní médium. Asi tedy...

... opravdu patří do muzea.

Přesně tak (☺)

(jih)

Zuzka a Špunta, kresba Jan Pomykač, 2024.

Metodiky pomohou edukátorům a dalším pracovníkům muzeí i galerií

Metodické centrum muzejní pedagogiky Moravského zemského muzea vydalo na přelomu měsíce září a října 2024 dvě recenzované metodiky pro muzejní edukátory a další pracovníky muzeí a galerií.

Ta první, *Evaluace v muzejní edukaci: metodické tipy pro reflektivní praxi muzejního pedagoga*, si klade za cíl motivovat muzejní edukátory k utřídění si svých myšlenek nad koncepčností vlastní práce a získávání potřebné zpětné vazby k dalšímu rozvoji své práce i profesních kompetencí. Je první svého druhu v tuzemsku a autorkou je vedoucí oddělení muzeologie na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Lucie Jagošová. Evaluace muzejně edukační činnosti muzea a realizace vlastních muzejně edukačních programů patří k nezbytným odborným dovednostem pracovníků muzeí a galerií.

Druhá metodika, *Muzejní edukace v památných vilách*, vznikla ve spolupráci Tomáše Drobného z Metodického centra muzejní pedagogiky MZM a muzejních edukátoerek Muzea Brněnska a Muzea města Brna Moniky Mikuláškové a Markéty Brhlíkové. Zaměřuje se na pri-

ncipy muzejní edukace v muzejně zpřístupněných památkách – vilách. „Setkali jsme se s tématem muzejní prezentace památných vil z pohledu profesních zkušeností, které zahrnují jak oblasti vzdělávání v kultuře, památkovou péči, tak utváření historické paměti,“ vysvětluje Drobný. Autoři v textu reflektují jedinečné příležitosti muzejních přístupů při zprostředkování kulturního dědictví, které nabízí nejen trojice slavných architektonických skvostů v brněnských Černých Polích: Tugendhat, Löw-Beer a Arnoldovy vily. Metodika zobecňuje specifika muzejní edukace v památných vilách, jichž jsou u nás zpřístupňovány již desítky. Záměrem autorů je poskytnout čtenáři širší vzhled do problematiky, upozornit jej na potenciál muzejní edukace a vybavit základními didakticko-metodickými doporučeními.

I v tomto případě je metodika první publikací tohoto typu u nás. Metodiky jsou přístupné i on-line na webových stránkách Metodického centra muzejní pedagogiky.

(red)

Foto: Archív MZM

Česká národopisná společnost ocenila publikaci představující fajáns

V anketě O nejvýznamnější počín v oboru za rok 2023 v kategorii publikace ocenili členové České národopisné společnosti knihu **Moravská lidová fajáns 1750–1880 v Moravském zemském muzeu v Brně**. Cenu převzali na Mezinárodním folklórním festivalu ve Strážnici autorka knihy Alena Kalinová z Etnologického ústavu MZM a ředitel Historického muzea MZM Marek Junek.

Obdivuhodné keramické výrobky – fajánse tvoří unikátní a výtvarně výraznou součást kulturního dědictví Moravy. Výrobky moravských džbánkařů představují nepřehlédnutelnou složku zdejší lidové kultury. Svým vzhledem a řemeslnou kvalitou přitahovaly zájem sběratelů a badatelů již v 19. století. O rozvoj jejich poznání se zasloužila řada osobností, jejichž působení je spojeno s Moravským zemským muzeem v Brně, v němž na počátku 20. století vznikla jedna z nejvýznamnějších sbírek keramiky na českém území. Předlo-

žená obsáhlá publikace představuje výjimečnou muzejní kolekci, jež umožňuje sledovat proměny na Moravě vyráběných fajánsí od počátku 18. století až po doklady z konce následujícího věku. Usiluje seznámit s tímto pozoruhodným fenoménem širokou veřejnost a stát se pomůckou badatelů a sběratelů.

Počátky výroby fajánse na jihomoravském území spadají na závěr 16. století a jsou spojeny s působením novokřtěnců (tzv. habánů). Po bitvě na Bílé hoře a vypovězení nekatolíků ze země se většina z nich odebrala na dnešní západní Slovensko. Po rozkladu zdejších novokřtěnských komunit se část výrobců fajánsí vrátila zpět na Moravu, kde si od přelomu 17. a 18. století zřizovala dílny – nejdříve ve Ždánicích, Vyškově nebo Bučovicích, činnost fajánsérů se rozvinula také v Olomouci a Valašském Meziříčí. V druhé polovině 18. století byly založeny dílny v Prostějově, Šternberku, Oslavanech, Znojmě, Velké Bíteši nebo Ivančicích. Reprezentativní fajánsové výrobky zaujímaly důležité místo v rodinném a společenském životě obyvatel malých měst a venkova. Moravské dílny zásobovaly domácí obyvatelstvo i odběratele v ostatních regionech rakouské monarchie. Zhotovování fajánsí probíhalo až do poslední čtvrtiny 19. století, kdy podlehl průmyslově vyráběné bělině a porcelánu. Na snímku džbán s postavou Hanáka vedoucího koně, Vyškov, dat. 1853.

(red)

Foto: Archív MZM

Děti i dospělí obdivovali mistrovství řezbářů

Na vlastní oči vidět práci renomovaných mistrů svého oboru, ale také si vyzkoušet práci se dřevem. Workshop, který společně do Paláce šlechtičen připravily Oddělení dějin divadla a Dětské muzeum MZM, nabízel totiž malým i velkým možnost seznámit se blíže s umem řezbářů. „Pro rodiny s dětmi jsme při-

pravili tvůrčí dílničku, kde si zájemci mohli vyzkoušet opracovat dřevo s jednoduchým truhlářským nářadím,“ upřesnila Sylva Brychtová, vedoucí Dětského muzea MZM. Svoji zručnost příchozím představili Jiří Olšanský (na snímku dole), který patří k předním současným řezbářům – po absolvování ostravské umělecké školy nastoupil jako řezbář do Divadla loutek v Ostravě, od té doby se tvorbě loutek věnuje permanentně, a to i podle vlastních návrhů. (V roce 2016 založil putovní divadelní loutkohereckou společnost Dřeváček.) A mladou generaci představoval řezbář a truhlář Štěpán Musil (na snímku nahoře), který se věnuje práci se dřevem v celé řadě projektů. „Příchozí si mohli s jejich

pomocí a radou zkusit řezbování loutky nebo si vyrobit vlastní vánoční ozdobu z hoblin, které si sami nahoblovali. A musím říct, že velký zájem nás opravdu potěšil,“ uvedl ředitel Uměnovědného muzea MZM Jaroslav Blecha.

Porovnávat vlastní pokusy a výtvořky pak mohli zájemci rovnou na místě v expozici Loutkářské umění, která provází historii českého loutkářství v časovém horizontu přibližně dvou a půl století, od jeho komediantských začátků v lidovém prostředí až po čas uměleckosti. Přibližuje zejména tradiční divadlo kočovných marionetářů a tak zvané rodinné loutkové divadlo amatérského období. Okrajově také připomíná modernistické snahy o změnu tvaro-

sloví loutky a nové směry z první poloviny 20. století, které vyvrcholily zrodem profesionálního loutkového divadla. Zachovat tradici tohoto svěbytného umění i pro budoucí generace pomáhá také cyklus loutkových pohádek, které Moravské zemské muzeum nabízelo o víkendů v průběhu celého podzimu. Postupně se v něm divákům představily nejen domácí, ale i mimobrněnské soubory a loutkáři. (red)

Foto: J. Blecha, MZM

Do portfolia Etnografického ústavu MZM přibyl nový časopis

Portfolio časopisů MZM vhodných k publikaci studií odborné obce bylo v roce 2024 rozhojněno o další titul. Díky pochopení vedení obou organizací byl po 19 letech přesunut recenzovaný časopis *Textil v muzeu* z Technického muzea v Brně na půdu MZM. Za dobu své existence se postupně vyprofiloval od platformy pro konzervátorskou obec k mezioborově koncipovanému recenzovanému periodiku vyhledávanému kolegy z vysokoškolských pracovišť, galerií, památkových ústavů a zejména z muzeí. Převažují příspěvky historické, etnografické, umělecko-historické, studie komplexních konzervátorských zásahů, studie zkoumající technologii výroby či výzdoby i osudy předmětů zařazených ve sbírkách. Mezi materiálovými texty najdeme zprávy o ko-re počinech, pohledy do sbírek muzeí ale také referáty o výstavách či prezentačních počinech, nechybí recenze výstav a publikací. Redakce nyní sídlí v Etnografickém ústavu MZM a mezi jejími členy jsou zástupci Vysoké školy výtvarných umění v Bratislavě, Muzea hlavního města Prahy, Univerzity Hradec Králové či Vysoké školy chemicko-technologické. Hlavní redaktorkou je Petra Mertová, vedoucí Etnografického ústavu, a tajemnicí redakce Gabriela Rožková, která již přijímá texty

do recenzního řízení pro rok 2025 na adrese grozkova@mzm.cz. V tomto roce časopis publikuje v prvním čísle studie: *Fraucimor jako dílna textilních umění. Ruční práce v životě českých šlechticů na pomezí renesance a baroka* (Alena Nachtmannová), *Obutí pro šlechtičnu i svatou. Barokní dámské pantofle ze sbírky Umělecko-průmyslového musea v Praze a okruh analogické obuvi* (Markéta Grill Janatová a Alena Samohýlová), *Tištěný šátek jako historický dokument. 1900–1960* (Konstantina Hlaváčková), *Sportovní obuv a její důležité krůčky k úspěchu* (Šárka Rámišová), *Restaurování dámských bot z pozůstatosti Zdenky Baldové* (Marie Rafajová), *Módní doplňky renesančního Benátčana v odkazu Heinricha von Liebiega* (Tomáš Bárta Pražák). Ve

druhém čísle budou uveřejněny studie *Nevadnoucí květiny* Hany Benešové (Miroslava Burianová), *Poslední kroky Marie Riegrové-Palacké* (Vanda Marešová a Anna Tiščová), *Ceremoniální obuv církevních hodnostářů v dějinách* (Pavel Kopeček) a *Rekonstrukce malohanáckého opasku vyššívaného pavím brkem* (Dalibor Badal). Poprvé se také časopis představí v novém vizuálním stylu, který můžete posoudit na přiložené fotografii. (pem)

Na výstavě byly k vidění houby z různých ročních období

Výstavy hub, pořádané Mykologickým klubem Brno spolu s Moravským zemským muzeem a KVIC Brno-Vinohrady, se staly tradicí. Letos proběhl čtrnáctý ročník, tentokrát v pozdějším termínu 19.–21. října. Oblíbenou akci založila emeritní předsedkyně MK Brno Draho-míra Sukupová, která se stále výstav účastní a je vždy ochotná pomoci dobrou radou. O identifikaci hub se kromě kolegy Vladimíra Antonína z houbařské poradny MZM postaral i zkušený mykolog z Masarykovy univerzity Dan Dvořák. Jako hlavní organizátorka výstavy totiž nemám už tolik času na určování a rozpoznat během jediného dopoledne ně-

kolik set plodnic hub je pro jednoho člověka nadlidský úkol. Letos navíc počasí přálo mnohem více než loni, nakonec bylo během výstavy možné zhlédnout 420 druhů čerstvých hub, které pomáhalo sbírat téměř třicet dobrovolníků z našeho Mykologického klubu. Mnoho z nich i našich rodinných příslušníků a přátel se podílelo také na instalaci hub. Výstavu navštívilo téměř tisíc návštěvníků včetně žáků mateřských, základních i středních škol a také studenti Mendelovy i Masarykovy univerzity.

Odborný výklad „na míru“ jim poskytovali spolu se mnou mykolog Petr Hrouda z Masarykovy univerzity a externí kolegyně z MZM Lada Floriánová. Zatímco žáky mateřské školy již tradičně zaujaly nejvíc hříbky, muchomůrky a různé sytě barevné houby, starší žáci se zajímali i o lysohlávky. Malí návštěvníci si navíc mohli vyzkoušet v dětském koutku nakreslit některý z vystavených exponátů. Oblíbená mechovo – houbová Krakonošova zahrádka hlídaná svým maskotem se letos osvědčila i jako vynikající pozadí pro selfička. Přidávat židle jsme museli před přednáškou „To všechno jsou houby“, v níž jsem představila několik desítek roztodivných druhů hub všech tvarů a barev, včetně těch „strašidelných“ živících se hmyzem, které zpopularizovaly nejen přírodovědecké dokumenty, ale rovněž hororový seriál „The Last of Us“.

V průběhu výstavy probíhalo určování donesených vzorků, snad nejvíce se lidé dotazovali na pečárky (žampiony) zápašné a na různé druhy bedel. Stále populárnější jsou také vitální („léčivé“) houby, oceňují zejména to, že přichází se zajímali o názory odborníků na použití některých kontroverzních druhů dřívě, než je vyzkoušeli.

Překvapivé bylo, že se na jedné výstavě sešly typicky letní druhy stejně jako houby rostoucí v zimě a samozřejmě i na podzim. Bylo tedy možné spatřit současně teplomilné druhy jako je vzácný hřib bronzový nebo jedovatá závojenka olovová a zároveň vyložené zimní jedlou penízovku sametonohou. K vidění byla v České republice nepůvodní hlíva citrónová, kterou přinesla spolu s dalšími druhy místopředsdkyně

MK Brno Lenka Burianová. Několik beden plných hub přinesla jako již tradičně i další místopředsdkyně MK Brno Jiřina Hrabáková, po níž nese jméno nový druh houby pro vědu – *Geoglossum jirinae*. Není možné vyjmenovat všechny, kdo přinesli houby nějak zajímavé nebo vzácné (členové spřátelených klubů z různých koutů republiky obohatili výstavu například o horské druhy), natožpak všechny, kdo přinášeli koše a krabice hub jak na začátek akce, tak na výměnu, protože je nutné průběžně vyměňovat houby zaschlé nebo naplesnivělé. Letos se díky dobrým lidem podařilo naplnit obrovskou lednici KVICu až skoro k prasknutí. Díky propagaci, na které se podílelo také oddělení Komunikace a marketingu vedeném Barborou Onderkovou, mohly tyto krásné houby vidět i návštěvníci, kteří podobnou výstavu ještě nikdy nenavštívili. Za zmínku stojí i to, že přestože zaměstnankyně KVICu onemocněly, příprava z jejich strany byla perfektní. Poděkování patří všem, kteří se o úspěch letošního ročníku jakkoliv zasloužili. Někteří z nich připravují výstavy už mnoho let ve svém volném čase a bez nároku na jakékoliv ocenění.

Hana Ševčíková,
Botanické oddělení MZM
Foto: Jan Cága

Mamutí ráj v Brně: sídliště jejich posledních lovců

Neustálý hluk překrývá šumění tekoucí řeky, auta střídají tramvaje a autobusy, i tak je ale tepna mezi Starým Brnem a výpadovkou na Vídeň obvykle přetížena. Zatímco motoristé popojíždějí v koloně, chodci raději co nejrychleji mizí v dalších klidnějších ulicích. Ani ta Svratka je nepříměje k delšímu zastavení. Pro kolegy archeology ze společnosti Archaia, zabývající se záchrannými výzkumy v historickém jádru města, je sice okolí Nemocnice Milosrdných bratří v moravské metropoli, kde v posledních letech probíhá navíc čilý stavební ruch, možná dalším náročným místem, které musí zvládnout prozkoumat a zdokumentovat. Ovšem pro nás – muzejní archeology – je to učiněný ráj. Eden v centru města. Potvrdilo se to i na jaře roku 2024, kdy se nám tu podařilo objevit další unikátní doklady o tom, že právě tady žili lovci posledních mamutů. Ale vezměme to od začátku.

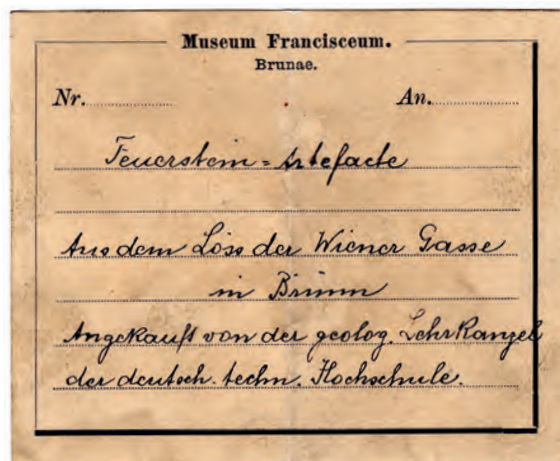
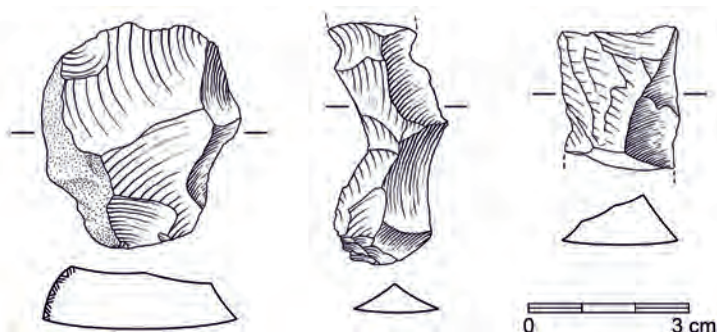
Ždibec brněnské historie

Vídeňskou se původně nazývala jen část současné ulice, vedoucí od Kamenného mostu nad řekou Svratkou k dnes již neexistujícímu kostelu sv. Václava, který byl v místech severovýchodního nároží křížení dnešních ulic Vídeňské a Vojtovy.

Kostel zde stál od počátku 14. století do roku 1794. U něj se nacházel velký městský hřbitov (Starobrněnský hřbitov), fungující až do roku 1883, kdy byl postupně nahrazen Ústředním hřbitovem. U kostela sv. Václava se ulice Vídeňská zprvu dělila na dvě větve: jednu pokračující jihozápadním směrem k Vídni (s nezměněným názvem) a větev jižní,

jihlavsko-znojemskou. Posléze se hlavní a jedinou ulicí stala přímější, jižně vedoucí ulice Vídeňská, potažmo – v době svého vzniku 1785 – Václavská.

Wenzelsgasse, Wienergasse, Wiener Strasse, Koněvova, Vídeňská či zkráceně Vídeňka. Tak se v průběhu staletí proměňoval název ulice, kde se dodnes, přes neutuchající intenzivní stavební činnost, archeologům stále daří nalézat a zachraňovat před stavebními stroji mnohé unikátní památky, přinášející nové a v mnoha ohledech úžasné informace o místech leckdy opomíjených. Vídeňská ulice, kdysi jen mírně, dnes trochu výrazněji, stoupá od řeky Svratky (Švarcavy) do mírného svahu. Po její levé (západní) straně se pne výrazný kopec, nesoucí díky podložním horninám název Červený. Na něj byly v dávné minulosti větry navátý metry a metry velmi jemného, světle okrového sedimentu, kterému se odborně říká spraš, lidově cihlářská hlína nebo také žlutka. Vpravo od Vídeňské ulice, která takto tvoří ja-

▲ Kresba artefaktů z Vídeňské (bývalé Wienergasse), nalezených „někde ve spraši.“ Všechny tři předměty jsou vyrobené z rohovce a jsou částečně pokryty vrstvou uhličitanu vápenatého. Kresba T. Janků. Sken dokumentačního štítku náležejícího k artefaktům z Vídeňské ulice napovídá, že nálezy byly předány do tehdejšího Františkova muzea před rokem 1918. Foto a koláž Z. Nerudová.

► Lebka lvice Iva jeskynního, podle popisky pocházející „odněkud“ z Vídeňské ulice. Zjistili jsme, že lvice žila někdy před 45 tisíci lety. Fotografie a koláž Vlastislav Káňa, archiv ÚA MZM.

kousi linii, je již terén rovný, jen povlnně stoupající nevysoko nad úroveň řeky. A to bylo ono klíčové místo, které na sklonku poslední doby ledové přilákalo lovce. Neboť se zde, při okrajích řeky s bohatou vegetací, pohybovala početná stáda mamutů, nosorožců, sobů, koní, lišek či vlků...

V okolí brněnském byl lev častým zjevem ▼

Jednoho červencového dne „při bourání starého domu v starobrněnské Kamenné ulici č. 4, postaveného někdy před rokem 1852, a při kopání základů a sklepů pro novostavbu, za-

danou městskému staviteli E. Ritterovi, bylo naraženo dne 3. VII. 1929 na mamutí a sobí kosti, mezi nimiž ležely i pazourkové artefakty.“ Tímto nálezem, který byl ohlášen do tehdejšího Moravského Musea profesoru Karlu Absolonovi, začali profesionální archeologové se svými výzkumy na ulici Vídeňská a v jejím bezprostředním okolí. Zdaleka to však nebyl první nález. Když archeolog Josef Skutil ve své zprávě z roku 1933 napsal, že: „Je zcela jisté, že diluviální kosti a pazourky musely býti nalézány v Kamenné ulici již při někdejším vybírání levých starých sklepních místností v polovici minulého století, jež nyní zůstávají zazděny, a zcela určitě zasahují diluviální ná-

lezy i hlouběji pod dnešní pravé sklepy, jako i pod Kamennou ulici samu...“, netušil, jakou bude mít jednou v budoucnu pravdu. Byť ne přímo na ulici Kamenné, ale v dalších místech v její blízkosti. Leč nepředbíhejme. Asi nejstaršími nálezy, o nichž víme, jsou patrně ty označené jako: „Feurstein – Artefakte“, tedy kamenné artefakty z Wiener Gasse, nalezené někde ve spraši na zmíněné ulici a předané do tehdejšího Františkova muzea někdy před rokem 1918.

Ještě předtím byly zachraňovány fosilní zvířecí kosti. Nejstarší dochované zprávy uvádějí početné nálezy kostí různých zvířat pocházející z cihelen na Vídeňské ulici, některé

z nich měly být nalezeny již v roce 1887. Možná, že mezi nimi byla i tato lebka lvice, o níž v odpoledním vydání Lidových novin ze 17. srpna 1925 lze nalézt text, napsaný Janem Kniesem: „Lev královský rozšířen byl dříve na daleko větším okrsku nežli dnes a ještě za vlády Říma žil nejen po celé Africe, nýbrž i v jihozápadní Asii, ano i v Řecku a Makedonii...

U nás patří lev k nejstarší zvířetě, neboť četné jeho zbytky nalezl jsem v jeskyni dnes již odstřelené na Stránské skále u Židenic... V okolí brněnském byl lev častým zjevem, neboť jeho zbytky zjištěny téměř ve všech cihelnách; tak na Vídeňce vykopána lebka z mláděte, kosti končetin v cihelně židenské a v říční terase modřické...“

Moc terénních fotografií z výzkumu Koněvovy ulice v roce 1972 v archivu nemáme. Tato je unikátní tím, že se o několik desetiletí později podařilo vyfotit téměř stejný snímek. V pozadí stojí budova pohostinského zařízení, od které kdysi Valoch odměřoval všechny své sondy, dnes neexistuje. Foto z roku 2009 a koláž Z. Nerudová.

Lovci na Koněvově ulici

Vlastně až donedávna byla po levé straně na Vídeňské mezi dnes již zbouraným pohostinským zařízením a zatím stojící základní školou velká proluka, která vznikla vybouráním starých domků. V roce 1972 bylo nutné upravit inženýrsko-technické sítě vedené podél okraje chodníku. Jaké bylo ale překvapení, když dělníci v průběhu prací narazili na lidské pozůstatky! A jaké bylo překvapení tehdejších zaměstnanců Ústavu Anthropos MZM, kteří zde navíc našli i patinovanou kamennou štípanou industrii. Proto zde byl neprodleně proveden záchranný archeologický výzkum.

V terénním deníku Karla Valocha se můžeme dočíst, že „v prostoru mezi domem č. 16 a školou na Koněvově ul., na úpatí Červeného kopce byla v červenci kopána rýha pro kabel. Středověké lebky byly důvodem pro hlášení, na podkladě něhož St. Šiller [tehdejší preparátor Ústavu Anthropos] dne 10. července provedl na místě sběr. Zjistil v příkopu hodně sub-recentních lidských kostí, pravěkou, asi neolitickou jámu a na jednom místě sílexy, které sesbíral. Na tomtéž místě jsem s V. G. [Václav Gebauer, tehdejší preparátor Ústavu Anthropos] 15. července provedl průzkum, našli jsme sílexy jednak na haldě, jednak bezprostředně pod odbagrováním dnešním povrchem na spraši. Sílexy byly smíchány i v hrobových zásypech. In situ ležely roztroušeny v tmavě hnědé spraši.“ Výzkumy byly posléze nalezeny kamenné artefakty, zbytky barviva či početné zvířecí kosti. To nejzajímavější ale mělo teprve přijít.

Je duben roku 2009 a spolu s manželem, archeologem MZM Petrem Nerudou, a s kolegy z Archaia stojíme na obrovské ploše, svažující se dolů k ulici Vídeňská, která je určena k zastavění. Někde dole podél chodníku měl kdysi Valoch ty svoje sondy... V tu chvíli jsme nikdo neměli zdání, že tím začíná netušený a nekonečný příběh neuvěřitelných nálezů. Nejen těch z období starší doby kamenné, ale i z mnoha dalších mladších epoch.

Již v prvním roce výzkumu, který tu s přetřzkami probíhal dalších pět let, jsme odkryli rozsáhlé sídliště lovců ze závěru starší doby kamenné. To, co kdysi kopal Karel Valoch, byla jen menší, okrajová část. Odkryto při něm bylo patrně nejrozsáhlejší známé epigravettienské sídliště s několika kumulacemi kamenných artefaktů, početnými zlomky zvířecích kostí a jedněmi z nejmladších mamutích lebek u nás. Sotva jsme si oddechli, byli jsme přivoláni k průzkumu části dvorních traktů domů na ulici Kamenná, které přiléhaly nejbliže k ulici Vídeňské.

Tímto jsme se, po osmdesáti letech od Skutilem publikované zprávy, v květnu roku 2013 měli možnost opětovně podívat do „podzemí“ sklepů a dvorků, na místa, kde to kdysi všechno začalo... Bohužel po lovcích mamutů zde žádné stopy nezůstaly. Vše převrstvily pozdější raně středověké až novověké stavební zásahy.

Covidový lockdown aneb Archeologie v rouškách ▼

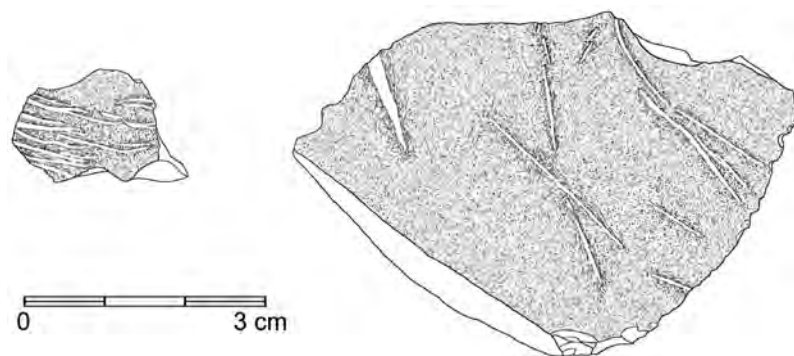
Trochu jsme tušili, že paleolitické nálezy budou i na přilehlé ulici Vojtova. Takže když naproti hřišti AC Moravská Slavia Brno, kde dnes vyrostly nové bytové domy pro seniory, začal v dubnu 2017 pod společností Archaia předstihový záchranný archeologický výzkum, uvítali jsme to a byli jsme připraveni znovu vyrazit. A skutečně, v jednom ze zkoumaných míst byla odkryta pleistocenní zvířecí kost (tibia – holenní kost) mamuta. O několik dní později byly v téže stratigrafické pozici nalezeny

Tuto spodní čelist mamutí lebky měl kdysi Valoch doslova na dosah ruky, nacházela se jen pár centimetrů od jeho sondy. Takto vypadala, když jsme ji objevili v roce 2009. Foto Z. Nerudová, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Neúplná holenní kost mamuta. Foto Z. Nerudová.

Dva úštěpy s rýhami na povrchu. Byť jsou záměrně udělané rukou paleolitického člověka, bylo zjištěno, že nejde o žádné symbolické vyjádření. Pravěký štipač si takto pouze testoval kamennou surovinu. Kresba T. Janků.

<https://brnensky.denik.cz> > Brněnsko

na Vídeňské našli tisíce let starou lebku vyhynulého nosorožce

13. 4. 2021 — Archeologové z organizace Archaia Brno při záchranném výzkumu na **Vídeňské** ulici objevili **lebku nosorožce** z doby kamenné.

<https://hodoninsky.denik.cz> > Z okolí

Objev jako Brno: na Vídeňské našli tisíce let starou lebku ...

13. 4. 2021 — Šedesáticentimetrovou **lebku** vyhynulého **nosorožce**, kterého naši předci lovili už před osmnácti tisíci lety, si v pátek převzali na podrobnější ...

<https://www.blesk.cz> > Regiony > Brno > Brno - Zprávy

Lovci mamutů v Brně! Archeologové našli 18 tisíc let starou ...

12. 4. 2021 — Objev jako Brno! Vědci ze společnosti Archaia vykopali při průzkumu **Vídeňské** ulice asi 18 tisíc let starou **lebku** srstnatého **nosorožce**!

<https://ct24.ceskatelevize.cz> > regiony > 3295409-arche...

Archeologové objevili v Brně lebku pravěkého nosorožce. Na ...

9. 4. 2021 — Narazili na ni při výkopových pracích ve **Vídeňské** ulici. ... Na Sibiři se **našli** nejzachovělejší pozůstatky srstnatého **nosorožce**.

<https://www.facebook.com> > ... > Nález lebky nosorožce

Události Brno - Nález lebky nosorožce | Facebook

další dva zlomky kostí, nejspíše mamutích. Další nálezy bohužel nepřišly. Ačkoliv přímo v nálezovém horizontu kamenné štípané artefakty nebyly nalezeny, několik patinovaných předmětů bylo sekundární součástí záspy mladších hrobových jam.

Byl začátek dubna roku 2021. Místo osobní účasti na zahraniční konferenci jsme seděli u počítačů a „konferovali“ on-line. Ve 21:16 mně přišla od kolegyně textová zpráva na mobil: „Zdení, zítra akce Z – zv. celist 30 × 60 cm a musí ven, jen nevím jak...Diky Lenka“. Tak jsme se hned následující den ráno dostavili na Vídeňskou ulici, do dvora domu č. 11. Kromě již zmíněné části lebky, která patřila nosorožci srstnatému a dalších fragmentů jeho kostí, zde byly nalezeny ještě zbytky pratura, koně nebo třeba mamuta opět společně s kamennými artefakty. Unikátními nálezy byly dva zlomky ústěpů, v jejich kůře byly člověkem úmyslně vyryté jakési rýhy.

Mamuti, kam se člověk podívá

Je deštivý březen roku 2024 a já jsem s kolegy někde na Ostravsku, kde se snažíme najít zdroje prachovce, hor-

niny, která byla použita k tvorbě unikátní rytiny lovců sobů. V kapse mi zvoní mobil, volá Lenka, aby mě připravila na to, že tak za čtrnáct dní začne předběžný výzkum na Vojtově a Polní. Prostor k výzkumu (naštěstí pro mě) dostávám ne za čtrnáct dní, ale až za měsíc a půl. Po pár letech se s kolegy z Archaia opět setkáváme na společném výzkumu. Nejprve při odbočce z Vídeňské na Polní, kde jsme narazili na zub mamutího mláďete a pár pazourků a posléze na Vojtově, v těsném sousedství osamoceně stojícího bytového domu číslo 10, kde se kdysi nacházel již zmíněný Starobrněnský hřbitov s kostelem sv. Václava. Mnohem dříve zde byly rané středověké domy, pece a různé zásobní jámy. A před nimi lovci posledních mamutů! Mezi nyní již vykopanými hrobovými jámami nasměle vykukují tu a tam z profilů pleistocenní zvířecí kosti. V jednom místě máme štěstí. Mezi hroby tu zůstala neporušená trochu větší plocha. Pouštíme se do toho. Pod špachtlemi se začínají objevovat rozpadající se zvířecí kosti. Jedna, druhá, zde další... nervozitou se mi třesou ruce. Odkrýváme dvě mamutí lopatky, fragment stehenní kosti, neúplné sobí paroží, které bylo prokazatelně kdysi řezáno člověkem,

V době covidu a společenské uzavěry všeho a všech se nález lebky nosorožce srstnatého stal vítanou senzací pro bulvár i seriální média. Zmínka o nálezu byla mj. otištěna v M revue 2021 (s. 79-80).

opodál další kost, tentokrát holenní a nedaleko i několik kamenných artefaktů. To je pohled pro bohy! Takový nález přímo uprostřed města, mezi zástavbou. A není pochyby, nejde o místo přirozeného úhynu zvěře, ale o místo, kde paleolitický člověk pobýval a ulovenou zvěř nějak zpracovával. Kdo by si byl pomyslel, když Skutil v roce 1932 našel první nálezy na Kamenné, Valoch v roce 1972 na Koněvově a my potom na Vídeňské, Polní a Vojtově, jak to sídliště muselo být rozsáhlé! A opakovaně navštěvované lovci, kteří zde číhali na zvěř, jdoucí se napojit k nedaleké řece.

A čím že je sídliště ve Štýřicích tak unikátní? Kde jinde ve světě mají přímo v centru města tak rozsáhlé sídliště z doby kamenné? Kde jinde najdeme tolik pozůstatků pravěkých zvířat? Odkud známe nálezy mamutů z doby, kdy už vymírali? Kde že byl ten mamutí ráj? Na to vše je jen jediná odpověď: přeci v okolí ulice Vídeňská. Tak, jako kdysi Karel Absolon proslavil svými novinovými články stanici lovců mamutů pod Pálavskými kopci, když o ní psal jako o „*Diluvialních Pompejích*“, tak by se dalo mluvit i o našem brněnském sídlišti lovců posledních mamutů, byť je o nějakých deset tisíc let mladší, než světoznámé „*Vistonice*“. Chytrá aplikace v mapách mně počítá, že plocha ve Štýřicích, kde všude jsme již detekovali pozůstatky po paleolitickém osídlení, měla nejméně 7,5 hektarů. Nechci ani pomyslet, kolik toho bylo nenávratně ztraceno při výstavbách ulic, kostela nebo Nemocnice Milosrdných bratří. A to na nás patrně ještě další nálezy čekají bezpečně ukryté v zemi.

Dřívější nálezy byly prezentovány na četných konferencích a odborně zpracovány v mnoha českých i cizojazyčných člancích. Počítáme s tím,

že se tak stane i s našimi nejnovějšími objevy. A Brňané a návštěvníci Brna se mohou těšit na to, že již v roce 2026 uvidí některé z našich unikátních nálezů na výstavě v Pavilonu Anthropos MZM.

Epitaf

„Brňane, pomni! Zde všude kde kráčíš, dávno zde před tebou lovci mamutů byli. Jen rozbité kameny a ztrouchnivělé zvířecí kosti po nich zbyly. Pro budoucnost se o jejich záchranu pracovníci MZM zasloužili.“

Za dlouholetou skvělou spolupráci by autorka chtěla poděkovat kolegům ze společnosti Archaia Brno z. ú., kolegům z Ústavu Anthropos a Centra kulturní antropologie MZM a mnoha dalším, kteří se již podíleli, nebo aniž to tuší, teprve se budou podílet na mnoha doplňkových analýzách.

Pokud čtenáři nechtějí čekat na zmíněnou výstavu a chtějí se dozvědět něco bližšího o něco dříve, můžeme jim doporučit k dalšímu čtení publikace autorky tohoto příspěvku: *Poslední lovci mamutů* (MZM, 2016) nebo *Po stopách paleolitického osídlení Brna* (MZM, 2023).

Zdeňka Nerudová,
Centrum kulturní antropologie
MZM

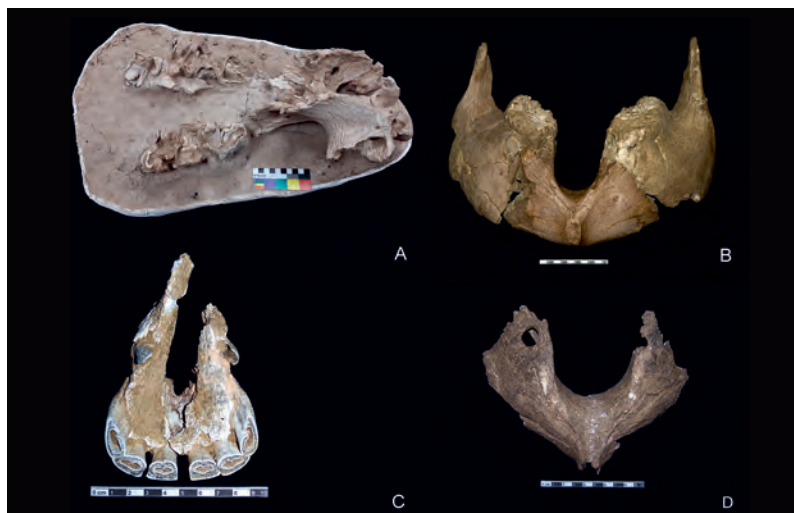
V terénu jsme, až na výjimky, nemohli rozpoznat, o jakou kost se jedná. Až v laboratoři Ústavu Anthropos se pečlivě a trpělivě konzervátorce podařilo odhalit, že jedním z nálezů byla také horní čelist lebky mamutího mláděte. Takže se můžeme radovat z dalšího unikátního nálezu.
Foto Z. Nerudová.

Autorka z CKA (blíže) a kolegyně paleontoložka z Ústavu Anthropos se s povinnými rouškami společně válí v sondě při preparaci čelisti nosorožce.
Foto L. Sedláčková, Archiv Archaia Brno z. ú.

K této unikátní terénní situaci jsme svolali malou odbornou komisi. Vprostřed dole se nachází část sobího paroží, nejvíce vpravo jedna z mamutích lopatek. Foto Z. Nerudová.

Různé paleontologické nálezy z Vídeňské (1972, 2009, 2012) a Vojtovy ulice (2021) po konzervaci (shora zleva doprava): lebka srstnatého nosorožce, čelist mamuta srstnatého, který „utekl Valochovi“, aby se dal objevit až námi. Dole zleva: koňská čelist z Valochova výzkumu a další mamutí čelist z výzkumu v roce 2009.
Fotografie A. Plichta a M. Roblíčková, archiv Ústavu Anthropos MZM.

Mendelova pamětní medaile zamířila z Brna na Harvard

Mendelova pamětní medaile. Toto jedinečné každoroční ocenění uděluje Moravské zemské muzeum mezinárodně uznávané osobnosti za její přínos k rozvoji vědeckého a kulturního odkazu Johanna Gregora Mendela a genetiky. V roce 2024 uplynulo už třicet dva let od začátku této tradice. Její vznik však sahá mnohem hlouběji a je pevně spjatý s tradicí rozvoje Mendelova vědeckého odkazu na půdě Mendeliana Moravského zemského muzea.

Mezi laureáty této ceny v minulosti patřili nositelé Nobelovy ceny James Dewey Watson nebo Marshall Warren Nirenberg a další vynikající výzkumníci, průkopníci genetiky, molekulární biologie, historie genetiky a významné vědecké osobnosti z celého světa.

Již počátkem října roku 2023, po jednání členů výboru Mendeliana pro udělování Mendelovy pamětní medaile, bylo jasné, že tentokrát prestižní ocenění poputuje do USA. Jmenovitě na Harvardovu univerzitu do Bostonu, do rukou profesora biologie a genetiky Daniela L. Hartla za *přínos k rozvoji odkazu Gregora Mendela a interpretaci jeho vědecké práce*. Profesor Hartl je jedním z nejvýznamnějších světových genetiků,

jehož výzkum výrazně posunul populační genetiku a evoluci. Publikoval také práce o Gregorovi Mendelovi, zejména ve spolupráci s Vítězslavem Orlem, prvním vedoucím Mendeliana. V roce 2019 byl oceněn medailí Thomase Hunta Morgana od americké Genetické společnosti za *celoživotní přínos v oblasti genetického výzkumu*.

Velikost Harvardu je patrná ve všem... ▼

Slavnostní ceremoniál předání medaile byl naplánován na počátek května. Dva dny před tím tedy vyrazila z Brna do Bostonu na pozvání

Harvardovy univerzity delegace zástupců výboru Mendeliana i celého Moravského zemského muzea. Ne třeba asi zdůrazňovat, že Harvard, založený roku 1636, se pravidelně umísťuje na prvních místech v žebříčku nejlepších univerzit světa, ani to, že je tou zdaleka nejbohatší univerzitou na světě. Možná stojí za připomínku, že má v současnosti 14 fakult, řadu muzeí a galerií, klinik a výzkumných středisek, dvě divadla, několik hudebních těles, botanickou zahradu a jednu z největších knihoven na světě, čítající více než 15 milionů svazků. Mimo jiné má také vlastní banku, zdravotní zařízení, jídelny, koleje, policii i odvoz tříděného odpadu. Provoz zajišťuje téměř 14 tisíc nepedagogických zaměstnanců, 2,5 tisíce akademických pracovníků a studuje zde na 25 tisíc studentů různých stupňů z celého světa.

Univerzita sídlí v Cambridge, které časem splynulo s aglomerací velkého Bostonu, jednoho z nejstarších a kulturně nejvýznamnějších měst Spojených států, kde se odehrálo několik významných historických událostí, jako třeba Bostonské pití čaje v roce

Friday, May 3rd, 2024

Presentation of

The Gregor Mendel Memorial Medal

to

Daniel L. Hartl

1:00 pm - 3:30 pm

With Special Guests:

Dr. Jiří Mitáček
Director General of the Moravian Museum

Dr. Marek Junek
Director of the Historical Museum, Moravian Museum

Dr. Jiří Sekerák
Director of the Mendelianum, Moravian Museum

Gilbert Room
Museum of Comparative Zoology

Pozvánka na akci.

Cestou na Harvard, zleva Daniel J. Fairbanks, Marek Junek a Jiří Mitáček.

1773 i první bitvy americké revoluce. Samozřejmě je to zřetelně cítit od první chvíle, kdy do ulic tohoto města poprvé vstoupíte...

Slavnostní předávání medaile se pak konalo v pátek 3. května v Gilbertově sále Muzea srovnávací zoologie na Harvardově univerzitě. Program zahájil příspěvkem *Pocta Vítězslavu Orlovi* profesor Daniel J. Fairbanks z Utah Valley University, který také celou akci moderoval. Coby vedoucí Mendeliana jsem představil historii Mendelovy pamětní medaile v kontextu Moravského zemského muzea, po níž následovalo Laudatio profesoru Hartlovi, které přednesl Jiří Mitáček, generální ředitel Moravského zemského muzea. Mimo jiné hovořil o tom, že velmi důležitou součástí profesní praxe profesora Hartla je vysokoškolská výuka. Bývalí postgraduální studenti Hartlovy laboratoře se úspěšně uplatnili na akademické půdě, ve výzkumu i v průmyslu. Absolventi dnes zastávají pozice pedagogů na Har-

vardu, Stanfordu, Yale, Brownu, Tuftsu, NYUniv., San Francisco State, Wright State a na univerzitách v Kalifornii v Irvine, Connecticutu, Delaware, Marylandu, Havaji, Minnesotě, Nebrasce, Pittsburghu a dalších.

Profesor Hartl se ve svém výzkumu zaměřil na rozhraní mezi evoluční biologii a genomikou a věnoval se také výzkumu historie Mendelova díla a základům jeho experimentů. Je autorem více než 400 vědeckých článků a více než 35 knih o různých aspektech genetiky a evoluce. Rovněž intenzivně spolupracoval s Vítězslavem Orlem na vyvrácení některých revizionistických názorů na Mendelovu historii. Udělení Mendelovy pamětní medaile je oceněním jeho obětavosti a zásluh v této oblasti.

Spolu s Jiřím Mitáčkem nám bylo ctí medaili předat. Profesor Hartl promluvil na téma *Převzetí pamětní medaile Gregora Mendela*. Pak prof. Andrew Berry, přednášející organicou a evoluční biologii na Harvardově univerzitě, hovořil o Mendelovi

a Darwinovi, po něm se David Haymer, profesor na John A. Burns School of Medicine na University of Hawai v Manoa, věnoval Mendelově vědecké a náboženské historii.

Harvardova univerzita a Mendelianum následující den zorganizovaly, pod pečlivým dohledem docentky bioinformatiky na Univerzitě of North Carolina Charlotte Rebekah Rogersové, *Genetické sympozium na počest Gregora Mendela*, které moderoval Andrew Berry a které se konalo v Geologické přednáškové síni Harvardovy univerzity. Vystoupilo zde 26 přednášejících, kteří hovořili na různá témata z oblasti genetiky.

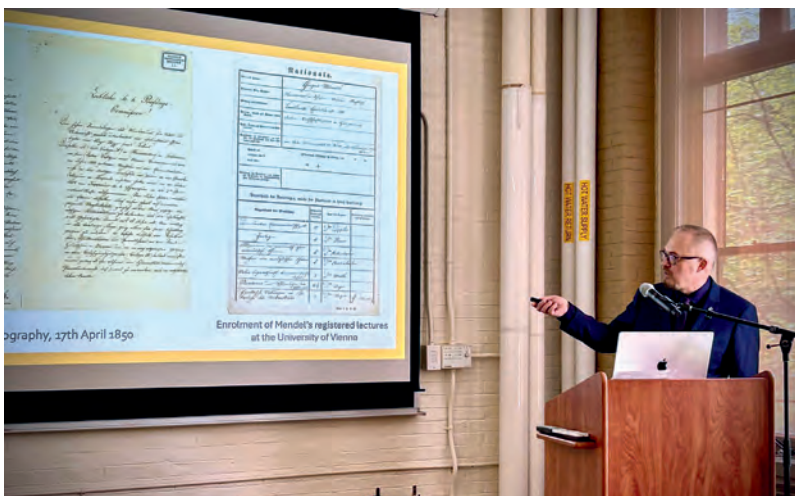
Galerie i muzea v USA pro poznání i inspiraci ▼

Navazující program obsahoval také další části, včetně návštěv univerzitní knihovny, muzea a galerie či slavno-

Central Park v Manhattanu.

stního banketu v profesorském klubu Harvardu. Profesor Daniel Fairbanks nás provázel při návštěvě prezidentského muzea a knihovny J. F. Kennedyho a the Fairbanks House v Dedhamu. Tento Fairbanksův dům postavený kolem roku 1641 představuje nejstarší dochovaný dřevěný dům v Severní Americe, který byl ověřen dendrochronologickými testy. Puritánský osadník Jonathan Fairbanks jej vybudoval pro svou rodinu a nepřetržitě ho obývalo osm generací až do počátku 20. století. Nechyběla ani návštěva bostonského Muzea výtvarného umění (Museum of Fine Arts), které je jedním z největších muzeí umění ve Spojených státech, s návštěvností více než jeden milion návštěvníků ročně. Obsahuje kolem 450 000 uměleckých děl, což představuje jednu z nejkompaktnějších sbírek svého druhu v Americe.

Poslední dva dny návštěvy Spojených států byly věnovány paměťovým institucím v New Yorku. Mezi nejvýraznější patřila návštěva Amerického přírodovědného muzea (*American Museum of Natural History*), jednoho z největších na světě. Tvoří ho 25 propojených budov, které ukrývají 46 sálů s expozicemi a výstavami, nabízejících návštěvníkům ovšem jenom zlomek ze sbírek obsahujících více než 32 milionů sbírkových předmětů.

Další podobnou navštívenou institucí v New Yorku bylo Metropolitan Museum of Art, hovorově MET, nejstarší a největší muzeum umění v USA. Ve sbírce má přes 2 miliony uměleckých děl. S 5,36 miliony návštěvníků v roce 2023 je nejnavště-

◀ *Místo akce: budova muzea komparativní zoologie, Harvardova univerzita.*

Jiří Sekerák přednáší o historii Mendelovy pamětní medaile.

Jiří Mitáček předává Mendelovu pamětní medaili 2024 Danielu L. Hartlovi. (Foto M. Junek).

Laureát Daniel L. Hartl, Harvardova univerzita (foto D. J. Fairbanks). Zleva Marek Junek, Jiří Sekerák, Daniel L. Hartl a Jiří Mitáček.

Prezidentská knihovna a muzeum J. F. Kennedyho.

Fairbanks House v Dedhamu z roku 1641.

vovanějším muzeem ve Spojených státech a pátým nejnavštěvovanějším muzeem umění na světě. (V roce 2016 je navštívilo dokonce něco přes 7 milionů návštěvníků.)

V New Yorku také nebylo možné minout jednu z nejznámějších galerií moderního umění. Stojí na rohu Páté Avenue, poblíž Central Parku v horním Manhattanu. Guggenheimovo muzeum založila a od roku 1937 sprá-

vuje nadace Solomona R. Guggenheima. Jádrem jeho sbírek je původní kolekce otce Salomona Guggenheima. Orientovala se na osobnosti první, tedy meziválečné generace tvůrců abstraktního umění, především Francouzů a ruských emigrantů kolem centra v Paříži.

Neméně zajímavou byla návštěva Národního muzea přistěhovalců na Ellis Islandu poblíž sochy Svo-

body. Muzeum sídlí ve zrekonstruované hlavní budově bývalého imigračního komplexu a dokumentuje bohatý příběh amerického přistěhovalectví prostřednictvím digitalizované sbírky fotografií, památek a historických záznamů, v nichž si lze volně vyhledávat.

Vřelého přijetí a uznání, jehož se nám dostalo během celé návštěvy Spojených států, zejména na jedné

z nejprestižnějších vzdělávacích institucí na světě, kterou Harvard nepochybně je, v nás vyvolalo hřejivý pocit uspokojení. A současně jsme si potvrdili, že způsob, jakým se snažíme reprezentovat Mendelovu tradici v Mendelianu a v Moravském zemském muzeu vůbec, je ve světě vysoce oceňován a snese ta nejpřísnější měřítka. Dalším dokladem může být i pohled do knihovny Harvardské univerzity na ucelenou řadu našeho odborného časopisu Folia Mendeliana, kterou tato instituce odebírá od prvního vydání v roce 1966 až do dnešních dnů.

*Jiří Sekerák,
Mendelianum MZM*

Foto: Jiří Sekerák (není-li uvedeno jinak)

◀ *Genetické sympozium na počest Johanna Gregora Mendela.*

Vstupní hala Amerického přírodovědného muzea.

Guggenheimovo muzeum, slavné spirálové schodiště českého inženýra Jaroslava J. Polívky.

Boston, historická část centra.

...dann sofort Liška!

Mám před sebou knihu, má 280 stran a vyšla v roce 1953 ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, jmenuje se *Korespondence Leoše Janáčka s Maxem Brodem*; je to odborná, vysoce odborná edice dokumentů, ale čtu ji jako román o vztahu dvou lidí, kteří pro sebe navzájem hodně znamenali...

Leoše Janáčka jistě není třeba představovat. Pražského spisovatele německého jazyka a židovského původu Maxe Broda (27. 5. 1884 Praha – 20. 12. 1968 Tel Aviv) známe především jako toho, kdo zachránil většinu díla Franze Kafky, když neuposlechl přání v Kafkově závěti, nespálil jeho pozůstalost, a naopak se zásadním způsobem zasloužil o Kafkovu světovou proslulost. Podobný význam má Max Brod i pro dílo Leoše Janáčka. Profesor Jan Racek to shrnul těmito nadšenými slovy: „*Jak velký podíl měl Max Brod na vzestupném růstu Janáčkovy umělecké osobnosti, jak přímo skvělým způsobem dovedl svými obdivnými studii posílit v tomto dlouho zneuznávaném umělci nové, silné a hrdé sebevědomí, pracovní optimismus a tím podivuhodnou odvalu k dalším smělym tvůrčím činům!*“ Max Brod natolik oceňoval Janáčkovu osobnost, že jej dokonce žádal, aby se skladatel zasadil o zmírnění antisemitského psaní v českém, i seriózním tisku; to ovšem Janáček, při vši své rostoucí slávě, jistě ovlivnit nemohl.

Zásadní věc: Janáček pracoval v Brně a Brod v Praze; kdyby oba působili ve stejném městě, to, co se řešilo v dopisech, by se probralo při několika schůzkách v bytě anebo po kavárnách – a nevznikl by z toho jistě žádný písemný záznam. Takže jejich vzdálenosti vděčíme za to, že byl napsán tento román o vztahu dvou umělců. Dochovalo se celkem 149 dopisů a korespondenčních lístků Maxe Broda Leoši Janáčkovu a 71 Janáčkových dopisů.

Janáček psal česky – Brod německy; přítom jeden na druhého reagoval

tak bezprostředně a přesně, že máme dojem, jako by tato korespondence byla vedena v jednom jazyku. Brod česky uměl, ale psát v česky nechtěl, protože si byl vědom, že dělá pravopisné chyby. A Janáček? Udivuje nás, jak tento veliký pansláv a rusofil, který v Brně například před první světovou válkou zásadně nejezdil tramvají, jelikož vozy měly jen německá označení, dokonale ovládal němčinu? Nemělo by. Němčina v jeho generaci patřila k základnímu vzdělání – a nezapomeňme také na Janáčkovu studium v Lipsku.

Nemohu zde převyprávět celý příběh Leoše Janáčka a Maxe Broda, to by velice přesáhlo jeden fejeton, ale začnu jejich prvním setkáním. Takže: typické námluvy! Jednoho rána někdy na konci roku 1916 (nezapomínejme, že jsme uprostřed první světové války) se v pražském bytě Maxe Broda objevil Leoš Janáček: chtěl, aby Brod přeložil libreto Její pastorkyně do němčiny. Brod ale nechtěl, má dost jiné literární práce. Janáček byl rozčilený (čerpáme tuto scénu z o deset let mladší Brodovy vzpomínky) a říkal: „*Přijel jsem dnes z Brna a od šesté hodiny ranní chodím před vaším domem sem a tam a stále si myslím: Vezme-li ten doktor Brod věc za svou, pak vše dobře dopadne. Ne-li, je konec.*“ A Janáček připomínal nadšenou recenzi na pražskou premiéru Její pastorkyně, kterou Brod napsal do berlínské Schaubühne: „*Učinil jste mne známým v cizině, nyní mne musíte také přeložit!*“

Nakonec Max Brod podlehl a Její pastorkyni přeložil; pod názvem *Jenufa* bylo toto Janáčkovu dílo 16.

února 1918 uvedeno s velkým úspěchem ve Vídni, a tím začala Janáčková světová skladatelská proslulost.

Přeskočme nyní do roku 1925, ke spolupráci na překladu *Lišky Bystroušky*. To už byla spolupráce s Maxem Brodem pro Janáčka samozřejmostí (po Jenufě Brod přeložil i *Káťu Kabanovou*).

Ještě před brněnskou premiérou píše Janáček Brodovi o *Lišce Bystroušce* dlouhý dopis a v dalším dopise s ním pak konzultuje název opery (*Lišky Bystroušky příhody*) a její členění. A hned po brněnské premiéře Janáček na Broda naléhá ve věci překladu do němčiny. Avšak Brod – abych tak řekl – teď dělá drahoty. *Bystrouška* mu způsobila velkou radost – ale na překlad nemůže ani pomýšlet, dokud nedokončí svůj velký historický román *Rěubeni*, na kterém teď pracuje.

Uplynulo půl roku.

Čtu Janáčkův dopis z 13. února 1925: o uvedení *Lišky Bystroušky* má zájem *drážďanská opera*, která „*urguje naléhavě*“ klavírní výtah a německý text... „*Tak co příteli! Můžete do udělat hned, v prázdných chvílích?*“ píše skladatel. Naléhá, ale současně naznačuje, že by se mohl poohlédnout případně i po jiné nevěstě: „*Neb chcete někoho jiného k té práci navrhnout? Víte, že to bych nerad. Každým způsobem, odpovězte – a hodně brzo.*“

Ale Brod „*hodně brzo*“ neodpovídá...

Zlom nastává až koncem příštího měsíce. Dne 27. března spisovatel píše do Brna, že už je hotový s románem, a to dříve, než si myslel – a „*dann sofort Liška*“, jak uvádí. Žádá o zaslání *Těsnohlídkovy* knihy, aby mohl text lépe prožít.

Práce se rozjíždí. V květnu dochází k momentu, ze kterého by měl radost pan profesor Sigmund Freud ve Vídni: Janáček při návštěvě u Broda zapomněl v jeho bytě svůj klobouk – a vzal si klobouk Brodův a s ním odešel. Typický freudovský omyl: zámena klobouků, dokonalé souznění...

V létě 1925 Janáček odjíždí jako obvykle do Luhačovic („*léčení, jinak*

nuda a nuda“) a Brod je, zdá se, tomu rád, píše 13. června do lázeňského města, že už přeložil první obraz, ale čím dál zřetelněji poznává, „že text je velmi chudý a nejasný a že nutně vyžaduje velké změny“ (slovo velké Brod podtrhl). „Prosím Vás, abyste mi nechal úplně volnou ruku.“ Nejlépe by bylo, kdybyste přijel za mnou na domluvu do Prahy – ale to asi není možné, když jste teď uprostřed lázeňské kúry – „takže nezbyvá nic jiného, než abyste tu operaci svěřil mně...“ Ano. Janáček je v lázních, a Brod mu zatím předělá celou Lišku Bystroušku! Dne 22. června píše Brod, že se jedná o skutečné přebásnění „eine richtige Neu-Dichtung“, a žádá o souhlas i se třemi zásahy do hudební stránky Janáčkova díla! Brod byl totiž nejen hudebním publicistou a dobrým pianistou, ale i svátečním skladatelem (napsal několik desítek děl, především písní).

Abychom připomněli aspoň jednu z Brodových změn libreta. Rehtorovy, revírníkovy i farářovy vzpomínky na mládí uvedl tak říkajíc na společného jmenovatele: všichni – postupně – milovali tutéž dívku, cikánku Terynku...

Ale s dalšími změnami Janáček, jinak vzdor své povaze k Brodovi velmi trpělivý, už nesouhlasí: „Milý příteli! Není možné, aby ta Liška Bystrouška líbala toho Jezevce.“ Vyhnutí Jezevce z nory má přece jediný důvod: „vyvlastňovací – komunistický.“

Pro Broda také nebylo myslitelné, aby v závěru opery (opery!) měl hlavní roli Skokánek – tedy žába! Ne tak pro Janáčka. „A konec opery!“ píše skladatel překladateli, „vždyť je to roztomilé, když ji ta žabička ukončí!“ Zdůrazní se tím také „kolotoč života“, má pravdu Janáček – a je to „originální“...

Přátelství Maxe Broda a Leoše Janáčka se dále vyvíjelo, ten román měl ještě hodně kapitol, celkem Brod přeložil do němčiny pět janáčkovských libret, kromě Jenufy, Káti Kabanové a Lišky Bystroušky ještě Věc Makropulos a Z mrtvého domu – plus písňový Zápisník zmizelého); Brod také dával Janáčkově tipy a náměty, například právě na zhudebnění Věci Makropulos a předtím na operu podle hry Františka Xavera Šaldy Dítě – Janáček již začal s prací na libretu Dítěte, ale Šalda nedal ke

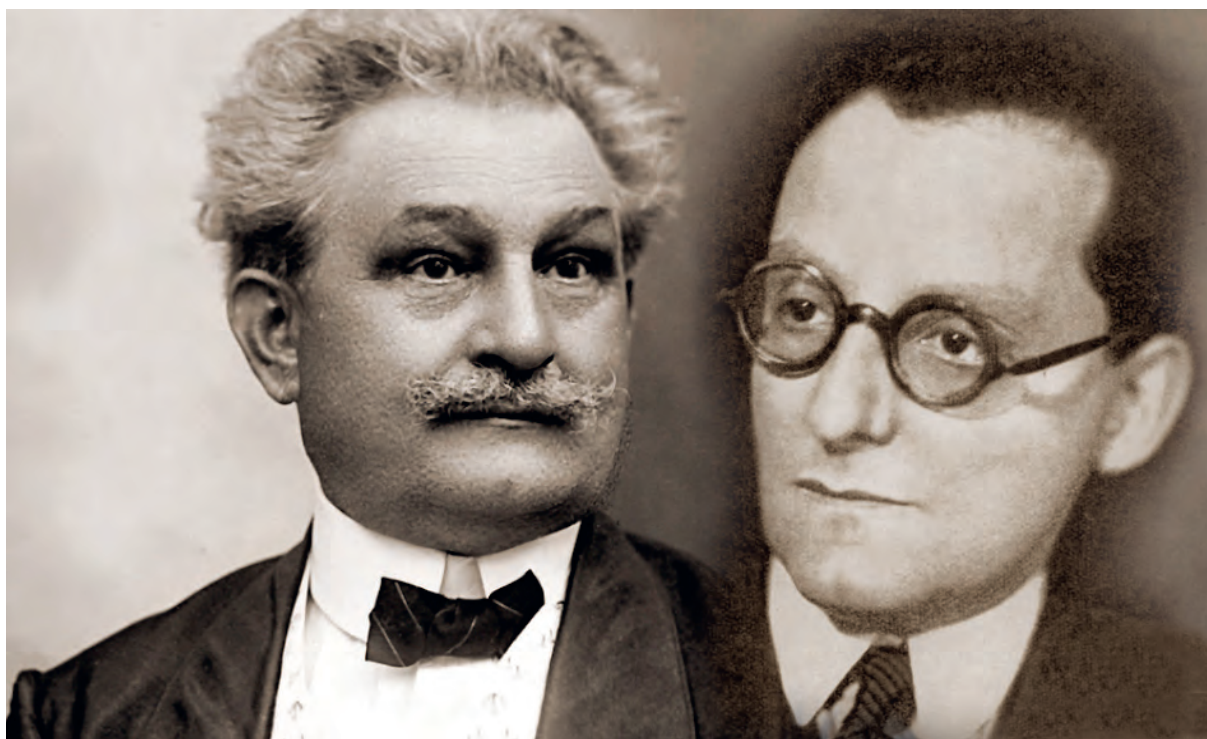
zhudebnění souhlas. (Což je ovšem škoda.) A Liška Bystrouška? Nakonec byla německy uvedena až v roce 1927 v Mohuči (Mainz) a jen s malým úspěchem.

Ale za uplynulé století se Janáčkova opera Příhody Lišky Bystroušky stala světovým fenoménem a uvedla ji, a stále znovu uvádějí, divadla po celém světě, od New Yorku po Sydney.

A překlad? Ten je už dnes vlastně věcí historie...

Dnes už se opery a další hudební díla téměř nepřekládají, je zvykem nastudovat je v originále, s textem, na který je skladatel zkomponoval. Takže i takový Luciano Pavarotti si lámal jazyk na staroslověnštině, když zpíval Glagolskou mši. Ještě že ji předtím nedostal do rukou Max Brod...

František Schildberger,
ODL MZM

Věda není nuda, přesvědčovali nejen děti také muzejníci

Jako každý rok opustili přední odborníci MZM své depozitáře, výzkumná stanoviště, laboratoře a kabinety a představili svoji práci na Festivalu vědy a techniky, který se konal v prostorách brněnského výstaviště. Letos se ho za MZM zúčastnilo archeologické oddělení, ale také Oddělení dějin literatury, přitažlivý program připravila konzervátorská dílna divadelního oddělení MZM. O stanoviště Moravského zemského muzea byl jako tradičně značný zájem, atraktivní nabídka totiž uspokojila nejen rodiny s malými dětmi, ale také školáky i studenty. Návštěvníci

si mimo jiné nahlédli do čarovného mikrosvěta, aby se dozvěděli, co obnáší práce kurátora herbáře, nebo se s paleontology vydali na cestu do pravěku. Zkameněliny návštěvníky zavedly mezi dávno vyhynulé prehistorické tvory, na dno vyschlých moří a do stínu obrovských plavuní.

Hlavním pořadatelem Festivalu vědy a techniky je Hvězdárna a planetárium Brno a za dobu své existence se akce stala vyhledávanou a oblíbenou u široké veřejnosti. Letos svoje výsledky a výzkumné programy představilo zájemcům na čtyři desítky vědecko-technických institucí, populárně-vzdělávacích organizací, akademických ústavů, vysokých škol, ale i soukromých společností.

(red)

Foto: Jan Cága

Fenomén spjatý s Brnem. Art Protis slaví šedesát

K výstavě s názvem **Art Protis 60. Brněnský fenomén** spojily síly Muzeum města Brna ve spolupráci s Moravským zemským muzeem. V Křížové chodbě během října si tak mohli pamětníci připomenout a ti mladší objevit jedinečnou technologii, která se zrodila v moravské metropoli a proslavila řadu umělců doma i v zahraničí. Revoluční patent z roku 1964 přinesl zcela nové možnosti pro výrobu tapiserií a netkaných textilií, které se využívaly nejen v umění, ale i v interiérovém designu a módní tvorbě. Nové typy netkaných tapiserií na několik desetiletí ovlivnily směřování určité části textilních výtvarníků využívající vlněné rouno k tvorbě nástěnných tapiserií i rozměrných textilních instalací v interiéru. Mezi nejznámější jména spojená s Art Protisem patří např. Antonín Kybal, Inez Tuschnerová, Miroslav Netík, Miroslav Štolfa, Jana Rajlich st., Anna Hlušíčková, Květa Hamsíková, Rudolf Mejsnar a další. Ateliér Art Protis sídlící od roku 1967 v brněnské Vlněně, v závodě 2 na ulici Tkalcovská, byl jediným místem, kde bylo možné tyto tapiserie zhotovit. „Brno bylo vždy lídrem inovací, a právě Art Protis je dokonalým příkladem toho, jak mohou místní objevy ovlivnit světovou kulturu. Jsem hrdá na to, že můžeme i po 60 letech tuto jedinečnou techniku oslavit právě zde, kde se zrodila,“ řekla primátorka města Brna Markéta Vaňková. Na výstavě byla prezentována

mohli zúčastnit komentované procházky s historikem Tomášem Drobným nazvané *Místa paměti královských rodů v Brně*. V Brně totiž vznikly dvě nekropole členů dvou královských dynastií. V klášteře cisterciáček na Starém Brně našla místo posledního odpočinku česká a polská královna Eliška (Alžběta) Rejčka, manželka krále Václava II. Před hradbami města pak vystavěl rodový klášter augustiniánů poustevníků bratr císaře a krále Karla IV. markrabě Jan Jindřich. Jeho syn Jošt byl zvolen římským králem. Oba byli v klášteře pohřbeni. Tomáš Drobný účastníkům přiblížil nejen význam obou panovnických fundací ve stře-

a designu v Brně, kteří techniku inovují a přizpůsobují dnešním trendům. Škola vlastní originální stroj Maliwatt, nezbytný pro tvorbu tapiserií, díky němuž může tradice Art Protisu pokračovat.

(red)

Foto: archív MZM a MuMB

Senioři se vydali po stopách královských rodů

Ani letos nezapomnělo Moravské zemské muzeum na ty dříve narozené a jejich svátek. U příležitosti Mezinárodního dne seniorů se

díla významných českých umělců, kteří s Art Protisem pracovali, včetně zmíněných Inez Tuschnerové a Miroslava Netíka. Výstava však nepřipomínala jen minulost. Kurátorka výstavy Petra Mertová z Moravského zemského muzea upozornila, že Art Protis oslovuje i dnešní mladé tvůrce: „Mladí umělci se k této technice vracejí s čerstvým pohledem, ať už jde o módní design nebo interiérové instalace. Kromě retrospektivy skýtá výstava i pohled do budoucnosti Art Protisu jako média pro 21. století.“ V Křížové chodbě nechyběly ani práce studentů Střední školy umění

dověkém Brně, ale zdůraznil také jejich vliv na vývoj urbanismus až do současnosti. Mezinárodní den seniorů se každoročně slaví 1. října, a to od roku 1991. Jeho cílem je zvyšovat povědomí o problémech spojených se stářím, a to včetně těch psychosociálních. Má to však být také den, kdy si společnost uvědomí přínos a význam seniorů pro její chod i rozvoj.

(red)

Foto: Archív MZM

Chleborádovu vilu, v níž je uložen Janáčkův archív, získalo Brno

Zatímco církev získá do svého majetku školu na Jánské v Brně, kde kdysi vyučoval sám Mendel, Brno nabyde Chleborádovu vilu, v níž dříve pod vedením Leoše Janáčka fungovala varhanická škola. Tato majetková směna pomůže vyřešit patovou situaci, která trvala po tři dekády a kvůli níž například nebylo možné vilu, v níž sídlí v současnosti mimo jiné Oddělení dějin hudby MZM a především je zde uložen archív proslulého skladatele, rekonstruovat. „Brno totiž nemá v seznamu UNESCO zapsanou jen vilu Tugendhat. Kromě ní zde figuruje i druhý

unikát: archív Leoše Janáčka. Uložený je v Chleborádově vile patřící církvi na nároží Smetanovy a Kounicovy, kde se o něj starají odborníci Moravského zemského muzea. Díky vlastnictví městem získá objekt novou perspektivu a může tu vzniknout Muzeum Leoše Janáčka,“ uvedla primátorka města Brna Markéta Vaňková.

Obě nemovitosti byly oceněny znaleckými posudky. Tržní hodnota pozemků s budovou Jánská 22 byla stanovena na cca 120 milionů a pozemky s Chleborádovou vilou na cca 68 milionů. Rozdíl cen ve výši cca 53 milionů by biskupství mělo městu doplatit.

Chleborádova vila je novorenesanční budova z konce 19. století, která byla několik let po svém dohotovení přetvořena na varhanickou školu. Od roku 1906 v ní jako ředitel

působil Leoš Janáček. Od roku 1910 do konce svého života též žil a tvořil v domku postaveném na zahradě této školy. Dodnes se v něm nachází jeho pracovna vybavená autentickým mobiliářem včetně klavíru, na kterém geniální autor hrával.

(red)

Foto: M. Schmerková, MMB

Tisíc tváří Amazonie, to jsou i dílny či přednášky

Tisíc tváří Amazonie je výstavou dlouhodobou, ale nikoliv neměnou. Kromě toho, že se mění a doplňují exponáty, připravují také pracovníci Dětského muzea MZM řadu doprovodných programů, přednášek či workshopů spojených s poznáváním této pro Středoevropany přitažlivého až magického kouta světa. Mimořádný zážitek tak připravilo pro malé i velké návštěvníky například ještě před prázdninami 8. června u příležitosti Dne dětí a Dne otců. Přímo ve výstavě na příchozí čekala spousta překvapení a dobrodružství. Prohlédli si interaktivní výstavu, vyrobili masky. Malovalo se na tělo, hrálo na hudební nástroje. Zaměstnány byly doslova všechny smysly. A nechyběly ani živé exponáty. Vždyť není nad to darovat oslavenci něco, na co dlouho nezapo-

mene! Z podzimních akcí spojených s výstavou zmiňme například listopadovou tvořivou dílnu pro rodiny Barvy a vzory pralesa, v rámci níž účastníci mohli vytvářet různé vzory na textil i si vyzkoušet malování na tělo inspirování tradicemi původních obyvatel deštného pralesa, nebo přednášku profesora Karlovy univerzity Bohumíra Janského o objevech pramenů Amazonky českými expedicemi (mimochodem, jednu z prvních map řeky vytvořil Samuel Fritz, jezuita českého původu).

(red)

Foto: Archív MZM

Velká voda v září uzavřela PAVILON Anthropos

Záříjové extrémní deště a záplavy se nevyhnuly ani Brnu. Velká voda ohrozila především Pavilon Anthropos Moravského zemského muzea. Proto hned v pátek 13. září 2024 odpoledne, kdy bylo zřejmé, že silný déšť neustane, byla z preventivních důvodů předčasně uzavřena výstava „Když Brnem táhli mamuti. Galerie Zdeňka Buriana“ v suterénu objektu. Originály obrazů Zdeňka Buriana, které se ve výstavě nacházely, byly přemístěny do bezpečí. Po několika dalších dnech pak však zůstaly z bezpečnostních důvodů uzavřeny také přístupové cesty k pavilonu, a proto musel být až do odvolání uzavřen celý objekt. Samotné expozice Pavilonu Anthropos však nebyly povodní zasaženy. Naštěstí se nenaplnily ani další katastrofické scénáře pro Brno, i když voda způsobila ve městě řadu problémů například v dopravě, evakuována musela být také Nemocnice Milosrdných bratří. Brno však ochránily především přehrady.

(red)

Foto: Archív MZM

POKLAD Z VYSOKÉ U JEVIČKA

*Dagmar Grossmannová
Jana Němcová*

Z pohledu dnešních dnů se jedná o velmi šťastný příběh pokladu, který se dochoval ve své úplnosti a stal se z něj významný pramen nejen pro numismatiku a peněžní dějiny, ale např. i pro hospodářské nebo regionální dějiny. Není zcela běžné ani samozřejmé, aby se nalezené poklady dostaly do muzejních sbírek. Nepochybně existuje také celá řada nálezů, o kterých nevíme vůbec nic, pro vědecké účely jsou nenávratně ztraceny a jako historický pramen zcela zničeny. Poklad z Vysoké u Jevíčka tak přinesl nejen numismatikům jedinečnou příležitost ke studiu skladby oběživa a peněz v neklidné době 17. století.

ISBN: 978-80-8846-407-5 / 2024 / 480 stran / formát 210×280 mm / pevná vazba / 1 200 Kč

ZAVÁDKA NA HANÁCKÉM SLOVÁCKU

*Věra Colledani
Josef Šuba*

Text tohoto katalogu vznikl z výsledků terénního výzkumu, který autoři realizovali v letech 2020 až 2023 s cílem nominovat obřadní tanec zavádka na Seznam nemateriálních statků Jihomoravského kraje a následně i na Seznam nemateriálních statků České republiky. Díky podrobnému průzkumu se podařilo, kromě uskutečněných nominací, shromáždit ucelené informace o projevech kultury lokálního společenství, které se orientuje na udržování etnokulturních tradic a jejich veřejnou prezentaci. Vzhledem k počtu oslovených subjektů byla jako počáteční zvolena metoda kvantitativního výzkumu. V tomto konkrétním případě se jednalo o sběr informací pomocí zaslaných dotazníků.

ISBN: 978-80-7028-605-0 / 2024 / 150 stran / formát 200×230 mm / brožovaná vazba / 240 Kč

JAK JSEM CHTĚL POZNAT SVĚT a co jsem cestou našel

Oldřich Neužil

Předkládané texty představují soubor publikovaných i nepublikovaných prací Oldřicha Neužila, zahrnující jak osobní vzpomínky, tak retrospektivu jeho profesní kariéry v Moravském zemském muzeu od roku 1963.

Svět, tedy ten náš, je znám. Strávit dovolenou v Malawi nebo třeba v Indonésii je celkem běžné. Ledovcové pláně Grónska byly už několikrát překonány na lyžích. Zeměkouli obepluli osamělí plavci již mnohokrát. Zdá se tedy, že za výjimečnými zážitky musíme někam jít. Nechceme-li přímo do kosmu, dovolte mi, abych Vás pozval do muzea.

Přeji vám dobrou zábavu a příjemné počtení.

ISBN: 978-80-7028-607-4 / 2024 / 278 stran / formát 200×230 mm / brožovaná vazba / 299 Kč

PŘÍBĚH PALÁCE ŠLECHTIČEN

kolektiv autorů

Historie našeho předního expozičního domu – Paláce šlechtičen – zůstává dlouhodobě spojena především s prezentací národopisných sbírek a s nimi spojených jevů nemateriálního kulturního dědictví naší země. Vlastní minulost Paláce šlechtičen sahá až do závěru 17. století a jeho existence byla dlouho spojena s nadací pro výchovu zchudlých šlechtických a měšťanských dívek. Právě povědomí o této nadaci se dlouhodobě propadlo do kolektivní paměti města Brna a podnes rezonuje v užívaném názvu této budovy – Paláce šlechtičen. Právě jeho počátky a zajímavá historie (i v kontextu samotného fenoménu nadačních domů) se tak nyní dočkává náležitého historického zpracování.

ISBN: 978-80-7028-606-7 / 2024 / 64 stran / formát 168×240 mm / brožovaná vazba / 145 Kč

Pohrobek německé preciznosti – opakovací puška VG-2

Když se zdálo, že druhá světová válka vchází do závěrečné fáze, přicházely na obou válčících stranách na scénu „zázračné zbraně“. Mezi ně můžeme řadit atomové bomby, průdové letouny nebo balistické rakety. Naproti tomu však vznikaly i velmi zjednodušené, výrobně nenáročné a levné zbraně. Jednou z nich se stala německá opakovací puška Volksturmgewehr 2 (zkráceně VG-2) určená pro domobranecké jednotky Volksturm tvořené často starci a invalidy. Jedná se o méně známou kapitolu historie německé zbrojní výroby, která popírá zažitá dogmata o německé preciznosti. Takřka v hodině dvanácté, když se již nacistická říše hroutila, Němci zjistili, že v jednoduchosti je síla.

Zbraň byla konstruována závěrem roku 1944 v berlínské zbrojovce *Spree-*

werk na standardní puškové střelivo ráže 8x57mm Mauser. Využívá válcový otočný závěr vlastní konstrukce a pouzdro závěru z lisovaného plechu. Je opatřena jednoduchým neregulovatelným hledím a zásobníkem převzatým ze samonabíjecích pušek G-43 na 10 nábojů. Důmyslná, avšak primitivní pojistka zbraně mechanicky působí přímo na spoušť. Dřevěná pažba a předpažbí nesou jednoduché úchyty na nosný řemen. Pažba je opatřena kovovou botkou s širokým okrajem. U ústí hlavně nenajdeme záhyt na bodák typický pro pušky typu Mauser. Puška váží 4150 gramů a je dlouhá 1065 mm. I přes značné výrobní tolerance a nedokonalosti tyto zbraně dokázaly na kratší vzdálenosti plnit zadané úkoly.

Ani tyto zbraně ovšem nacistům výhru ve světovém konfliktu neza-

jistily. Pušky VG-2 se nakonec navzdory své nevzhlednosti a díky nejasnému (pravděpodobně však nízkému) počtu vyrobených kusů staly jedněmi z nejraretnějších a sběratelsky nejoceňovanějších zbraní druhé světové války. Vyobrazený kus s výrobním číslem 6641 získalo Historické oddělení MZM do sbírek v roce 1979 převodem z Krajské správy Sboru národní bezpečnosti Brno. Pravděpodobně se jednalo o zbraň zabavenou při pokusu o nelegální vývoz z Československa.

Lukáš Lexa,

Historické oddělení MZM

Foto: Lukáš Lexa, archiv MZM

100

1925—2025

...spojíme minulost s budoucností...

PF 2025

**Moravské zemské muzeum
a Věstonická venuše se těší
na viděnou v novém roce!**

Originál Věstonické venuše bude v rámci projektu VENUŠE 100 k vidění od 20. 6. 2025 v Dietrichsteinském paláci, Zelný trh 8, Brno.

